

M.O. Karttunen

HISTORIAN KOULU

Historianopetus kansanopistossa 1890-1950

Tehtävä ja toteutus

Tähän mennessä on maamme kansanopistoliikkeen piirissä tutkittu joko koko kansanopistoliikkeen vaihteita ja merkitystä tai yksityisten opistojen työtä. Eri oppiaineitten osuutta ei niissä ole käsitelty yksityisten opistojen lähdeaineiston vähäisyyden vuoksi.

Kansanopisto on pohjoismainen, Tanskasta alkunsa saanut työmuoto 1). Tämän perinteissä historianopetus on ollut keskeinen. Näin myös meillä vanhan kansanopiston aikana ennen toista maailmansotaa. Siksi sen opetuksen seuraaminen antaa selvimmän kuvan opistoajatuksen toteutumisesta maassamme.

Kansanopistoilla ei ole ollut omaa opetussuunnitelmaa. Avara senaatin kullekin opistolle erikseen hyväksymä ohjelma sisälsi vain oppiaineitten luettelon. Opistoilla ei ollut yhteisiä oppikirjoja, mikäli yleensä oppikirjoja käytettiin ollenkaan Tanskan esimerkin mukaan. Tästä johtuen oli vaarana, että opetus eriytyi opistoissa. Aika poliittisine tapahtumineen ja aatevirtauksineen vaikutti toisaalta yhdistävästi samoinkuin opettajien yhteiset neuvottelut ja kokoukset.

Kansanopiston historianopetus joka tapauksessa kehittyi varsin erilaiseksi kuin saman ajan muissa oppilaitoksissa.

Tässä tutkimuksessa on etsitty opetuksen yhteisiä piirteitä ja esitetty ensi sijassa pitkään toimineiden, opistotyöhön vaikuttaneiden sekä eri tyyppisten opistomuotoja edustavien historian opettajien toimintaa.

Opetusta eri opistoissa voi parhaiten seurata opistojen päiväkirjojen perusteella. Niitä on kuitenkin alkuvuosikymmenil-

tä hyvin eri tavoin, koska niiden pitämiseen ei ollut velvoitusta. Osa niistä on myös eri syistä tuhoutunut. Vasta vuoden 1926:n kansanopistolainsäädäntö määräsi luokan päiväkirjan pidon ja sen jälkeen niistä on yleensä aukottomat sarjat.

Tätä tutkimusta varten on käytetty kaikkiaan 42:n opiston arkistossa olleita päiväkirjoja. Viimeisiltä vuosikymmeniltä on valittu kaksi vierekkäistä työvuotta kultakin kymmeneltä. Välttämättä epänormaaleja mm. sotavuotia on sellaisiksi valittu vuodet 1927-29, 1937-39 ja 1947-49. Syytä tai toisesta on eräiden opistojen kohdalla ollut pakko vaihtaa ne läheisiin kahteen vuoteen. Kaikissa yhteyksissä on laskettu kahden vuoden tuntimäärät yhteen satunnaisuuden vähentämiseksi.

Näin saadut tuntimäärät on taulukoitu kahdessa eri muodossa. Karkeampaa jakautumaa on käytetty jaettaessa tuntimäärät pro-senteissa neljään eri aikakauteen I, II, III ja IV. Aikakaudet ovat:

I Suomen historiassa esihistoria ja keskiaika, yleisessä historiassa aika 1500:aan sekä kirkkohistoriassa alkukirkko ja katolinen aika.

II Ruotsin vallan aika 1808:aan, vastaava aika yleisessä ja kirkkohistoriassa (edellinen 1500-1815, jälkimmäinen 1517-1800).

III Autonomian aika vuoteen 1917, yleisessä historiassa Wienin kongressista Versaillesin rauhaan ja kirkkohistoriassa herätysliikkeiden aika.

IV Nykyaika, maamme itsenäisyyden alkuaika toisen maailmansodan päättymiseen, yleisessä ja kirkon historiassa vastaava aika.

Tilastoissa on käytetty lyhennyksiä: Sh = Suomen historia, Yh = yleinen historia, Ph = Pohjoismaat ja Kh = kirkkohistoria.

Toinen jaottelu on muodostettu pidettyjen tuntien keskimää-

ristä aikakausittain (todellisina lukuina). Perustan on muodostanut Suomen historia sekä yleinen ja kirkkohistoria jaoteltuna vastaaviin aikoihin. Jako on seuraava:

1. Esihistoria. Yh ja Kh: vanha-aika
2. Keski-aika
3. 1500-luku aina 1617:ään. - Yh ja Kh: uskonpuhdistus ja humanismi
4. Ruotsin suurvalta-aika 1721:een. - Yh: barokki ja itsevaltiutus. - Kh: vastaava aika
5. 1700-luku vuoteen 1808. - Yh: rokokoo ja vallankumous. - Kh: pietismi.
6. Keisarien ja suurmiesten aika n. 1890:een. - Yh: 1800-luku, teollinen vallankumous ja radikaaliliikkeet. - Kh: herätysliikkeet.
7. Kohti itsenäisyyttä 1917 ja Yh: samalla I maailmansota sekä Kh: kirkko vaikeuksien keskellä.
8. Itsenäisyyden alkuvuosikymmenet, Yh: kohti II maailmansotaa.

Tuntilaskelmissa ei ole mukana kansankorkeakoulujen historianopetusta. Se on ollut siinä määrin eri opistoissa toisistaan eroavaa jopa eri vuosina samassakin opistossa, ettei yhtenäisyyttä ole voinut muodostaa.

Kuvatun lähdeaineiston täydennyksenä on käytetty historianopetuksesta annettuja kuvauksia sekä seurattu kasvatusvirtauksia ja ajan vaikutusta opetukseen. Lisäksi on etsitty yksityisten opettajien luonnehdintoja opetuksestaan.

Tekijä on ollut historianopettajana kansanopistoissa 1930-44, mikä ei ole voinut olla jättämättä jälkiä työhön.

Aikaisemmin on usein käytetty nimitystä grundtvigilainen kansanopisto. Sen asemasta on omaksuttu nimitys humanistinen kansanopisto. Se on yksinkertaisempi ja todempi, koska varsinaisesti grundtvigilaista opistoa ei ole Suomessa koskaan ollut. Uudella nimityksellä ei korosteta eroa kristillisiin opistoihin, koska sellainen ei kyseisenä aikana olisi vastannut ajan ajattelua.

1. Kansanopistoliikkeen taustaa ja alkuvaiheita maassamme

1.1. Kansanopiston synty

Tanskalaisen historioitsijan, runoilijan ja papin, "kansanopiston isän", Nikolai Frederik Severin Grundtvigin (1783-1872) 85. syntymäpäivänä syyskuun 8:ntena 1868 piti Jyväskylän seminaarin johtajan virkaan valmistuva K.G. Leinberg esitelmän Tanskan kansanopistosta Pedagogiska föreningen i Finland yhdistyksen kokouksessa Helsingissä. Tällöin ensi kertaa Suomessa asia otettiin käsiteltäväksi julkisessa tilaisuudessa.

Pohjoismainen kansanopisto alkoi Tanskassa 1844, Norjassa 1864 ja Ruotsissa 1868. Suomi jäi Pohjoismaissa viimeiseksi. Maatamme tuskin yleisesti eurooppalaisessa tietoisuudessa laskettiinkaan Pohjoismaihin. Grundtvig ei ainakaan ole maatamme koskaan maininnut kirjoituksissaan tai puheissaan.

Tammikuun 16. päivänä 1889 Sofia Hagman aloitti maamme ensimmäisen kansanopiston Kangasalla. Päivä oli varsinainen suomalaisen kansanopiston syntymäpäivä.

Näiden kahden tapahtuman väliin, kahteen vuosikymmeneen, sisältyi maassamme voimakas taloudellinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurillinen kehitys. Nälkävuosien jälkeen maa oli ratkaisevasti vaurastunut. Maan suuria etäisyyksiä oli tasoitettu rakentamalla rautateitä. Teollistuminen oli alkanut ja tämä uusi työtä tarjoava elinkeino veti maatonta väestöä puoleensa. Osan siitä sai siirtolaisuus Amerikkaan. Seisovat vedet oli pantu liikkeelle.

Koululaitos, josta kansanopisto oli sisäisestä vapaudestaan huolimatta aina riippuvainen, oli laajentunut. Kansakoululaitos oli syntynyt ja levinnyt yli maan. Kun vuonna 1871 maan kansakouluissa oli 6 100 oppilasta, oli heitä 1891 jo 35 200 eli viisinkertainen määrä. Suomenkielisten opistojen kannalta oli yhtä välttämätöntä, että syntyi omakielisiä oppikouluja. Niiden kasvateista ne saivat johtajansa. Oppikoulujen tärkeä

perustamisvaihe sattui juuri 1870-luvulle. Kun 1870 oli 5 suomen- ja 71 ruotsinkielistä oppikoulua, niitä oli jo 1880 31 suomen- ja 57 ruotsinkielistä koulua. Ruotsinkielisten opistojen johtajat saivat puolestaan vanhojen lyseoiden runebergiläisestä ilmapiiristä oman ihanteellisen kasvupohjansa.

Sanomalehdistön vaikutus oli niinkään tärkeä, se levitti tietoa kansanopistosta erityisesti 1880-luvulla ja kasvatti näin myös maalaisväestöä ymmärtämään uuden työmuodon tarpeellisuutta nimenomaan talonpoikaisnuorison elämänpiirin laajentajana.

Kysymys oli lisäksi keskustelujen ja väittelyiden kohteena koulumiesten, ylioppilaiden ja lukevan yleisön piirissä. Suunnitelmia laadittiin ja 1880-luvun puolivälin jälkeen aika näytti kypsyneen niiden toteuttamiselle.

Sofia Hagman tuskin tajusi ratkaisunsa merkitystä, kun hän syksyllä 1887 lähti stipendimatkalle Tanskaan ja pyrki Askov Höjskoleen. Hän kuului henkisesti vireään sisarusparveen, jossa oli pohdittu jo 1868:n jälkeen kansanopistokysymystä. Sofia oli 1867-71 oppilaana Jyväskylän seminaarissa, jonka johtajana oli edellä mainittu K.G. Leinberg. Hän tuskin oli jättänyt kertomatta oppilailleen pohjoismaisesta kansanopistosta. Siinä saattoi myös olla eräs lähtökohta Sofia-neitosen myöhemmälle ratkaisulle.

Kesällä 1884 Sofia Hagman oli kuukauden ajan veljensä luona Kööpenhaminassa. Tällöin Tanskassa elettiin kansanopistojen voimakasta nousun ja myös sisäisten taisteluiden aikaa vanhojen grundtvigilaisten ja uutta näkemystä edustavien brandesilaishenkisten opistojen välillä. Kesällä 1885 Sofia osallistui Pohjoismaiseen kansanopistokokoukseen Norjan Sagatunissa. Siellä hän tutustui Norjan johtavaan kansanopistomieheen Christoffer Bruuniin, joka rohkaisi häntä matkustamaan Tanskan kansanopistoihin. Saatuaan valtiolta matka-apurahan hän 45-vuotiaana irtaantui vakinaisesta paikastaan Mikkelin tyttökoulun johtajattarena ja lähti ensin Ruotsiin ja sieltä Tanskaan.

Professori J.R. Danielson oli juhlapuhujana kesällä 1888 Kansanvalistusseuran juhlakokouksessa Hämeenlinnassa ja kosketeli siinä kansanopistokysymystä. Seuran johtokunta päätti samassa kokouksessa ryhtyä toteuttamaan kansanopiston perustamista maahamme. Kun Sofia Hagman palasi myöhemmin kesällä kotimaahan, hanke oli näin pantu vireille. Naisena hän tunsu arkuutta tarttua asiaan, mutta hän alkoi suunnitella omaa kansanopistoa. Hän oli luonteeltaan syrjäänvetäytyvä ja hiljainen, mutta toisaalta tarmokas pohjalainen, joka vei ajatuksensa päätökseen. Opiston paikan valintaan saattoi vaikuttaa se, että Yrjö Koskinen oli jo 1868 esittänyt kirjoituksessaan Etelä-Hämettä parhaaksi sijoituspaikaksi. Sofia Hagman itse näki sen tarpeen naisvaltaisen teollisuuskeskuksen läheisyydessä.

Kangasalan kansanopiston aloitettua tammikuussa toimintansa jo seuraavana syksynä toteutti Porvoon lyseon rehtori J.O. Strömborg suunnitelmansa ja aloitti Borgå folkhögskolan iltaopistona. Kansanopisto oli näin, vaikkakin vaillinaisena, toteutunut samana vuonna molemmissa kieliryhmissä. 1)

1.2. Opintomatkat Tanskaan

Tammikuussa 1889 kuoli Munsalassa itseoppinut opettaja ja valtiopäivämies Anders Svedberg. Hän oli jo pitkän aikaa suunnitellut kansanopiston perustamista koululle. Tämä tapahtuma Kangasalan opiston alkamisen kanssa varsin samanaikaisena synnytti kansanopistoharrastuksen ylioppilasosakunnissa.

Pohjalaisen osakunnan inspehtorin rouva Mathilda Asp herätti kysymyksen osakunnassaan. Nuoret ottivat uuden asian innolla ajaakseen ja kohta kaksikielisessä osakunnassa valmistuttiin ainakin kahden opiston perustamiseen.

Hämäläis-Osakunnan inspehtori J.R. Danielson esitti helmikuun kokouksessa, että osakunta tukisi Kangasalan kansanopiston toimintaa. Osakunta yhtyi innolla ajatukseen.

Osakuntien herkkä innostuminen osoittanee, miten asia oli kuin ilmassa, tarvittiin vain aloitteentekemistä. Seuraavina

vuosina kansanopistoharrastus sävytti kaikkien osakuntien sisäistä toimintaa.

Ratkaiseva käänne oli myös maamme suhteiden kiristymisessä Pietarin hallituspiireissä. Hälyttävänä merkinä pidettiin, kun postilaitoksemme alistettiin Venäjän postiviraston alaisuuteen ja postimerkkimme vaihtuivat venäläismallisiksi 1890. Tapahtuma herätti yleisesti pohtimaan, miten ratkaisevan tärkeää oli saada koko kansa ymmärtämään kansallinen vaaramme, Yhtenä muotona tässä herätystyössä nähtiin kansanopistojen perustaminen.

Osakunnat keräsivät varoja, levittivät tietoja opistoista omissa maakunnissaan, ryhtyivät perustamaan opistojen tulevia omistajayhteisöjä sekä sopimaan maakunnan kanssa opistojen sijoituspaikoista. Välttämättömäksi nähtiin lähettää stipendiaatteja Tanskaan tutustumaan sikäläisiin työmuotoihin. Näistä suunniteltiin tulevia johtajia maakuntiin perustettaviin opistoihin. Matkalle valittiin asiaan innostuneita joko juuri valmistuneita tai lähitulevaisuudessa tutkintonsa suorittavia maistereita. Kaikki kävivät aluksi Askovin opistos-
sa, mutta sen ohella käytiin eniten Vallekilden ja Testrupin opistoissa. Talvella 1890-91 olivan Johannes Klockars ja Robert Rostedt Askovissa. Seuraavana työ kautena olivat Niilo Liakka, Hjalmar Mikander, M.A. Knaapinen ja K.A. Levón myös Tanskassa suomenkielisten osakuntien lähettäminä.

Alkavan kansanopiston kannalta oli tärkeää, mitä nämä näkivät ja omaksuivat matkaltaan. Useat kävivät lisäksi Ruotsin kansanopistoissa, vaikka suomenkieliset saivat tuntee siellä kirpeää arvostelua kielitaistelustamme Suomessa. Ruotsiin kiinnittivät kuitenkin yhteiset juuret ja sieltä saatiin vaikutteita, jotka tasoittivat Tanskan erikoispiirteitä. Tanskan ja Askovin vaikutus koettiin kuitenkin voimakkaammin molemmissa kieliryhmissä. Siellä koettu ystävyys ja mielenkiinto syntymässä olevaa kansanopistoa kohtaan uudessa maassa. Alkavalle ja kokemattomalle johtajaryhmälle tämä oli arvokas tuki.

Kielivaikeuskaan ei estänyt käymästä Tanskassa, vaikka kieli-

muurin voittaminen oli suomenkielisille usein vaikeata. Askoviin yhdisti lisäksi sen sijainti Tanskan vuoden 1864 sodan jälkeisen pakkorajan tuntumassa. Routavuosien aikana se lähensi Suomesta tulleita vieraan vallan rajalla toimivaan opistoon. Askovista tehtiin retkiä Slesvigiin, missä nähtiin tanskalaisen kulttuurin kokemaa saksalaispainostusta. Askoviin lähensi myös opiston lämmin koldilainen kristillisyyttä, joka oli yhdistävä tekijä Suomesta tulleille.

Historianopetus perustui Askovissa Grundtvigin historiannäkemykseen. Hän oli kirjoituksissaan yleistänyt yksilöä "Jumalan kokeiluna", sen tähden ihminen oli arvokas asemasta ja syntyperästä riippumatta. Yksilöt elävät, Grundtvig korosti, sekä kansansa jäsenenä että historiallisessa ajantilanteessa. Kansan historia on sen tähden nuorten mielen avaamisessa tärkeää, koska historia on kansan muisti. Kansojen historia kuvaa ihmiskunnan kehitystä ja siinä on seurattava historiassa toimineiden kansojen vaikutusta. Tärkeimmät olivat hänen mielestään idän kansoista israelilaiset, Välimeren kulttuurissa kreikkalaiset ja roomalaiset, keskiajalla anglosaksit, koska nämä toivat sivistyksen Itämeren piiriin, sekä uudella ajalla Pohjolan kansat, joihin hän laski myös englantilaiset.

Grundtvigin mielestä opetustilanteessa oli kerronta historian avain. Historia eli myytin, sadun ja todellisen tapauksen maastossa. Hänet johtivat tähän käsitykseen hänen omat mytologian tutkimuksensa Pohjoismaiden menneisyydestä. Hän kokosi, tutki ja ensimmäisenä käänsi niitä tanskaksi. Tältä pohjalta ymmärrämme, miten hän korosti rakkautta isänmaan menneisyyteen. Näissä opittiin näkemään isänmaan kehitys sellaisena kuin se opetuksen hetkellä oli.

Maalaisnuorison herättämisessä oli vanhoilla kertomuksilla tärkeä osuus, koska vanha tarinaperinne eli edelleen talonpojan tuvissa, sadut ja myytit kuuluivat luonnollisella tavalla elävään kansan tietoon. Kaikkea siihen liittyvää kuunneltiin pitkinä talvi-iltoina kodeissa takkatulen loisteessa.

Grundtvigin esittämä opettavien asioiden ryhmittäminen kuvaa hänen ajatustaan nuorille suunniteltavasta opistosta. Opetta-

jakunnassa tulee olla äidinkielen edustaja, joka osaa ja rakastaa ainettaan, toisena isänmaan historian tuntija, joka pystyisi kertomaan lämpimästi ja elävästi, kolmanneksi kansanlaulun taitaja, joka osaaisi johtaa laulua sekä lisäksi opettaja, joka tuntee kansan elinehdot ja elinkeinot, lait ja yhteiskunnan. Nämä neljä olisivat tärkeimmät. Tämä hahmotelma korostaa humanististen aineiden opetusta. Mikäli lisäksi taloudellisesti voitaisiin lisätä opettajia, olisivat näiden aineina vieraat kielet, matematiikka ja luonnontieteet. Viimeksi mainitulle Grundtvig ei antanut suurta arvoa.

Tärkeintä oli Grundtvigin mukaan, että tuleva opisto suunniteltaisiin nuorille, ei kouluikäisille pojille ja tytöille, koska nuoruus on "elämän kukka ja hengen luomishetki". Silloin persoonallisuuden kasvussa avautuisivat laajat näköalat, syttyisi rakkaus kansaan ja isänmaahan sekä löytyisi oikea elämäntehtävä. Hän tiivistäi kasvatuksen tehtävät sanoihin: oli opettava, mitä oli "olla tanskalainen ja nuori". Opetusmetodeina hän korosti elävää sanaa, ei kirjatietaa, vaikka hän arvosti kirjan merkitystä. Edelleen hän painotti opettajien ja oppilaiden kesken elävää vuorovaikutusta. Opistossa hän edellytti välttävän ennen kaikkea vapauden ilmapiirin.

Grundtvig ei itse toiminut koulun opettajana, vain kotiopettajana ylioppilasaikanaan. Häntä ei voi pitää kasvatusajattelijana eikä varsinaisesti pedagogina (Erica Simon). Hänen suunnitelmansa ja ratkaisunsa olivat Tanskan kohtaloita seurattessa ja historiaa tutkiessa syntyneitä oivalluksia. Ne ikäänkuin kasvoivat hänen elämänskatsomuksestaan. Suurena virsirunoilijana hänen ajatuksiin liittyi myös runollisia korostuksia sekä kristillisiä aineksia.

Niilo Liakka muisteli puoli vuosisataa myöhemmin käyntiään Vallekilden kansanopistossa ja siellä kuulemaansa johtaja Ernst Trierin historian luentoa Kustaa II Aadolfista. Se on elävä kuva kodikkaan opiston arkipäivästä.

Johtaja oli lähdettyään työhuoneestaan poikennut navetassa, sillä päällysnutussa oli heinänkorsia, joita hän itse tuskin huomasi. Luennon alkulause pitkiytyi, kun hän kertoi käyn-

tiään nuorena ylioppilaana Grundtvigin luona, jolloin tämä oli kertonut ajatuksiaan historiasta ja sen opettamisesta. - Tähän kului puolisen tuntia. Puhuja lämpeni, hän riisui päällysnuttunsa ja heitti sen messinkikaiteelle. Esitelmä jatkui. Se liikkui sitten katolisuuden ja protestantismin ristiriidoissa. Lutherin sisäisiä taisteluita valaistiin. Puolen tunnin perästä puhuja jälleen tuntui tarvitsevan puhalttaa. Hän riisui päältään kudotun sinisen villanutun ja heitti senkin kaiteella. Kolmas jakso esitelmää oli jotenkin yhtä pitkä kuin molemmat edelliset. Se kosketteli ajatuksen ja omantunnon vapautta, niiden sisältämää oikeutta ja velvoitusta. Israelin profeettojakin sivuttiin, vaikka vain ohimennen. Oppilaat ihastuneina selostivat, mitä olivat saaneet niistä kuulla aikaisemmin oppijakson aikana. Tarkkaavaisempaa kuulijakuntaa kuin Trierillä oli olletikin esitelmän viime jakson aikana, ei juuri voi ajatella. 2)

Luento näin kerrottuna näyttää olleen varsin hajanainen. Se oli kuitenkin vallannut kuuntelevat talonpoikaisnuoret. Kaikkien silmät olivat kiintyneet puhujaan.

Tanskan matka oli vanhimille stipendiaateille halki elämän mielessä säilyvä sisäinen jopa elämäkatsomukseen vaikuttava elämys. Ilman tätä valmennusta eivät varmaan kansanopistomme olisi olleet siten sisäisesti latautuneita, kuin kuvauksien mukaan ne olivat alkuvuosikymmenellä.

Tanskan kävijät havaitsivat Askovissa myös taistelun vanhoja sääty-yhteiskunnan asenteita vastaan. Opistossa pyrittiin luomaan umpeen sivistyneiden ja kansan välisiä erottavia kuituja. Sofia Hagman kertoo ihastuksella, miten siellä vallitsi läheinen suhde ei vain opettajien ja oppilaiden vaan myös opistoväen sekä renkien ja palveluspiikojen kanssa. Vieras ei aina tiennyt, mihin ryhmään kukin kuului. Sinuttelukin oli kaikkien kesken tavallista. Vanhempi kansanopistopolvi meillä yhdisti tämän jo 20 vuotta aikaisemmin Yrjö Koskisen lausumiin ajatuksiin Kirjallisessa kuukauslehdessä, miten sivistyneistön ja kansan lähentäminen tulee olemaan kansanopiston tehtäviä.

Sofia Hagman kertoo matkakuvauksensa alkulauseessa, että "Suomen kansan historia, kehityskanta, luonne, kansallisuus, maan ilmanala, kansan uskonto" muodostavat sen pohjan, joille kansanopisto on meillä rakennettava, Näin hänelle oli Askovissa annettu ohjeina.

1.5. Kansanopistojemme erikoispiirteet

M.A. Knaapinen valitti muistellesaan vuosikymmeniä myöhemmin opistotyön aloitusaikaa maassamme miten ensimmäiset johtajat saivat yksin jopa toisistaan erillään suunnitella työnsä. Siinä oli kieltämättä paljon totta, mutta myös liioiteltua. Oli sinäkin aikana yhteistä, josta uusi työ sai lähtökohtia.

Opiston johtajat olivat osakuntiansa piirissä keskustelleet ja suunnitelleet kansanopistotyötä. Yhdessä he olivat stipendiaatteina kokeneet Tanskan opistojen työn ja elämän. Ennen kaikkea kotimaan oloissa, asenteissa sekä opetus- ja kasvatusmuodoissa oli yhteinen peruslähtökohta. Maamme ongelmat olivat tuttuja, samoin maaseudun nuorison tarpeet. Sieltähän pääasiassa nuoret johtajat olivat lähtöisin. 1890-luvulla opistojen vakinaisina johtajina olleista runsaasti yli puolet oli talonpoikaiskodeista.

Maantieteellisesti maaseudun yhtenäisyys ei ollut sama kuin nykyisin sata vuotta myöhemmin. Kullakin maakunnalla oli omia piirteitään, eri heimojen luonteet terävämmin havaittavissa ja murteetkin voimakkaammin eriytyviä kuin nykyisin. Puhuttiin heimoluonteista, niin epämääräisiä kuin ne olivat. Niinpä Zachris Topelius kirjoitti Joh. Klockarsille 1893:

Riippuu paljon johtajasta. En kehota kuin pohjalais- ta yrittämään taltuttamaan pohjalaisia, tämän tulee olla verta heidän verestään ymmärtääkseen heitä oikein. Mutta joka näitä ymmärtää, löytää heistä kelpo ainesta. - Viipurilaiset tahtoivat äskettäin minua perustamaan kansanopistoa Laatokan rannalle. Ei se käy päinsä pohjalaiselta. Tosin voi karjalaisistakin saada uutta esille, mutta heitä on kohdeltava omalla tavallaan. He kestävät enemmän, mutta heitä on pi-

deltävä molemmista kainaloista. (men dem mäste hälla under armarna). 3)

Kansanvalistusseura kantoi huolta opistojen yhteisen työohjelman laatimisesta. Sen tähden kesällä 1888 asetettiin toimikunta tätä harkitsemaan ja ehdotus valmistui Jyväskylän kokouksessa pitkän keskustelun jälkeen 1890. Sen mukaan opistossa opetettaviksi aineiksi vahvistettiin uskonto, äidinkieli ja kirjallisuus, Suomen historia ja yhteiskuntajärjestys, maantieto sekä laskuoppi. Lisäksi saattoi jos "asian haarat myöntävät" opettaa yleistä historiaa, luonnonoppia, laulua, käsitöitä ym. - Historialla oli jo tässä luonnoksessa keskeinen asema.

Seura julkaisi vuoden 1892 aikana Kansanopisto lehteä, jonka tehtävänä oli myös luoda yhteyttä kansanopistosuunnitelmille.

Vaikka seuran laatima ohjelma olikin vain ehdotus, sitä yleensä alkavissa kansanopistoissa noudatettiin. Yleensä syn-tyvissä kansanopistoissa näkyi kolme piirrettä, jotka erottivat maamme kansanopistot toisten pohjoismaiden vastaavista opistoista.

Henkisen ilmapiirin katsottiin meillä edellyttävän uskonnon opettamista omana aineena. Tanskassa oli raamatunhistorian tapahtumia käsitelty varsin laajastikin historian tunneilla. Meillä seurattiin toisten koulujen tapaa siirtää nämä uskonnon opetuksen yhteyteen. Uskontoa ei voi nähdä vanhoissa kansanopistoissa pääaineena, mutta se oli keskeisesti opiston henkeen kuuluva ja opiston asenteisiin vaikuttava.

Toisen ongelman aiheutti käytännön aineiden liittäminen ohjelmaan. Siitä syntyi vilkasta periaatteellistakin keskustelua. Kun käytännön aineiden opettamisen avulla voitiin saada opistojen työhön tukea valtiolta, pelättiin sen sitovan opistojen sisäistä vapautta. Vähitellen kuitenkin kotitalous ja käsityöt sekä myöhemmin maatalous saivat vakiintuneen aseman opistojen opetuksessa.

Kolmas tyypillinen piirre oli, että meidän opistoissamme

alunperin opetettiin nais- ja miesoppilaita yhteisillä kursseilla. Tämä oli Pohjoismaissa uutta. Naapurimaissa tämä omaksuttiin vasta myöhemmin. Työn alkaessa 1891 Kruunupyyssä ja Esossa otettiin kohta vuosikursseille yhdessä molempien sukupuolien nuoria ja siitä lähtien kaikkiin opistoihin. Ainakin maamme oloissa se jo taloudellisesti oli ainoa mahdollinen. Oppikoulussakin oli jo yhteiskoulu osoittanut yhteiskasvatuksen mahdolliseksi nuorisosteellakin.

Jossain määrin epäiltiin tätä historian opetuksen kannalta. Viitattiin siihen, että naisoppilaissa oli enemmän vain osan tai ei ollenkaan kansakoulua käyneitä, joten näillä ei ollut perustietoa historiasta eivätkä muutenkaan olleet tottuneet pohtimaan kodin ulkopuolisia kysymyksiä. Tämä erillaisuus väheni, kun kansakoulun käyminen tuli yhä yleisemmäksi.

Historianopetuksen arvoa korosti alusta alkaen se, että aine kuului opiston johtajan aineisiin. Useimmat olivat sitä myös opiskelleet yliopistossa. Johtaja edusti myös kansanopistojen aatteellisesti keskeisiä päämääriä. Isänmaanrakkautta ja kansallista ajattelua korostettiin tällaisina. Niiden edustaminen saattoi ensi sijassa tapahtua oman kansan historian opetuksessa.

Kansanvalistusseuran kalenterissa seuran sihteeri A.A. Granfelt kirjoitti 1891 kansanopiston opettajien edellytyksistä:

Kansanomainen henki on ensin luotava. Ne henkilöt, jotka antautuvat sen palvelukseen, ne sen myöskin luovat. Sen tähden antautukoon tämän asian palvelukseen miehiä ja naisia, joilla on luomiskykyä, halua ja intoa itsenäiseen vaikuttamiseen.

1.4. Historianopetuksen kotimainen tausta

Ainakin 1880-luvulle saakka vallitsi maamme koulujen historian opetuksessa järkkymätön kristillis-ihanteellinen peruskäytännön näkemys. Kirkkomme on opettanut, miten Jumala johti kansojen kohtaloita ja ajan kaitselemususkollakin oli selvästi kristillinen sävy. Järkkymättömästi tämä aateperusta vallitsi aina

yliopiston opetusta myöten. Tätä kantaa edustivat sekä opetuksessaan että teoksissaan 1860- ja 1870-luvuilla historian professoreina Zachris Topelius ja Y.Z. Forsman (Yrjö Koskinen). Molemmat vaikuttivat kansanopistojen henkeen vielä niiden syntyvaiheessa 1890-luvulla. Topelius oli silloin tosin jo 70-vuotias vanhus.

Topelius ei ollut varsinainen historiantutkija, ensi sijassa levitti historian tuntemusta romaaniensa ja kertomustensa avulla. Tästä johtuu, että hänen merkityksensä on jäänyt runoilijan ja sadunkertojan roolin varjoon. Kuitenkin topeliamainen historiannäkemys vaikutti kauan yleiseen ajatteluun eikä vähiten kansanopistojen historianopetukseen. Hän oli yliopiston opettajanakin ensi sijassa kertoja. Luennoillaan hän etsi kuvattavalle ajalle tyypillistä, loi kokonaisuuksia ja vältti yksityisten tietojen liiallista esittämistä. Toisaalta hän pyrki elävään esitykseen ja runoilijan intuitiolla etsi ja usein löysikin sen oleellisia piirteitä. Hän valoi luennoihinsa lämpimän kristillis-isänmaallisen hengen, joka saattoi aluksi herättää arvosteluakin nuorissa ylioppilaisissa. Se kuvasti hänen romanttista historiankäsitystään.

Itse hän kuvasi tehtävänsä: historia on kuolleiden herättämistä ja sen elämän eläväksi tekemistä. Siksipä, huudahti hän tämän jälkeen, muinoin historian Kleio luettiin runotarten joukkoon. Se ei ollut hänelle kuiva ja käpertynyt arkistojen hengetär, vaan "nuori ja verevä elämän muusa".

Tämä Topeliuksen henki on ollut hänen historiallisten kertomuksiinsa ihastuneille tuttu. Hänessä yhtyivät runoilija, historioitsija sekä kasvattaja, usein jopa viimeksimainittu korostuneesti. 6)

Yrjö Koskinen oli Topeliuksen rinnalla seuraavan historioitsijapolven edustaja. Hänen historiallinen ajattelunsa näkyy selvimmin hänen teoksestaan Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa (1879). Siinä korostui Jumalan sormi tapahtumien kullussa, mikä vakaumus liittyi hänen kristillis-ihanteelliseen elämäkatsomukseensa. Kirja oli tuttu vanhimman polven kansanopiston historianopettajille.

Niilo Liakka on kertonut, miten hän lukion VI luokkalaisena Oulussa oli lukenut kirjan 1881 ja poikain välisissä väittelyissä puolustanut Jumalan sormeaa historiassa kirjan antamilla perusteilla. 5)

Yrjö Koskisen tärkein yleisöön vaikuttanut teos oli Oppikirja Suomen kansan historiassa (1869). Se nostatti laajan julkisen arvostelun. Kielellinen raja hajoitti tästä lähtien historioitsijoiden mielipiteet ja asenteet.

Kansanopistojen tulevat johtajat eivät ennättäneet kuunnella yliopistossa Yrjö Koskista, koska hänet nimitettiin senaattoriksi 1882. Hänen teoksensa vaikuttivat kuitenkin kauan opetukseen.

Akateemisissa piireissä keskusteltiin jo 1870-luvulla mm. darwinismista, mutta varsinaisesti 1880-luku oli uusien aatteiden esiinmurtautumisen aikaa. Silloin myös uskonnolliset jopa eettisetkin arvot joutuivat arvosteltaviksi. Tämä aika vaikutti historiankäsitykseenkin. Samaan aikaan kasvoi yliopistossa se sukupolvi, joka tuli vastaamaan alkavan kansanopiston opetuksesta.

Historian edustajina olivat 1880-luvulla J.R. Danielson, E.G. Palmén sekä M.G. Schybergson. Ensinmainitut olivat fennomaaneja. He edustivat kulttuuripoliittisestikin Valvojan ryhmää, joka maltillisesti omaksui uudet aatteet. Schybergson vaikutti pääasiassa omaan kieliryhmäänsä.

Yrjö Koskinen oli saanut vaikutteensa ensi sijassa Saksasta ja hänen tutkimuksensa kohdistuivat valtiolliseen historiaan. Seuraava polvi sai vaikutteita anglosaksisesta tutkimuksesta. He tutkivat kulttuurihistoriallisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia ongelmia.

Kansanopiston historian opetusta aloittavat miehet saivat pätevät ja innostavat tutkijat opettajikseen. Danielson ja Palmén olivat lisäksi edellinen Hämäläis- ja jälkimmäinen Savo-Karjalaisen osakunnan inspektoreita ja siten mukana myös kan-

sanopistovalmisteluissa. Aatteellisesti johtavassa ruotsinkielisessä Uusmaalaisten osakunnassa nuoriin vaikutti sosiologina tunnettu Edv. Westermarck.

Snellmanin kansallinen ohjelma, jonka fennomaanit olivat omaksuneet herätti ruotsinkielisessä ryhmässä vastaavaa omankielistä jyrkkää kannanottoa A.O. Freudenthalin johtamassa kielitaistelussa. Se innosti ylioppilaat myös kansansivistustyöhön usein unohtetun ruotsinkielisen maalaisväestön ja työväestön keskuudessa.

Aimo Halila korostaa Suomen kansakoululaitoksen historiassa, miten historian harrastus eli nousukautta kansamme piirissä viime vuosisadan jälkipuoliskolla. Vallankumousvuosi 1848 sekä Itämaisen sodan aika 1850-luvulla lisäsivät harrastusta seurata sanomalehtiä ja myös oman maan ulkopuolisia asioita. Etsittiin kansallista identiteettiä. Historian nähtiin lujittavan nuorta kansakuntaa. Valtiollinen kehitys mm. valtiopäivien työn seuraaminen vahvisti tätä harrastusta. Tämä aatteellinen asennoituminen loi pohjaa historian asemalle ensin kansakoulussa ja sitten myös kansanopistossa. Historia kuului kuin selviönä yleiseen kansalaissivistykseen.

Cygnaeukselainen historiannäkemyks korosti persoonallisuuksien kasvattavaa merkitystä historiassa, kun oppikoulussa asetettiin paino tiedolliselle puolelle. Kansakoulun aseenne oli lähempänä alkavaa kansanopistoa.

Kun kansanopistoon tuleva oppilaspolvi oli kansakoulussa, opetus oli jo melko vakiintunutta. Historia oli kuitenkin sen vaikeampia aineita. Oppikirjat olivat kuivahkoja ja opettajienkin perustiedot usein puutteellisia.

Kieliryhmien välillä nosti erimielisyyttä mm. Kalevalan ja Pohjolan sankaritaruston aseman käsittelyssä. Pohjolan saagojen nähtiin sotaisempina olevan oppilaita innostavampia kuin Kalevalan rauhan omainen elämä. Ruotsinkieliset arvostelivat Topeliuksen Maamme kirjaakin liiaksi Kalevalaa suosivana.

Jyväskylän seminaarin ensimmäinen historian lehtori Olai Wal-

lin julkaisi kansakouluja varten varhaisimmat suomenkieliset historian oppikirjat. Niitä käytettiin vielä 1890-luvulla ja yhdessä 1880-luvulla ilmestyneen K.T. Juutin oppikirjan kanssa ne muodostivat sen tiedollisen pohjan, mitä 1890-luvun kansanopiston oppilailla oli historiassa. Maamme kirjaa luettiin kansakoulussa lukukirjana, samoin sitä käytettiin alkuvuosikymmeninä kansanopistoissa ensi sijassa sisälukuharjoituksissa.

Sekä Wallin että Juutin kirjat olivat vailla karttoja, kuvia ja kertomuksia. Juutin kirja oli lyhyempi, vähemmän nimiä, jonkin verran sotaisempi mutta pyrki olemaan kertova ja lukukirjamainen. Kansakouluissa historian opetus oli usein kangistunut ulkoluvuksi.

Kun kansanopistoissa käytettiin - kukin taitonsa mukaan - elävää sanaa ja suullinen kertominen oli pääasia, tämä oli monelle nuorelle aivan uutta ja vaikuttavaa.

Oppikirjoja laajempina historiallisen tiedon levittäjinä ilmestyi kielellämme ensimmäisenä A.W. Gruben Kertomuksia ihmiskunnan historiasta (1864-74) sekä Julius Krohnnin Kertomuksia Suomen historiasta (1869-78). Ne olivat kertovia ja kansantajuisia. Niitä käytettiin myös alkuaikoina kansanopiston historian opetuksessa.

Ylioppilasosakuntien piirissä syntyi ensimmäinen kansantajuksen historian opetuksen suunnitelma jo 1860-luvun lopulla. Edellä mainitun Leinbergin kansanopistoa koskeneen esitelmän jälkeen 1868 ylioppilasosakunnat asettivat toimikunnan pohtimaan maakunnissa tehtävää kansansivistystyötä. Tämä toimikunta julkaisi painettuna ohjevihkosena suomeksi ja ruotsiksi. Siinä kehoitettiin ylioppilaita järjestämään mm. kansanomaisia luentoja maaseudulla. Historiallisia aiheita esitettiin 20. Luentojen tuli täyttää siinä vaiheessa varsinaiselle kansanopistolle asetetut vaatimukset. Niiden tason ja menetelmien tuli esityksen mukaan

- olla kansanomaisia ja helposti käsitettäviä,
- liittyä maantieteelliseen kuvaukseen ja

- olla historialliselta osaltaan lyhyitä.

Historiallisia aiheita käsiteltäessä oli muistettava perustietojen vähäisyys, tuskin muuta kuin virsikirjan ajantiedon ohella kansan säilyttämä tarinaperinne. Viimemainittu liittyi useimmin sotaisiin tapauksiin, kuten nuijasotaan, isoon vihaan tai Suomen sodan tapahtumiin.

Kansanopistostipendiaatit olivat Tanskassa kokeneet suurena elämyksenä itse opistotyön ja sen yleispedagogisen otteen. Yksityisen aineen piirissä sen sisäinen problematiikka jäi kunkin kansan oman perinteen varaan. Erot olivat suuret eri maiden tradition välillä ja selvästi näkyivät historian opetuksessa.

1.5. Kansanopistojen perustaminen autonomian aikana

Kuten edellä todettiin, Kangasalan kansanopisto ja Borgå folkhögskola alkoivat 1889. Kaksi vuotta myöhemmin avasivat ovensa varsinaisina kansanopistoina kaksi ruotsinkielistä, Kruunupyssä ja Essoossa sekä 1892 neljä suomenkielistä Huittisissa, Ilmajoella, Joroisessa ja Limingassa. Samalla vuosikymmenellä perustettiin vielä lisäksi 16 muuta kansanopistoa eri maakuntiin. Kansanopistoverkosto ulottui vuosikymmenen lopussa Pohjois-Pohjanmaalle, Pohjois-Savoon ja Pohjois-Karjalaan sekä poikkisuunnassa Ahvenanmaalta Niittylahteen.

Alkuvuosikymmen oli suuren innostuksen aikaa, mutta siihen liittyi myös raskaiden taloudellisten ongelmien ja henkisen masennuksen kausia. Opistojen perustaminen, 22 opistoa kymmenessä vuodessa, varojen kerääminen niiden alkamisen ja monen opistorakennuksen aikaansaaminen, oli todella kunnioitettavan suuri saavutus. Näinä vuosina rakennettiin kaikkiaan jo 12 opiston rakennukset, muut toimivat vuokrahuoneissa.

Taloudellinen vastuu siirrettiin osakunnilta maakunnissa kansalaisten harteille. Vaikka apua saatiin laajoilta piireiltä, työn toteuttaminen jäi varsin vähäiselle joukolle, ensi sijassa johtokunnille ja opiston johtajalle.

Suurlakon jälkeiseen keväisen toivon aikaan liittyi toinen suuri kansanopistojen lukumääräinen kasvu. Vuosina 1905-09 alkoi kaikkiaan 18 uutta opistoa, niistä 7 ruotsinkielistä. Näin vuonna 1909 vanhojen grundtvigilaisten opistojen kartta suurin piirtein kattoi jo maan Lapin selkosia lukuunottamatta. Lisäksi suurlakon tapahtumien yhteydessä ilmennyt kristillisten arvojen väheksyminen nostatti ajatuksen perustaa varsinaisesti kristillisellä arvopohjalla toimivia uusi opistoja. Sörnäisten kristillinen kansanopisto alkoi 1907 ja ensimmäinen herätysliikkeiden opisto Karhunmäelle 1914.

2. Historianopetus etsii muotoaan

2.1. Kangasalan ja Porvoon opistot

Kangasalan opistoon otettiin oppilaiksi vain naisia ja opetuksessa oli pääpaino käytännön aineissa, ensi sijassa käsityöissä. Johtajan tarkoituksena oli liittää ohjelmaan myöhemmin enemmän humanistisia aineita ja toteuttaa Askovissa omaksumansa työnäkyä. Opistossa kävi alkuvuosina runsaasti luennoitsijoita. Niiden luku vuosien myötä väheni, Sofia Hagman vanhetessaan väsyi, tuli sairaaksi ja kuoli 1900, jolloin opistonkin toiminta lakkasi.

Opiston historianopettajana oli alkuvuosina Hilda Käkikoski, lahjakas ja historiasta innostunut opettaja. Maalaiselämän vaatimattomista oloista hän oli ponnistellut opintielle. Opiskeluaikanaan hän liittyi naisasian ajajiin ja tutustui silloin myös Sofia Hagmaniin.

Käkikoski piti Kangasalla eri kursseilla alkuvuosina yli 80 historian luentoa ja oli muutenkin johtajan tukena työssä. "Kansanopisto on minun nuoruuteni ihanne ja ihastukseni salainen lähde", hän kirjoitti päiväkirjaansa. Työn innoittamana hän teki matkoja sekä Ruotsin Tärnan että Tanskan Askovin opistoihin.

Käkikoski oli tunnettu innostavana puhujana, jota tultiin kuuntelemaan pitkienkin matkojen takaa. Siksi ei ole vaikeaa kuvitella, miten Kangasalan opiston tytöt, joiden opetus muuten oli pääasiassa käytännön tehtäviä, silmät hehkuen kuuntelivat hänen luentojaan. Varsinaisen elämäntyönsä hän suoritti oppikoulun historianopettajana Helsingissä sekä kansanedustajana. Hänen viimeiseksi tehtäväkseen jäi, kun hän oli irtautunut muista töistään, yritys kirjoittaa kansanvalistusseuran tilauksesta teos Suomen historia nuorisolle, jonka hän suunnitteli ensi sijassa kansanopistojen oppilaille. Siitä ennätti ilmestyä vain kaksi osaa, jälkimmäinen jo torsona, sillä voimat pettivät ja hän kuoli 1912. 1)

Borgå folkhögskolan perustaja ja opetusohjelman suunnittelija

oli rehtori J.O. Strömborg. Tämä oli kirjallisuuden avulla tutustunut Ruotsin kansanopistoon. Tanskalaista kansanopistoa hän ei omaksunut, koska luonnontieteilijänä ei nähnyt historialla olevan mahdollisuuksia herättää nuoria. Siinä hänen mielestään oli opettajan henkilökohtaisilla katsomuksilla liian suuri vaikutus aineen opetuksessa. Henkilönä hän oli sulkeutunut ja pääasiassa yksin suunnitteli opistonsa työmuodot. Runeberg oli ollut hänen läheisiä ystäviään ja hän kirjoitti tämän elämäkerran.

Porvoossa varsinaisen kansanopiston laajennuttua kokopäiväiseksi historia jäi tuntiopettajien varaan. Johtajat olivat luonnontieteiden edustajia. Muutos tapahtui vasta 1905, kun johtajaksi tuli, hänkin tosin luonnontieteiden maisteri, Einar Holmberg, joka alkoi opettaa myös historiaa. Kävi ilmi, että vaikka oppikoulujen opettajat historian tuntiopettajina olivat päteviä, he eivät kansanopistossa saaneet aikaan samaa vaikutusta kuin vakinaiset opettajat.

Molempien vanhimpien kansanopistojen historianopetuksen tilapäisyys aiheutti arvostelua toisissa opistoissa. Pelättiin opetuksen eriytyvän ja kehittyvän näin eri tasoiseksi. 2)

2.2. Historinopettajain vanhin polvi

2.2.1. Johannes Klockars (1867-1932) - ruotsinkielisen Pohjanmaan edustaja

Munsalalaisen Anders Svedbergin kansanopistoharrastus oli perintö, jota Pohjalainen osakunta ryhtyi hoitamaan kohta tämän kuoleman jälkeen tammikuussa 1889.

Ruotsinkielisten pohjalaisten piirissä kohosi pian näkyviin myös Munsalasta kotoisin oleva talonpoikaisylioppilas Johannes Klockars. Etsittäessä sopivaa stipendiaattia lähetettäviksi Pohjoismaiden kansanopistoihin valinta kohdistui häneen, vaikka hänen kandidaattilukunsa olivat kesken. Talvella 1891 hän kävi sekä Ruotsissa Tärnan ja Hvilanin opistoissa että Tanskassa Askovissa. Molemmissa hän sitoi ystävyysiteitä ja oli niiden johtajien kanssa kirjeenvaihdossa myöhemminä

vuosina.

Tanskassa Klockars omaksui elävän sanan opetusmetoodina sekä kirjattoman opetuksen. Toisaalta hän tunsi hyvin maakuntansa nuorison tason ja kehitti opetustaan Ruotsista saamansa kokemuksen mukaan. Kun oppilaitten kirjalliset muistiinpanot olivat heikkoja, hän näki tarpeen käyttää muistin tukena kirjoja, mutta vältti oppikirjan asemaa. Erityisesti hän korosti tuntikeskusteluja sekä havainnollista esitystä. Tunneilla käytettiin runsaasti karttoja ja kuvatauluja. Kuvat ovat parempia kuin vuolaat esitelvät, hän arveli ja varoitti asiain luettelomaista esittämistä, mitä ajan oppikirjoissa oli runsaasti. Suurempi merkitys kuin yksityisten tietojen vuosiluvuilla ja muistissa säilyttämisellä oli tapahtumien syiden ja vaikutuksien ymmärtäminen. Oppitunnit oli tehtävä yksinkertaisiksi, helppotajuisiksi ja lämmittäviksi, silloin oppilaat näyttivät pysyvän todella mukana.

Kuten myöhemmin muissakin ruotsinkielisissä opistoissa Klockars käsitteli Pohjolan muinaisaikain tapahtumia. Hän käytti vuosittain noin kuusi oppituntia Eddan, Pohjolan sankaritarujen, viikinkiajan ja Ansgariuksen käsittelyyn. Kalevalalle hän uhrasi yhden tunnin. Molemmissa kieliryhmissä käsiteltiin verrattain laajasti Ruotsin historiaan kuuluvaa keskiajan historiaa kuten Engelbrektin aikaa, Birgittaa ja Tukholman verilöylyä. Keskiajan naishahmot Birgitta ja kuningatar Margareta saivat Hilda Käkikoskenkin nuorisolle tarkoitettussa historiassa melkoisen tilan muiden naiskohtaloiden tuona aikana puuttuessa.

Vuosikertomuksissa Klockars kuvailee historianopetustaan korostaen yleiskuvausten antamista ja pysähtymistä vaikuttaneiden tapahtumien ja henkilöiden kohdalla. Tärkeitä alueita olivat kristinuskon ja kirkon vaiheet sekä Pohjolan ja isänmaan tapahtumat. Isänmaanrakkauden herättäminen kuului opetuksen tavoitteisiin. Historiasta saadut esikuvat kasvattaisivat kansalaismieltä. Nuoria oli opetettava arvostamaan kodin ja yhteiskunnan arkista työtä sekä elävän uskonnollisen vakaumuksen etsimistä. Sisäinen avartuminen kypsyttäisi heitä toimiviksi kansalaisiksi, joille isänmaakaan ei olisi tyhjä

sana vaan perintö, joka aikanaan voisi jäädä laajempaan tulevalle polvelle.

Klockarsille oli erikoista pyrkimys käyttää opetuksessaan alkuperäisiä lähteitä eikä vain toisen ja kolmannen käden tietoja. Hän oli kirjeenvaihdossa valtionarkiston virkamiesten kanssa tiedustellen uusia lähdetietoja. Lisäksi samassa tarkoituksessa hän tiedusteli myös Skandinavian kansanopistoista uusia historiategoksia. Yleiskirjana hän seurasi opetuksessaan Sehybergsonin *Finlands historia i berättelser*.

Kokeneena kunnallismiehenä hän liitti historian opetukseensa kunnallisopin. Sen yhteydessä hän saattoi käsitellä myös maamme asmaa ja sen perustuslakeja, joiden erikoistunneilla käsittely oli kiellettyä. Kaikesta huolimatta hän joutui antamaan tästäkin selvityksen varomattoman sanomalehtikirjoituksen johdosta 1894. Kouluhallituksen lähettämän tarkastajan antama tarkastuspöytäkirja rauhoitti venäläiset viranomaiset.

Klockars loi alkuvuosista lähtien yhteyksiä kansanopiston ympäristöön. Opistosta tuli kiinteä osa paikkakunnan jopa maakunnan sivistyselämää. Viisivuotiskertomuksessa hän kuvasi, miten opistosta oli jo kehittynyt seudun henkinen keskus, josta monet uudet ajatukset ja aatteet olivat levinneet paikkakunnalle. Askovin johtaja Schröderille hän kirjoitti, ettei olisi ennakolta uskonut kansanopiston pystyvän tällaiseen vaikuttamiseen. Tämä ilmiö toteutui useimman muunkin työhön antautuvan johtajan kohdalla.

Klockars oli ylioppilasaikanaan hankkinut suomen kielen käytännöllisenkin taidon. Yhdessä johtaja K.T. Oljemarkin kanssa hän hoiti yhteyksiä suomenkielisiin opistoihin. Kaikissa yhteisissä kokouksissa autonomian aikana hän oli Mikanderin rinnalla toisena puheenjohtajana ja näin oli luomassa perinnettä liikkeen kokonaisuuden säilymisestä läpi monien kieli-vastakohtienkin värittämiä vuosikymmenien. Samoin hän satoi yhteyksiä myös Skandinavian opistoliikkeisiin. Klockars, Niilo Liakan ja Hjalmar Mikanderin kanssa muodosti maamme kansanopistoliikkeeseen syvimmin vaikuttaneiden ryhmän alkuvuosikymmenillä. 3)

2.2.2. Robert Rostedt (1862-1894) - uusmaalainen tähdenlento

Klockarsin toverina Tanskassa oli ollut porvoollainen sanomalehtimies Robert Rostedt, joka valmistui Mellersta Nylands folkhögskolan johtajaksi Espooseen. Hänen työpäivänsä jäi lyhyeksi, koska hän kuoli kesken kolmannen työvuotensa. Yleensä hänen periaatteensa opetuksesta olivat samat kuin Klockarsilla, tosin aatteellisesti vielä lähempänä Tanskan opistoperinnettä.

Johtaja sai oppilaat keskustelemaan ja innostumaan opetuksesta. Historiaa ei saanut lukea kuin romaania, hän selitti, vaan sieltä oli etsittävä elämän perustekijöitä niin yksityisen kuin kansojen elämään. Huomattavien persoonallisuuksien elämäkertoihin oli tutustuttava, kuten Lutheriin, Kustaa II Aadolfiin ja Kolumbukseen. Vain ne yksityiset ja kansat, jotka olivat toimineet toisten hyväksi, säilyivät historiassa ja ansaitsevat tulla mainituiksi.

Rostedtilta on opiston arkistossa opetussuunnitelman luonnoksia ensimmäistä työkautta varten. Klockarsilta säilyneiden tietojen ohella ne ovat vanhimpia opistoistamme ja siksi tutkimuksemme kannalta arvokkaita. Hän esitti suuntaviivoina historian opetukselle:

- on opetettava ymmärtämään omaa aikaansa, sen ilmiöitä ja niiden yhteyttä aikaisempiin kehitysvaiheisiin,
- osoitettava ikuiset aatteet, jotka ovat vaikuttaneet läpi kaikkien aikojen muutoksien, sekä
- innostettava hyvään ja jaloon kuvaamalla huomattavia persoonallisuuksia.

Klockars oli edellisten lisäksi korostanut kirkon ja kristillisen uskon vaihteita, isänmaan ja Pohjolan historiaa. Näitä Rostedt ei suunnitelmissaan tosin mainitse. Nimille ja vuosiluvuille hän ei pannut ratkaisevaa merkitystä, enempi syille ja seurauksille. Oli kasvatettava kelvollisia kansalaisia kunkin osalle tuleviin tehtäviin (att lösa de särskilda upp-

gift, som ligger för hvar och en).

Opiston arkistossa on säilynyt luettelo aiheista ensimmäisillä historiantunneilla. Merkinnät jatkuvat helmikuuhun saakka, joten kokonaiskuvaa ei niistä saa. Alkuaiheiden tehtävänä oli Rostedtin merkinnön mukaan "mielten lämmittäminen". Alkutunneilla oli aiheina:

1. yleisiä kysymyksiä: yksilön vastuu: Leonides, Demminin sankarit,
2. mitä menneisyys on antanut: kirjaimet, numerot.
3. kirjaimiston kehitys, numeroitten alku,
4. aika: kello, viikko, alkeismatematiikka,
5. työkalut: vasara, kirves: karja,
6. kulttuurikasvit, laivanrakennus, työn helpotus ja sunnuntai,
7. orjuus, avioliitto,
8. isänmaa ja ihmiskunta, sodat ja rauhanteot,
9. luomiskertomus, geologia, historian aaltoliike,
10. ihmisen syntypaikka, kielet ja rodut,
11. Egypti, Niili ja sen merkitys. - jne.

Luettelo osoittaa konkreettisia ja käytännöllisiä lähtökoh-
tia, joista alkaen historiaa oli maaseudun nuorille avattava.

Kirjeessään Lunnevaldin johtajalle Ruotsiin Rostedt kuvasi tätä suunnitelmansa sekä lisäksi, miten tämän jälkeen hän selvittäisi ihmiskunnan voittoja uskonnollisen elämän alueella ja sitten siirtyisi yksityisten kansojen vaiheisiin. "Kaikki suurin linjoin ja verraten nykyaikaan sekä yleensä elämään". 4)

Oppilaat kiintyivät johtajaansa. Sitä osoitti, että hänen seuraajansa, kuivahko luonnontieteiden edustaja, ei onnistunut voittamaan nuorten mieliä. He vaativat samaa elävyyttä kuin Rostedtille oli ollut. Opistossa oli suoritettava johtajan vaihdos.

2.2.3. Niilo Liakka (1864-1945) - Peräpohjolan kasvatti

Niilo Liakka syntyi Alatorniolla talonpoikaiskodiaa. Hänen vaikutuksensa kansanopistojen opetuksen kehitykseen oli maassamme tärkeä eikä vähiten historiassa. Hän toimi Ilmajoen ja Alatornion kansanopistojen johtajana 20 vuotta sekä siirtyi 1912 Kansanvalistusseuran sihteeriksi Helsinkiin. Tässä tehtävässä hän oli lähellä kansanopistotyötä kuuluu koko ajan keskeisenä jäsenenä kansanopistoyhdistyksen johtokuntaan kuolemaansa saakka. Näin hän oli kansanopistotyössä tai sitä lähellä yli puolen vuosisataa.

Liakalla oli opinnoissaan pääaineena historia ja suomen kieli, opettajinaan professorit Danielson ja Setälä. Valmistuttuaan hän toimi sanomalehtimiehenä, ja hänen odotettiin suuntautuvan historian tutkijaksi. Pohjalainen osakunta sai hänet lähtemään Tanskaan valmistuakseen kansanopiston johtajaksi Ilmajoelle. Kansansivistystyö koko laajuudessaan valtasi hänet ja siitä tuli työn ja innostuksen kohde koko elämän ajaksi.

Liakka työskenteli läheisessä yhteydessä opistonaapurinsa Joh. Klockarsin kanssa. Eri kieliryhmien opistotyö alkoi molemmissa opistoissa varsin samanlaisena, mikä vaikutti esikuvallisesti muihinkin opistoihin. Niiden työmuotoja käytiin näiden opistoista seuraamassa.

Liakan mielestä historianopetuksen tarkoituksena on oman kansan ja maakunnan kohtaloiden kuvauksella herättää ymmärtämään, miten nykyinen elämä on aina menneiden tapahtumien tulos. Tämä historiallinen katsomus on todellisen sivistyksen ilmaus. Historianopetus onkin vaikeimpia aineita, koska sen tehtävänä ei ollut määrättyjen tapahtumien opettaminen, vaan historiallisen katsantokannan luomista nuoriin. Sitä ei tosin voi opettaa, vaan se syntyy opetuksen ohella, opettajan on vain se tiedostettava.

Ensimmäisen työkauden vuosikertomuksessa hän luonnehti opetustaan tähän tapaan: Aluksi hän oli pitänyt vain luentoja, jopa kokeillut vapaaehtoisuutta niiden kuuntelemiseen. Opis-

totyössä oli kuitenkin mahdotonta säilyttää tällaista vapautta ja lisäksi hän oli huomannut, etteivät oppilaat pystyneet seuraamaan luentoa. Sen tähden hän siirtyi käyttämään opetuksessa enemmän keskustelua. Nuoret olivat jo kansakoulussa tottuneet Wallinin oppikirjaan. Hän kehotti edeltä käsin heitä lukemaan siitä määrättyt kappaleet ja niiden johdosta keskusteltiin tunnilla painaen mieliin tärkeät kohdat. Yleisessä historiassa Liakka keskittyi käännekohtiin: alkukirkon syntyyn, kansainvaellukseen, munkkilaisuuteen, uskonpuhdistukseen ja Ranskan vallankumoukseen.

Tyttöjen innostaminen seuraamaan historian opetusta oli Liakan mielestä alkuvuosina vaikeaa. Siksi hän sovitti maakunnan ja opistokunnan historiaa mukaan ja se herätti heissä harrastusta samoin kuin elinkeinojen kehityksen seuraaminen. Mieluummin tytöt kuuntelivat kirjallisuuden opetusta mm. vanhojen sananlaskujen selittämistä, mikä valaisi vanhan kansan elämää ja oli Liakan opetuksen erikoispiirre.

Historianopettajana Liakka oli enempi tiedonjakaja kuin innostava kertoja. Hän kuvaili usein maaseudun elämää ja sen kehitystä eri aikoina. Siten kotiseutukeskeinen opetus oli hänen historianopetukselleen olennaista.

Opisto julkaisi 1896 76-sivuisen vihkon Pohjanmaa I, jossa oli Etelä-Pohjanmaan menneisyyttä kuvaavia kirjoituksia. Hänen tarkoituksensa oli jatkaa sarjaa, mutta julkaisu ei saanut menekkiä. Tämä oli vanhin kansanopistojen kotiseutujulkaisu.

Opettaessaan kotimaakunnan vaiheita hän huomasi, miten siitä ei ollut saatavissa perustietojakaan. Se pakotti hänet tutkimaan ensin läheisissä arkistoissa sekä sitten siirtymään valtionarkistoon. Tätä varten hän oli virkavapaanakin johtajan tehtävistä. Hänen opistoaikaiset kirjalliset työnsä liittyivät Ilmajoen kunnan 100-vuotisen maamiesseuran ja 50-vuotisen kansakoulun vaiheisiin. Näiden arkistotutkimusten perusteella hän vielä 1932 julkaisi laajan Ilmajoen pitäjä teoksen. Kotiseudun historian hän katsoi tärkeällä tavalla luovan perustaa historianopetukselleen.

Historianopetukseen vaikutti myös hänen kansanvaltainen ajattelunsa ja taistelunsa puoluemielen leviämistä vastaan nuorisossa. "Löperöt, lammasmaiset joukot ovat aineista, joihin ammattijohtajat ovat kärkkäitä" (1908). Kansanopiston puolesta toimiessaan hän joutui taistelemaan yläluokkaista kylmäkokoisuutta vastaan, jota hän tunsu erityisesti huokuvan kirkonkyläilijöiden ilmapiiristä. Hän korosti myös vapauden merkitystä opistokasvatuksessa, samalla kasvattaen vastuullisuutta.

Liakan luonteen peruspiirteinä olivat ehtymätön uutteruus kaikissa tehtävissään - lukulamppu syttyi varhain aamuisin johtajan työhuoneessa - ja joskus myös itsepäinen peräänantamattomuus mielipiteissään. Opettajan luoma innostus luokassa ei ollut ulkonaista paatosta tai suuria puhujan taitoja, vaan asian synnyttämää sisäistä tulta.

Kaikkissa kansanopistoissa oli suurmiesten kipsisiä rintakuvia. Liakan aikana olivat Ilmajolla Snellmanin, Topeliuksen, Runebergin ja Kiven kuvat sekä takaseinällä Tanskan opistojen edustajien Grundtvigin, Koldin, Schröderin, Trierin ja la Courin valokuvat. Kansallisten merkkipäivien vietto kuului yleensä opistojen jokavuotiseen ohjelmaan. Näinpä esim. 1893 vietettiin Liakan opistossa Porthanin, Yrjö Koskisen, Topeliuksen, Runebergin ja Santavuoden (nuijasodan) päiviä. Viimemainitusta Matinpäivästä tuli toveripäivien vuotuinen koontumispäivä.

Vertailun vuoksi mainittakoon Klockarsin samoina vuosina järjestäneen Lutherin, Porthanin, Vänrikki Stoolin, Topeliuksen, Runebergin, Paciuksen, Wecksellin, Agricolan ja Lönnrotin päivien vieton. 5)

2:2.4. Hjalmar Mikander (1862-1948) - savolainen kasvattaja

Hjalmar Mikander valmistui Porvoon lyseosta, mutta fennomaa-nina liittyi Savo-Karjalaiseen osakuntaan. Tämän toimesta hän lähti valmistuttuaan maisteriksi stipendiaattina Pohjoismaihin. Aluksi hän oli Keski-Savon kansanopiston johtajana Jo-roisissa, mutta siirtyi Pohjois-Savon uuteen kansanopistoon

kolme vuotta myöhemmin Maaningalle. Opisto sai vakinaisen sijoituspaikan 1900 Kuopion Pitkässälahdessa. Täällä hän toimi, kunnes 1943 täytettyään 80 vuotta siirtyi eläkkeelle. Väliillä hän oli kolme vuotta kouluhallituksessa kouluneuvoksena.

Liakka ja Mikander olivat varsin erilaisia luonteeltaan ja täydensivät työssään toisiaan. Edellinen oli taistelusta innostuva, peräänantamaton, mutta demokraattinen työtovereitensa ja oppilaittensa keskuudessa. Mikander oli perisavolainen leikkipuheen ja sanan taitaja, sopiva kotimaakuntansa nuorison pariin. Liakka opetti - voi näin sanoa - tiedolla ja tahdolla, Mikander tunteella ja sydämen lämmöllä! Liakka oli täysiverinen historian edustaja, Mikander oli tosin kulkenut opiskeluaikanaan samat luentosalit, mutta häntä kiinnosti enempi ihmisen ja kansalaisen kasvattaminen eli grudtvigilaisittain sanoen hengen herättäminen maalaisnuorison piirissä.

Routavuosina he kuuluivat eri puolueisiin: Liakka vanhasuomalaisiin ja Mikander nuorsuomalaisiin, kumpikaan kärjistämättä keskinäisiä välejänsä sen johdosta. Näin he rikastuttivat erilaisuudellaan kansanopiston historianopettajien luomaa kokonaisuutta.

Alkuvuosinaan Mikander kuvasi, miten kansanopiston tehtävä oli antaa käsitys elämästä ja saada nuorten sisäiset voimat "harrastukselliseen toimintaan" ja jatkoi:

Puhutun innostavan herättävän sanan varassa kansanopistotyö on meilläkin. Kuulen muistutettavan, se opetushan syrjäyttää oppilaan itsetoiminnan. - Vastataan: oppilailla on kirja. Häntä osoitetaan lukemaan valmistuessaan tunnille. Toiseksi puhutun sanan kuunteleminenkin, vastaanottaminenkin on toimintaa. Kun maa vastaanottaa auringon herättävät, eloa synnyttävät säteet, se on täydessä kihoilemis-, käymis- ja työtouhussa. 6)

Mikanderille oli pääasia synnyttää nuoressa sielussa elähdyttävä ja elämää rakentava voima sekä tietojen asemasta jatkuva harrastus. Mikander tahtoi kasvattaa nuoria itsenäisesti

ajatteleviksi ihmisiksi, hän käytti sanontaa "ajatukselliseen itsetoimintaan" (1909). Historia oli tässä apuna, mutta tiedot ja muistaminen ei ollut ulkolukua, vaan asia oli kiinnitettävä mieliin monin eri tavoin. Havaintovälineillä oli tässä tärkeä tehtävä. Hän käytti paljon luokan taulua samoin hän kasvatti opiston kuvavarastoa.

Mikander piirsi "ajanvirran kuvan", kuten hän sitä nimitti ja esitteli sitä toistenkin opistojen opettajille. Se oli tehty suurelle paperirullalle, johon merkittiin vuosisadat ja vuosikymmenet jaottelemaan sen. Tunnilla esiintyvät vuosiluvut merkittiin tähän ajan virtaan ja siten jäi näkömuistin avulla paremmin mieliin.

Oppilaana ollut nuorukainen kertoo Kansanopisto -lehdessä 1897, miten historiassa käytetyt kuvataulutkin jätettiin tunnin jälkeen seinille muistuttamaan, mitä oli käsitelty. Näin ne jäivät vielä paremmin mieliin. Joululomalle lähtiessään hän kertoi oppineensa "koko seinällisen historioita".

Koulupoikana Porvoossa Mikander oli nähnyt runoilija Runebergin tosin jo sairaana vanhuksena. Tämä oli hänen suuria muistojaan, joista hän jatkuvasti kertoi ja jotka häntä itseään innostivat. Runebergin teokset, ensi sijassa Vänrikki Stoolin tarinat olivat läheiset. Niitä käytettiin alkuvuosikymmeninä kaikissa kansanopistoissa, Mikanderilla myös lausuntaharjoituksissa. Tämän kautta hän juurrutti nuoriin isänmaallista mieltä. Sodat ja taistelut eivät olleet tärkeimpiä, vaan kirjan patriotismi ja demokraattinen ajattelu, kun voitiin seurata kuormarenkiä tai Sven Dufvaa samoin kuin sodan johtajia heidän toimissaan. Tarinain kertominenkin oli tavallista. Opiston työn kuvauksena 1895 kerrotaan mm.:

Kalevalaa ja Kanteletarta ja Vänrikki Stoolia me täällä luumme ja laulamme ahkerasti. Emmehan ole ennen kuulleet laulettavan niitä. Miten innostuttavaa ja opetta-vaista on oppia niitä ja kuulla esitetävän. Samoin Runebergin, Topeliuksen, Lönnrotin, Snellmanin, Oksasen, Aleksis Kiven, Suonion ja monen muun suuren miehemme ansiokkaita töitä ja tuloksia. 7)

2.2.5. Maunu Knaapinen (1863-1959) - vakaa länsisuomalainen.

Maunu Knaapinen oli varsinais-suomalaisen maalaiskodin poika, joka kuului Turun suomalaisen lyseon ensimmäiseen oppilaskouluun. Hän suoritti yliopisto-opintonsa ja auskultoiti ennenkuin Länsi-suomalainen osakunta lähetti hänet stipendiaattina Pohjoismaihin valmistumaan kansanopiston johtajaksi Huittisiin.

Knaapinen toimi johtajana Huittisissa kaikkiaan 12 vuotta. Vuodet olivat vaikeita, opiston taloudellinen asema raskas. Poliittiset erimielisyydet, mutta myös maakunnan antama heikko taloudellinen tuki vaikeuttivat johtajan työtä. Hän toimi usein loma-aikoinaan vt. kansakoulutarkastajana helpottaakseen opiston taloutta.

Knaapisen luonnetta ilmentää hänen kertomuksensa kouluhallituksen lähettämän tarkastajan käynnistä opistossa. Tarkastaja esitti, että hän pitäisi historian tunnin. Johtaja kuitenkin kieltäytyi perustellen sillä, ettei sitä ollut lukujärjestyksessä sinä päivänä ja hän ei ollut siihen valmistunut. Tarkastajalle hän vain selosti, miten aikoi esillä olevaa aihetta selostaa. - Tähän oli tarkastajankin tyydyttävä. 8)

Knaapinen oli heimonsa vakaa edustaja, joka teki huolella opetustyönsä. Oppilaat ovat kertoneet myöhemmin, miten hänen tuntinsa olivat vakaita ja mieleenjääviä sekä uskontotunnit että isänmaallisesti ja kansallisesti väritetyt historian tunnit. Toisaalta hän oli hillitty ja vaatimaton, mutta myös kuvatessaan kansallisia kysymyksiä lämmin ja tunnepitoinen.

Arvokkain Knaapisen historianopetuksesta säilynyt kuvaus on hänen ensimmäisen historiantuntinsa luonnos, joka on säilynyt ja joka tavallaan oli vanhin suomenkielisissä opistoissa pidetty historiantunti 2.11.1892.

Käymme lyhyesti läpi koko ihmiskunnan historian. Emme saa kauaa viipyä, sillä matka on pitkä. Kaikki kohdat eivät ansaitsekaan muistamista, jotkut näyt-

tävät hukkaan eletyiltä. Niiden aikana uudet aatteet ovat vasta valmistuneet. Ihmiskunnan vaiheet ovat Grundtvigin mukaan kuin meren aallot, osa on ylempänä kuin toiset, samoin elämässä on harjanteita ja laaksoja. Historian ajan harjoissa tapahtuu paljon, laaksoissa ei näytä tapahtuvan mitään, silloin ihmisenki kuin lepää. - Tällaista on kestänyt 6000 vuotta.

Historiassa ihmiskunta selvittää tarkoitustaan. Eihän se toki ole sitä saavuttanut, mutta suunnan näemme. Se kulkee suurempaa edistystä kohden, suurempaan täydellisyyteen. Tämän on Jumala antanut ihmiskunnalle.

Historiassa kuvataan niiden kansojen vaiheita, jotka ovat ottaneet osaa ihmiskunnan edistystyöhön. Kullakin kansalla on historiaansa, mutta kaikki eivät kuulu yleiseen historiaan. Silti niistäkin on opittavaa.

Yksityinen kansa on joukko samaa kieltä puhuvia, samaa alkuperää, samoja harrastuksia ja tapoja noudattavia perheitä. Jos kansa on historiaan kuuluva, nämä muodostavat kansan, järjestetyn kokonaisuuden, valtion.

Historiaan kuuluvat sellaiset tapahtumat ja asiat, jotka ovat vaikuttaneet edistymiseen, eivät satunnaiset. Eivät esim. Kiinan sisäiset rauhattomuudet ja kapinat, sillä Kiinan suuri kansa elää ainakin vielä itseksensä.

Historian kuvaus esittää kehitystä, edistystä Jumalan sille antaman tarkoituksen saavuttamiseksi. Se on siis inhimillisen kehityksen tiede. Se neuvoo ja ohjaa nykyisyyttä. Entisyydessä on ihmiskunnalla tyhjentyvätön aarre.

Tapahtumia ei saa erottaa aikakaudestaan, mennei-

syyttä ei saa arvostella aikamme käsityskannan mukaan. Opettavaisinta on historiassa käsittää tapahtumain tarkoituksenmukaisuus, niiden aatteellinen tarkoituserä, jonne ihmiskunta kulkee, eli Jumalan sormi historiassa. Näin historia on uskonnon lähin liittolainen, kun se etsii ja tutkii, voimme sanoa, Jumalaa historiassa.

Toisella historiantunnillaan, josta myös on säilynyt luonnos Knaapinen selvitti vanhan tanskalaisen esikuvan mukaan historiallista kehitystä alkaen Vanhan testamentin alkukertomuksista. Näin oli myös Grundtvig vanhimmissa historioissaan tehnyt, vaikka myöhemmin jätti nämä pois tekstistaan.

Knaapinen seurasi Raamatun paratiisikuvausta mm. näin:

Emme voi olla ihailematta Jumalan istutettua puistoa kauniisti juoksevan joen varrella. Siellä esivanhempamme viattomina kuin pienet lapset elivät tietämättä erottaa hyvää pahasta, tekivät vain hyvää.

Tästä jatkaen hän kuvaili inhimillisen elämän kehitystä, elinkeinojen syntyä ja ihmissuvun leviämistä. Knaapinen seurasi opetuksessaan O. Wallinin oppikirjoja. 9)

2.2.6. Severi Nuormaa (1865-1924) ja Kaarlo Kerkkonen (1869-1925) -hämäläiset runoilijat.

Severi Nuormaa käytti opistossa ollessaan Nyman nimeä, mutta runoilijana jo tällöin Nuormaata, jolla hänet paremmin tunnetaan.

Nuormaa oli pälkäneläisen sepän poika. Hän kävi Hämeenlinnan kansallisesti valveutuneen lyseon ja opiskeli suomen sukukie-
liä sekä kansanrunoutta. Nuormaa aloitti väitöskirjatyön aiheenaan arvoitusten historiallinen vaellus. Tälle hän uhrasi aikaansa ja työtään, mutta se jäi kuitenkin kesken ansiotyön ja poliittisten olosuhteiden vuoksi.

Nuormaa oli Hämeen kansaopiston johtajana 4 1/2 vuotta. Oppi-

laat ovat kuvanneet hänen opetustaan kiinnostavaksi ja erityisesti häneltä saatiin herätteitä kirjallisuuden tuntemukseen. Hän oli jo silloin julkaissut ensimmäisen runokokoelmansa. Alusta alkaen opistossa käsiteltiin mm. Kiven Seitsemää veljestä, kuten monissa muissakin kansanopistoissa 1890-luvulla. Nuorman tunnit olivat selvärakenteisia, usein jopa lennokkaita.

Nuormaa on itse sanonut historianopetuksensa ensi sijassa olleen kulttuurihistoriaa. Sotia hän katsoi "veriseksi tappamiiseksi", vain isänmaallisia puolustussotia hän kuvasi myönteisesti. Kansat voivat hyvin, jos ne pitävät pyhinä nuoruuden elinvoimia ja ihanteita kuten Jumalan pelkoa, puhtaita tapoja sekä rakastavat isänmaataan ja työtä." Elämäkertoja hän käytti valottamaan ajan henkeä ja luonnetta.

Yleisen historian tunneilla hän käsitteli toisten opistojen tapaan tapahtumien sarjaa alkaen itämaisista kansoista, Kreikkaa ja Roomaa, sitten uuden ajan syntyä keksintöineen ja löytöretkineen, Ranskan vallankumousta, uusimman ajan keksintöjä sekä kansanliikkeitä. Opetus liitettiin oman ajan ja maan tapahtumiin.

Oppilaat ovat kuvanneet seuranneensa opetusta innolla ja sen isänmaallinen perussävy jäi syvästi mieleen. Myöhemmin tämä korostui, kun opittiin tuntemaan hänen runouttaan ja isänmaallista taistelua routavuosina.

Kansanopistosta erottuaan Nuormaa kirjoitti kirjaseen nimeltä Kansanomaisesta opetuksesta (1899). Tämän on Matti Peltonen julkaissut uudelleen selostamalla samalla tekijää: kirjan nimenä on Aikuiskasvattaja Severi Nuormaa (1981). Nuormaa kuvasi siinä omaa historianopetustaan näin:

Historiaa on täydellä syyllä sanottu elämän opettajaksi. Sekä kiitollisempia että tärkeämpiä kuin hallitsijaluettelot, sotatapaukset, liian monet nimet, vuosiluvut ym. enemmän tai vähemmän hengettömät muistitiedot, ovat historian opetuksessa sivistyshistorialliset esitykset, kuvaukset kansan sisälli-

sestä tilasta, sen töistä, taisteluista ja pyrin-
nöistä rauhan toimissa sekä historiallisten henki-
löiden luonteen ja elämän kuvaukset. Sopivia esitel-
mäaiheita ovat mm. Agricolan elämäntyö, suuret näl-
kävuodet 1690- ja 1860-luvuilla, isonvihan aika,
Porvoon valtiopäivät, Vänrikki Stoolin tarinat,
Snellman ja Lönnrot jne. Historiallisten esitelmien
sarjoissa on kiitollisempaa käsitellä jotakin aika-
kautta kuin kansan koko historiaa.

Lähdeteoksina hän esitti käytettäväksi Yrjö Koskisen ja Schy-
bergsonin oppikirjoja.

Nuormaa korosti opettajan työssä kolmea perussääntöä:

1. Opettajalla tulee olla paitsi laajat myös sulatetut, omak-
sutut tiedot, jotka hän hallitsee.
2. Opettajan on esiinnyttävä tunnilla luonnollisesti kuin
seurustellen oppilaiden kanssa.
3. Opetuksessa on käytettävä yksinkertaista kieltä ja vältet-
tävä vieraita sanoja niitä selittämättä, kuten valtio, yh-
teiskunta, isänmaa, kirkko (instituutiona), sivistys jne. Li-
säksi opetuksen tulee olla hauskaa ja kodikasta, lyhyttä ja
pienissä osissa harvaan puhuen esitettyä, jotta oppilaat en-
nättäisivät ottamaan sen vastaan.

Matti Peltonen on kirjassaan nimittänyt Nuormaan pientä kir-
jasta (12 sivua) ensimmäiseksi suomen kielellä ilmestyneeksi
aikuisopetuksen didaktiseksi ohjeeksi. - Aiheemme kannalta on
kiintoista siinä avautuva realistinen kuva vanhimman kansano-
piston työkentästä, sen ajan maalaisnuorisosta. Se oli hidas-
ta, tottumatonta opiskeluun ja henkiseen ponnisteluun, vielä-
pä yleisten asiain käsite- ja miellemaailma oli varsin sup-
pea.

Severi Nuormaan luonne oli helposti masentuva, opiston talou-
delliset vaikeudet tekivät johtajan työn raskaaksi. Hän oli
enemmän aatteen kuin arjen ongelmien ratkaisija. Maaseudun
yksinäisyys painosti häntä ja mielellään hän lähti ulkomailla
saakka tutkimusmatkoille tai Helsinkiin tuttuun toveripii-

riin.

Kansanopistosta hän siirtyi Tampereelle maamme vanhimman työväenopiston johtajaksi. Routavuosina hän puheillaan ja runoillaan herätti virkavallan huomiota ja oli pakotettu siirtymään muutamien vuosien ajaksi Yhdysvaltoihin sanomalehtimieheksi. Myöhemmin hän toimi kotimaassa Turun työväenopiston johtajana sekä sanomalehden toimittajana. 10)

Samana päivänä eli marraskuun 1. päivänä 1894, kun Hämeen kansanopisto alkoi Sääksmäellä, avasi myös Hämäläis-osakunnan perustama Keski-Suomen kansanopisto ovensa Äänekoskella. Johtajana oli janakkalaisyntyinen Kaarlo Kerkkonen, joka siirtyi vuosiksi 1899-05 Limingan kansanopiston johtajaksi.

Arkisempänä, ehkä kuivempanakin kuin Nuormaa, mutta ahkerana ja uskollisena Kerkkonen suoritti työnsä. Kansallisromanttikan luoma idealismi oli syvänä perusvirtana, joka näkyi hänen työmuodoissaan, kuten kotoa omaksutun raittiustyön edistämisenä, liikuntaharrastuksen - myös tyttöjen - merkityksen korostuksessa sekä routavuosien aikana osuustoiminnan aattellisenä levittäjänä Pohjois-Pohjanmaan syrjäisiinkin kyliin. Perustana hänellä oli järkkymätön usko tiedon ja valistuksen valtaan. Voimakkaalla sivistystyöllä oli kansan syvät rivit saatava valveille.

Kerkkonen oli koulumies. Sitä osoittaa se, että hänen ensimmäiseltä työvuodeltaan on opiston päiväkirja, joka on varhaisin koko kansanopistossamme.

Kansanopistoissa käsiteltiin kirkkohistoriallisia aiheita pääasiassa muun historian yhteydessä. Kerkkonen ja Päiviö opettivat kirkkohistoriaa niille varatuilla tunneilla. Edellinen opetti 36 tuntia (15 %) ja jälkimmäinen 32 tuntia (25 %).

Kerkkonen on merkinnyt päiväkirjaan miten tunneilla istui joskus opiston ystäviäkkin kuuntelemassa opetusta.

Kerkkonen käsitteli pääasiassa kulttuurihistoriaa: historian

"verisiä lehtiä on kummeksien katseltu". Kuitenkaan ei ole jätetty käsittelemättä sellaisia taisteluita kuin nuijasota, 30-vuotinen sota, ison vihan aika tai Suomen sota. Vuosiker-
tomusten mukaan päähuomio kiinnitettiin kansojen tehtäviin historiassa ja ihmiskunnan kehityksessä - mikä oli aito grundtvigilainen piirre. Jalot luonteet ja persoonallisuudet olivat korostetusti esillä.

Kerkkonen oli vaatimaton albumirunoilija. Hän jätti kuitenkin innostavan Kansanopistomarssin - Ylös nuorten parvi sankka - perinnöksi kansanopistoliikkeelle. Sen synnystä kerrotaan, miten kirjoittaja eräänä sunnuntaina kirkosta tultua ja kirkokahvia odotellessa kirjoitti sen. P.J. Hannikainen antoi sille myöhemmin sävelen. Laulussa on vanhan kansanopiston keskeisiä ajatuksia ja korostuksia.

2.2.7. Itäsuomalaisia kasvattajia

Länsi- ja itä-Suomen välillä oli vielä viime vuosisadan lopulla melkoinen ero murteissa, tavoissa ja taloudellisessa kehityksessä. Se tuli näkyviin kansanopistotyössäkin. Opiston tehtävät ja työmuodot saivat, mitä lähemmäksi tultiin itära-
jaa, omia tehtäviään ja erikoismuotoja. Tämä vaikutti historianopetukseenkin. Aikaisemmin mainituista Hjalmar Mikander oli tyypillinen itä-Suomen edustaja.

Karjalan Kannaksella venäläistämisvaara oli suurin taloudellisel-
lisella kulttuurisella ja poliittisella alueella. Pietarin huvila-asutus alkoi Terijoelta ja laajeni kauas sisä-Kannak-
selle. Suurkaupungilla taloudellisena keskuksena oli kauppaa harrastavalle väestölle pelottavan voimakas vetovoima.

Laatokan-Karjalassa nousi vaikeudeksi uskontojen raja, jota venäläisten hallituspiirien puolelta korostettiin ja pyrittiin nostamaan taisteluksi ortodoksisen karjalaisuuden ja Suomen kansallista asemaa puolustavien välille. 1890-luvulla sinne ei vielä saatu kansanopistoa, vaikka sen tarve tunnettiin.

Pohjois-Karjala oli taloudellisesti heikkoa aluetta. Sen ka-

levalainen kulttuuripohja kiinnosti muuta Suomea, elettiin hän taiteilijain karealinismin aikaa. Mutta maakunta tarvitsi ensi sijassa taloudellista kohennusta henkisen ohella ja sen perustaksi.

Tätä taustaa vastaan on nähtävä rajaseudun opistojen toiminta. Pohjois-Karjalassa Juho Herman Hakulinen (1866-1928) opetti syntymämaakuntansa nuoria utterasti ja vakaasti kottaen heidän silmiinsä historian suurmiesten työt, kirkon julistuksen, vakaan elämänmuodon sekä taloudellisen elämän perusteet. Hän käsitteli historianopetuksessaan yleistä historiaa. Suomen historia kuului johtajatar Liekko Hakulisen opetusalaan. Tämä yhdisti kirjallisuuden historian ja Suomen historian yhteiseksi aineeksi. Tämä oli ainoa tapaus, jolloin tällainen keskitys suoritettiin kansanopistoissa, vaikka sitä usein esitettiin.

Hermann Hakulinen oli kuivahkon asiallinen, Liekko Hakulinen oli taas elävän sanan käyttäjä, innostunut Kalevalasta ja Karjalan menneisyydestä. Hän keräsi pienen kansatieteellisen kotiseutumuseon opistolle. Koko maakunnan hän innosti vaaliin kalevalaista perinnettä ja alkoi ensimmäisenä järjestää Kalevala-juhlia helmikuun 28. päivänä. Opistolla oli sellainen ainakin jo talvella 1896.

Hermann Hakulinen selvitti KVS:n kalenterissa 1899 historiaopetusta. Suurmiesten työn ja elämän hän asetti esimerkiksi nuorelle sukupolvelle.

Kun (se) näistä kuulee puhuttavan ja lukee heidän teoksiaan, niin nuorukaisen sydämessä heräävät ja kypsyvät suuret aatteet ja neidonkin poskille nousee innostuksen puna ja hänen silmänsä kirkastuvat. Isänmaa ihmeellisyyksineen ilmenee niin elävänä suurten miestemme elämässä ja toiminnassa.

Karjalan Kannaksen henkiseksi taistelukeskukseksi kohosi Uudenkirkon kansanopisto. Sen pitkäaikaisena johtajana toimi Juho Hurmalainen (1867-1920) vuodesta 1898 itsenäisyyden alkuun saakka. Opistoon tuli oppilaita Inkeriä myöten, sieltä

oli vuosina 1894-1917 oppilaina 234 nuorta. Kansallinen työ innostutti vilkasta karjalaista nuorisoa. Suomen kansaan kuuluminen vahvistui ja ero itään syveni. Historianopetuksessa luotiin pohja tälle katsomukselle. Johtaja oli sekä innostuksen että käytännön mies, toimi niin taloudellisissa järjestöissä kuin nuorisoseuratyössä nuorten johtajana. Kannas kehittyi näinä vuosina ja osoitti selvää itsenäisyysajattelua maan myöhemmin irrottautuessa Venäjältä.

Itä-Suomen läntisissä opistoissa toimivat vuosikymmenen loppulla Juhani Alin (v:sta 1906 Arajärvi, 1867-1941) Kymenlaakson kansanopistossa ja Kaarlo Rietrikki Kares (1873-1942) Otavan opistossa. He olivat Hämeen ja Satakunnan kasvatteja, mutta kotiutuivat maakuntaan ja jättivät näkyvän jäljen työstään. Arajärvi pystyi luomaan opistolle hyvän taloudellisen aseman, vaikka olikin valmistunut humanististen aineiden, uskonnon, historian ja kirjallisuuden opettajaksi. "Hänen voimakas persoonansa hallitsi koko Kymenlaaksoa".

Hänen historianopetuksessaan oli itsenäinen ote. Ainetta oli opetettava ruokkimalla oppilaiden mielikuvitusta ja kertomalla iloisia historiallisia tapahtumia. Päämääränä oli isänmaanrakkauden herättäminen. Historian suurmiehistä oli kerrottava samalla lämmöllä kuin vastaisi lasten tiedusteluun omien esivanhempien elämänvaiheista. Nuoret oli herätettävä hakemaan itse historian tapahtumista syitä, miksi niin oli tapahtunut. Kehitys oli historiassa jatkuvaa ja siinä voi nähdä silloin Jumalan johdatusta. Pääasiassa hän opetti Suomen historiaa ja yleistä vain sen verran kuin tarvittiin oman maan vaiheiden taustaksi.

K.R. Kares valittiin 23-vuotiaana Keski-Savon kansanopiston johtajaksi 1897. Hän siirsi opiston Joroisista Otavaan. Kares oli räiskyvä puheissaan ja tunneillaan. Opetus oli rohkeaa, ehkäpä joskus salamoivaakin, mutta huumorillaan hän tasoitti nuorten mielet kuuntelemaan ja seuraamaan. Ajan tapahtumat ja hetken tunteet peilautuivat työssä. Kerran hän esitti kansanopistokokouksessa, miten oli mahdotonta laatia opetussuunnitelmaa edeltä käsin edes uskonnossa, koska opetus riippui päivän tapahtumista. Ehkä jotain samaa oli myös historiassa,

kun hän lisäksi joutui toimimaan tapahtumia täynnä olevana aikana, mm. suurlakon ja eduskuntauudistuksen vuosina. Toisaalta hän ilmoitti opetussuunnitelmissaan käyttävänsä laajoja erikielisiä lähdeoteoksia oppituntiensa valmistukseen. Päivän tapahtumiin osallistuvana hänet valittiin ensimmäisen eduskunnan jäseneksi 1907, tämä työ lopulta hänet vieroitti opistotyöstä.

2.2.8. Soikkeli ja Lönnbeck - tiedemiehiä kansanopistossa

Kaarlo Soikkeli (1871-1932) oli pietarilaissyntyinen opintonsa juuri päättänyt teologi, kun hänet valittiin Länsi-Uudenmaan kansanopiston ensimmäiseksi johtajaksi Vihtiin. Hän oli siellä vuodet 1897-1904. Myöhemmin hänen varsinaiseksi elämäntehtäväkseen muodostui toiminta arkistonhoitajana ja historiantutkijana.

Soikkeli katsoi tullessaan kansanopistoon maamme opistojen olevan jo irtaantumassa Tanskan välittömästä holhouksesta. Enää ei ollut välttämätöntä uusien työntekijöiden käydä Tanskassa vaan saattoivat ottaa oppia oman maan jo toimivista kansanopistoista. Suomen kansanopisto nousi kuin omille jaloilleen.

Soikkeli kuvasi vuosikertomuksissaan työtään opistossa. Opiston kaikki aineet ovat yhtä tärkeitä, koska eri oppilaat saavat hengelleen ravintoa eri aineista. Nuorison kehitys on kuitenkin pääasia. - Kansanopisto on herätyslaitos, jonne tullessa oppilas ei ole vielä sisäisesti avautunut. Herätys on opettajan asia. Siksi oppilaita ei saa masentaa, vaan rohkaista, oppilailla on oikeus nähdä opettajan innostuvan työhönsä.

Tanskan historianopetusta on arvosteltu epätieteelliseksi. Soikkeli katsoi meidän opistojemme eroavan tanskalaisista siinä, että kaikki historianopettajat olivat akateemisesti valmistuneita. - Opistotyötä voidaan moittia hajanaiseksi. Vaara on siinä, että opettajat eivät olleet oppineet opettamaan ilman kirjaa. Opetus muotoutuu sekavaksi, jos opettaja jää ennen oppimansa varaan. Herättävästi voi vaikuttaa vain,

jos opetus on tieteellisestikin valpasta, tehtävänään uusien tutkimusten kansantajuistaminen. Sellaisella on vaikutusta nuorisoon. Ohjelman monipuolisuuskaan ei ole puute, jos se ei ole alkeellista. Talven jäntevä työ kohottaa onnistuessaan nuoria ja avartaa heidän näköalojaan.

Soikkeli erosi muista johtajista siinä, että hän käytti kirjaa, läksyjä, kertauksia ja kokeita. Hänen mielestään kansanluonne maakunnassa vaati sitä. Hän antoi tehtäviä innostaakseen henkiseen työhön, vaikkei se olisikaan yhtä "roihuavaa kuin muissa kansanopistoissa".

Myöhemminkin muisteltiin Soikkeliä onnistuneena johtajana. Asiallisuus, tietoinen kiinnostus nuorten kehitykseen sekä tapa, jolla hän heitä lähestyi ja heitä hoiti, loi tämän kuvan. 11)

Toinen tiedemies kansanopistoissa oli tällä vuosikymmenellä Paraisilla toimivan Sydvästra Finlands folkhögskolan johtaja FT Gustaf Lönnbeck (1847-1912), johtajana tosin vain vuodet 1896-99. Myöhemmin hän toimi kouluylhallituksessa ylitarkastajana ja silloin myös kansanopistojen ensimmäisenä tarkastajana.

Turunmaan kielirajan läheisyydessä toimiva opisto näki tehtävänään äidinkielen rakkauten herättämisen maalaisnuorison piirissä sekä suomalaistumisen uhan torjumisen. Historiassa ja kirjallisuudessa korostettiin Runebergin merkitystä. Paraisilla oli paljon tämän nuoruuteen liittyviä muistoja.

Lönnbeck oli väitellyt pedagogiikassa, omasi laajat yleiset tiedot ja oli taitava myös historian opettajana. Hän korosti tehtävänään olevan selvittää ihmiskunnan aatetta jatkuvassa kulttuurityössä. Opetuksen tuli keskittyä historian tärkeisiin henkilöihin ja tapauksiin. Nuorten tahtoa oli historian avulla terästettävä. - Lönnbeckin kotiin kokoontui opistoväki usein ja täällä johtaja ohjasi nuorisoa kulttuuriharrastuksiin. Musiikin ohella hän kertoi elämänsä varrella tapaamistaan henkilöistä, kuten Snellmanista, Lönnrotista, Topeliuksesta sekä Cygnaeuksesta, jonka tytär oli kodin musikaalinen

emäntä.

Myöhempi opiston johtaja Aron Stenvall on kuvannut, miten Lönnbeck aloitti vuoden historian käsittelyn.

Sivuuttaen nyky-yhteiskunnan erilaiset tekniset keksinnöt hän johti oppilaat kuvittelemaan aikaa, jolloin ei ollut puhelinta, ei rautatietä tai nykyaikaisia asuntoja eikä järjestynyttä yhteiskuntaa. On siirryttävä aikaan, jolloin yksinäinen perheenäiti odotti alkeellisen majansa tai luolan oviaukolla miestäns palaavaksi metsästysmatkalta. Tästä kertoja aloitti kuvata yhteiskunnan syntyä ja kehitystä. - Opetuksessa oli selvä päämäärä. Oli löydettävä kipinä, joka sytyttää nuoret, sillä nuoret tarvitsevat sekä aatteita ja ihanteita ja nehen kuuluvat kansanopistoon. (idéernas och idealernas skola - det är folkhögskolan) 12)

Vuosikymmenen loppuvuosina tuntui yleisessä ajattelussa väsähtämistä kansanopistoa kohtaan. Se painosti työntekijöitä. Kuitenkin työ jatkui, nuoria kasvatettiin rakastamaan isänmaataan ja luottamaan tulevaisuuteen sekä Jumalan johtoon. Tulevaisuuden taivaalle kokoontui samalla hiljalleen pelottavia pilviä.

Historianopetuksen keskeisyydestä todistivat vielä 1890-luvulla alkaneet nk. kansanopistokurssit kaupungeissa, ensiksi Helsingissä 1892. Ne olivat jatko edellisillä vuosikymmenillä pidetyille kansantajuisilla luennoille eri puolilla maata.

Kansanopistokurssit alkoivat kansanvalistusseuran aloituksesta ja tarkoituksena oli työväestön sivistystarpeiden tyydyttämisen rinnalla toimia "harjoituskenttänä kansanopistotyötä harjoittaville nuorukaisille, jotka aikoivat kansanopistotyöhön". Siten nämä kurssit alkuvaiheessaan liittyivät kansanopistotyöhön.

Kurssien yhtenä aineena olivat Suomen ja yleinen historia, jossa alkuvuosina olivat opettajina myöhemmin opistonjohtaja-

na toiminut Rufus Saikku, aikaisemmin mainittu Hilda Käkikoski sekä myöhemmin läheisesti kansanopistojen työtä KVS:n sihteerinäkin seurannut Väinö Voionmaa (tällöin vielä Wallin). Kursseja pidettiin iltaisin 6-7 tuntia viikossa. Osallistujia oli aluksi puolisen sataa, mutta jo 1895 luku kohosi 700:ään. Sitä varten tarvittiin kaupungin suurimpia juhlasaleja. 13)

Kurssien myöhempi kehitys ei sivunnut enää kansanopistotyötä ja sen tärkein tehtävä oli valmistaa pohjaa myöhemmälle työväenopistotoiminnalle maassamme.

2.3. Latu polkeentuu - opetus 1890-luvulla

Historian opetuksesta 1890-luvulla syntynyt kuva ei ole ehjä eikä kokonainen. Tiedot ovat hajanaisia, mutta kuitenkin antavat kiintopisteitä yhteisten piirteiden hahmottamiseen, jolle kansanopistojen yleiset kasvatustavoitteet luovat taustaa.

Luokan päiväkirjoja on säilynyt tältä ajalta vain kolmelta opistolta. Näiden historian tuntien jakaumien avulla laadittu yhteenveto kuvastaa Suomen (Sh) ja yleisen (Yh) historian tuntimääristä jakautuneena historian aikakausiin edellä kuvatuin perustein.

1. Tuntijakaumia 1890-luvulta prosenttilukuina

		Sh	Yh	I	II	III	IV
Kerkkonen- Äänekoski	1894-96	53	47	55	33	12	-
Klockars- Kronoby	1896-98	54	46	49	34	17	-
Eriksson- Äänekoski	1898-00	46	54	60	23	17	-
Päiviö- Paimio	1899-00	32	68	58	31	11	-
	Keskimäärä	46	54	56	30	14	-

Toisena tilastona on päiväkirjojen perusteella laskettu pidettyjen tuntien määrät yhden työkauden aikana keskituntijaon mukaisesti. Mukana on Kerkkonen, Eriksson ja Päiviö a) yhteensä viideltä työkaudelta sekä erikseen Klockars b) kah-

delta työkaudelta.

	1	2	3	4	5	6	7	8	yht.
a)									
Sh	6.-	11.4	6.8	7.4	4.0	7.8	0.2	-	43.6
Yh	31.-	8.4	3.8	2.4	4.2	2.-	-	-	51.8
Yht.	37.-	19.8	10.6	9.8	8.2	10.8	0.2	-	89.5
b)									
Yht.	27.-	19.0	12.-	11.5	9.-	10.-	1.-	-	89.5

Yleistä historiaa on opetettu keskimäärin enemmän kuin Suomen ja aikaa ennen vuotta 1500 samoin yli puolet ajasta. Eroa kieliryhmien välillä ei ole. - Tuntijakaumien vähäisen määrän johdosta tietoja voi pitää vain suuntaa antavana.

Yhteisenä piirteenä voi pitää ensi sijassa tulevaisuuden uskon luomista nuorten mieliin sekä samalla yhtenäisen kuvan antamista kansamme elämänmuotojen kasvusta. Elävä kerronta oli keskeinen opetusmuoto. Kansakoulusta tutut kirjat olivat oppilailla muistin tukena. Oppilaissa oli varsin paljon sellaisia, jotka eivät aikaisemmin olleet lukeneet historiaa, enintään Maamme-kirjaa. Opettajat eivät seuranneet opetuksessaan kansakoulun oppikirjoja ja tietävästi käyttivät runsaasti erilaisia lähdeteoksia.

Pikku kirjanen Isien ääni, joka ilmestyi suomeksi ja ruotsiksi 1890, oli monissa opistoissa historian tunneilla keskustelun pohjana. Se oli E.F. Neryanderin laatima kokoelma suurmiesten ajatuksia sisältäen toistasataa mietelauseetta. Eniten oli J.W. Snellmanilta, näiden 51 lainauksen joukossa ei ollut yhtään kielipoliittista, lisäksi oli Runebergiltä 21, joukossa ei ollut Vänrikki Stoolin tarinoista, koska kirja oli "joka miehen kädessä", kuten tekijä esipuheessa lausui, sekä Toppeliukselta 17 lainausta.

Opistotyötä kuvattiin kahdessa entisen oppilaan kirjassa. Limingan kansanopistossa oli oppilaana ollut kemiläinen maan-

viljelijä Matti Pentinsaari, joka 1896 julkaisi kirjasen Talvikausi kansanopistossa. Siinä hän sivusi myös opiston historian opetusta, jonka hän esitti opistossa olleen keskeisen. Johtaja Kaarlo Levón oli korostanut, ettei historia ollut vain yksi aine vaan pikemmin ryhmä "historioita": "Ylin historioista sekä sisältönsä että arvonantonsa puolesta on tietysti pyhä historia eli Raamattu, sitä lähinnä kirkkohistoria ja kolmantena Suomen historia", minkä opetus ei ollut vain kansakoulun oppikirjan kertaamista, vaan "kansan vaiheiden tutuksi tekemisen yhteydessä pyrittiin herättämään isänmaan rakkautta". Pohjanmaan opistoissa elettiin Amerikan siirtolaisuuden keskellä, minkä johtaja kuvasi lähinnä karkuruudeksi isänmaasta.

Entinen Pohjois-Savon kansanopiston oppilas Lauri Soini julkaisi 1898 kirjasen Kansanopistosta ja kansanopiston ympäristöstä. Kirjasessa ei kuvata eri aineiden opetusta, mutta antaa Hj. Mikanderista johtajana elävän kuvan.

Historian opetukseen liittyi alusta alkaen kunnallisopin opetusta. Yhteiskuntaoppi oli kielletty erityisenä aineena kansanopistoissa ja kunnallisopin kysymykset olivat nuorille läheisempiä. Tälle kymmenluvulle oli ominaista perustaa omia "kuntia", niiden tehtävänä oli herättää toiminnallista kiinnostusta. Nimet ovat opistoille kuvaavia: Niittylahdessa oli Kaatrakoski, Kruunupyssä Grabbacka, Ilmajoella Laäjälä, Hämeessä Hiittiö, Lahdessa Kirkkovaara jne. Toimihenkilöt niissä vaihtuivat usein, jotta useammat saisivat kokemusta toimia puheenjohtajina ja muissa "viroissa". Aiheina olivat kokouksissa kotien harrastuspiiristä otetut kuten koulujen perustaminen, teitten hoitaminen, verotuskysymykset, vaivaishoito yms.

Johtajan aloitteesta Ilmajoen opistosta aloitettiin kirjeenvaihtoa kansanopistojen oppilaskuntien välillä. Vuosilta 1895-97 on säilynyt yli 30 Ilmajoelle saapunutta vastausta, joukossa kuusi ruotsinkielisiltä opistoilta. Kirjeitä julkaistiin myös samojen vuosien Kansansanopisto lehdessä. Kirjeistä näkyy korostuneesti, miten mainitut kunnat toimivat ja opetus tapahtui niiden puitteissa. Tämä osoittaa kyseisen

toiminnan herättäneen nuorten harrastusta. Miten kielirajaa tahdottiin murtaan, näkyy kruunupyyläisestä kirjeestä.

Vänner och Kamrater. - Det var med värklig glädje vi, kamrater vid den svensköterbottniska folkhögskolan mottogo Eder varma hälsningsskrivelse. Glada känslor genomströmmade oss, våra hjärtan uppfylldes med kärlek mera än förut, vi likson manades att med ens bryta den mur - språket - som skiljer oss åt, för att gemensamt arbeta i lifvets åker. - -

Mahtipontisiakin sanoja oli mukana. Tuskin on väärin nähdä niissä rohkaisevan historianopetuksen tuloksia. Lauri Soini Kirjoitii Pohjois-Savon kansanopistosta 1896:

Työhön astukaamme. Voimakkuutta
- niinkuin aallot kosken niskapuolla -
uhkuavat nuoret jänteremme!
Taistoon astukaamme. Kyynelsilmin?
Ei, ei verta vuotain, kalvat vyöllä,
mutta valon voimin, riemumielin! 14)

Kansanopistojen johtajat ja opettajat tunsivat tarvitsevansa yhteistä neuvottelumahdollisuutta. Opistotyön ja opetuksen käytännön ongelmat edellyttivät rauhallista yhdessäoloa. Ensimmäinen tällainen kokous järjestettiin kesällä 1896 Hämeen kansanopistossa Sääksmäellä.

Ensimmäisenä päivänä otettiin esille kansanopiston historian opetus. Kysymyksen alusti Joh. Klockars ja pääkohdat hänen esityksessään olivat:

Kansanopistossa tulee opettajan olla etusijalla ja oppikirja on sivuseikka. Muistitietoa ei ole korostettava. Oppilaita on autettava itse näkemään ja ymmärtämään historialliset syyt ja seuraukset. Asiain olisi vallattava oppilaat sisäisesti, jotta he innostuisivat isien työstä.

Virheistä on opittava, edistyksestä iloittava. Apu-

neuvoina on käytettävä havaintovälineitä mm. juhlasalissa olevia kuvia (porträtt och byster) sekä karttoja, laulua tunnin alussa ja lopussa eli yleensä kaikkea, mikä auttaa sisäisesti omaksumaan tunnin sanomaa.

Isänmaan historia on tärkeää. Alustaja sanoi käyttävänsä viimeisen kuukauden 1808:n jälkeisen ajan vaiheisiin, samalla liittäen mukaan kunnallisten kysymysten käsittelyä ja lakien kehityksen kuvausta.

Loppuponsiksi hän esitti:

- historia on kansanopiston pääaine,
- sen eri osia yleistä, isänmaan, kirkon ja kirjallisuuden historiaa tulisi opettaa saman opettajan,
- historiasta on omaksuttava ihanteellista mieltä ja halua toimia omalle kohdalle myöhemmin tulevissa tehtävissä, sekä
- oppikirja on sivuseikka ja vain apuväline muistin tukena.

Syntynyt keskustelu oli vilkasta ja kesti koko iltapäivän. Esitettiin pelkoa Klockarsin esityksestä opettaa lähihistoriaa, pelättiin puolueajattelun näin leviävän. Vain taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä voidaan käsitellä nykyyhetkeen saakka. Toisena erimielisyyttä herättäneenä kysymyksenä oli Suomen historian osuus opetuksessa. Mikander ja Nuormaa korostivat yleisen historian merkitystä ja siinä vaikuttaneiden henkilöiden kuvausta. Tämä estäisi nuorissa syntymästä kansallista egoismia.

Kokouksessa tehtiin aloite kansanopistoja varten oman historiallisen lukukirjan laatimisesta, tavallaan uuden Maamme kirjan. Sitä pohdittiin myöhemmissäkin kokouksissa. Kirjan menekki olisi ollut niin vähäinen, ettei ajatuksen katsottu olevan toteuttamiskelpoisen.

Kokouksen keskustelut osoittavat, että oli omaksuttu opetuksen yleiset yhteiset muodot. Klockarsin laatimassa vanhimmas-

sa kansanopistoessitteessä v:lta 1892 ne oli selostettu oppilaille näin:

Opetuksessa vältetään läksy- ja tutkintokuulusteluja. Kysymyksiin, keskusteluihin ja kirjallisiin tehtäviin opettaja varmistuu, että helpotajuiset esitelmät on käsitetty. - Todistuksia ei anneta, johtaja voi pyynnöstä antaa yleisesti lausutun todistuksen ahkeruudesta, käytöksestä ja oppilaan tiedoista.

15)

Näin polkeentui historianopetuksen ura työn ensimmäisellä vuosikymmenellä. Se muodostui sivulatuineenkin monien samaan suuntaan kulkevien matkanteosta.

3. Routavuosien aika 1899-1917

3.1. Vuodet ennen suurlakkoa

Helmikuun manifesti 1899 ei merkinnyt vain varsinaisten routavuosien alkua, vaan ennen kaikkea silloin tapahtui syvä muutos kansamme koko ajattelussa. Viisi vuotta aikaisemmin kiitollinen Suomen kansa oli pystyttänyt pääkaupunkinsa näkyvimmälle paikalle Aleksanteri II:n patsaan. Puoli vuotta myöhemmin Nikolai II:n astuessa valtaistuimelle vielä luotettiin keisarin antamiin lupauksiin ja sanaan.

Tämä alamainen usko rikkoontui manifestin julkaisemisen yhteydessä. Uudet kielteiset asenteet muuttivat kansalaismielialan maassamme.

Talven 1899 tapahtumat elettiin voimakkaasti myös kansanopistoissamme. Olihan niiden keskeisiä asenteita patriotismi ja Suomen kansan valmistuminen kohtaamaan poliittisesti pahat päivät. Värikkäinä koettiin ajan tapahtumat siellä, missä johtaja ja oppilaat osallistuiivat toimintaan. Hjalmar Mikander on kertonut vuosikertomuksessa Pohjois-Savon kansanopistosta Maaningalla mm. näin:

Oppilaitten isänmaallisuus ilmeni siinä ilossa, missä lähtivät hiihtelemään salaperäisinä kyliä kerätäkseen nimiä suureen adressiin ja siten levittääkseen kehotuksia laittomista asevelvollisuuskutsunnoista poisjäämiseen vainonkin heitä kohdatessa.

Hillitymmin, mutta purkaen ajan tuntoja Hämeen kansanopistossa Rufus Saikku lausui keväällä 1899 lähteville nuorilleen:

Kansanopiston pitäisi jakaa oppilaille tarvittavia alkutietoja sekä samalla antaa aatteita ja ihanteita, sydämen lämpöä ja mielen rohkeutta. Tulisi sytyttää sammumaton rakkauden tuli isänmaata ja kansaa kohtaan, sen lakeja ja laitoksia, sen kieltä ja kansallista henkeä kohtaan. Tulisi antaa vankka maailmankatsomus ja luja usko, aina virvoittava toivo ja

luottamus siveellisten periaatteiden voimaan. (Aamulehti).

Ajan hengen mukaisesti korostuivat lait ja perityt laitokset, kieli ja kansallinen henki sekä usko siveellisten periaatteiden voittoon. Uudet ajatukset eivät kuitenkaan näkyneet virallisissa vuosikertomuksissa eivätkä opetussuunnitelmissa.

Seuraavina vuosina poliittinen ilmapiiri muuttui, jopa myrkyttyi. Jakaannuttiin vanhasuomalaisiin, joille suomalaisuus oli tärkein kysymys ja joiden mukaan oli pyrittävä venäläisten kanssa sovittelemalla säilyttämään vanhoja oikeuksia mahdollisimman paljon, sekä perustuslaillisiin, jotka korostivat lakien pyhyyttä asettuen enemmän tai vähemmän jyrkän vastarinnan kannalle. Jälkimmäisiin lukeutuivat nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset. Kansallisten asemien puolustamisesta oltiin yksimielisiä, mutta keinoista jyrkästi eri mieltä.

Tässä vaiheessa kansanopistoille oli eduksi, ettei niissä ollut määrättyjä oppikirjoja eikä edes määrä pitää päiväkirjaa. Silloin oli vaikeampaa todistaa opetuksen epäluotettavuutta. Joka tapauksessa kenraalikuvernööri Bobrikov piti jopa sekä Maamme kirjaa että Vänrikki Stoolin tarinoita venäläisvastaisina.

Kansanopistojen työntekijäin parissa puolue-erimielisyys synnytti alkuvaiheessa vaikeuksia. Yhteisten kokouksien henki oli vanhojen tovereidenkin kesken viileä tai pysyteltiin poissa yhteisistä kokouksista. Rivit pysyivät yhdessä ja vähitellen palasi vanha yhteys.

Historianopettajina jouduttiin ratkaisemaan ei vain omia henkilökohtaisia kannanottoja, vaan ennen kaikkea, miten oli käsiteltävä kysymyksiä oppitunneilla. Niihin liittyi omaa puolueajattelua, mutta säilyneiden tietojen perusteella opistoissa yleensä oli vilpittömä pyrkimystä rehelliseen nuorison kasvatukseen.

Tyypillisiä vanhasuomalaisia historianopettajia olivat Niilo Liakka ja Rufus Saikku sekä Itä-Suomessa Juhani Aräjärvi ja

K.R. Kares. Molemmat ensinmainitut toimivat puolueensa keskeisillä kannatusalueilla: Liakka Etelä-Pohjanmaalla ja Saikku Hämeessä. Kun Liakka siirtyi neljäksi vuodeksi mm. suurlakon ajaksi Peräpohjolaan, sukunsa syntymäsjöille, hän sai kokea vaikeuksia jopa joutui poliittisen vainonkin kohteeksi. Siinä yhteydessä hän vakuutti arvostelijoilleen aina pyrki-neensä yhteiskunnallisten ja poliittisten kysymysten kohdalla esittämään asioita eri puolilta ja jättäneensä loppupäätelmien teon oppilaiden itsensä harkittaviksi. Hänen suomalaisuuskantansa ilmeni siinä, että hän näki nuorsuomalaisuudessa yläluokkahenkeä ja ruotsalaisuuden suosimista. Hänelle laajojen kansankerrosten kehitys ja kasvatus oli tärkeää. 1)

Rufus Saikku (1866-1935) oli puolestaan perihämäläinen, ulkoisesti jopa karu, luonteessa kuitenkin runsaasti lämmintä sydämellisyyttä. Tunneilla opetus eteni verkalleen, se oli ajatukselle ilmaisua etsivää, jossa hän pyrki ohjaamaan nuoret itsenäiseen arvosteluun ja ongelmien omintakeiseen tutkiskeluun (A. Aulanko). Hän oli kasvanut Länsi-Suomalaisen osakunnan kielitaistelujen keskellä ja toiminut monien vanhasuomalaisten poliitikkojen toveruudessa. Näin hänen suomalaisuuskantansa johti hänet vanhaan suomalaiseen puolueeseen. Hän oli tietoisesti myös järjestämässä paikkakunnalle puolueensa esitelmätilaisuuksia, mutta opiston työssä ei ole merkkejä, että hän olisi sitä esittänyt tunneillaan. Yhtä vilpittön ja luonteensa mukaisesti aktiivisempi Yrjö Koskisen kannattaja oli Kares Otavassa.

Edellä on kerrottu, miten M.A. Knaapinen ja Kaarle Kerkkonen tunsivat poliittisten ristiriitojen vaikeuttavan heidän opistotyötään. Molemmat siirtyivät niihin väsyneinä toisiin tehtäviin.

Isänmaan asia oli kaikille joka tapauksessa tärkeä, suoraan pyhä asia. Miten sitä oli palveltava, siitä vain oli erimielisyyksiä. Vuosina 1900-10 vähintään kaksi vuotta opistoissa olleista johtajista suomenkielissä kansanopistoissa oli 33 vanhasuomalaista ja seitsemän nuorsuomalaista. Epävarmoiksi jää puoluekannoiltaan kahdeksan.

Perustuslaillisiin lukeutuneista olivat näkyvimpiä aikaisemmin jo kuvattu Hj. Mikander, lisäksi Rope Kojonen sekä K.O. Vikman Virolahdella. Viimemainittu valittiin 1907 eduskuntaan ja siirtyi toisiin tehtäviin.

Rope Kojonen (1874-1931) oli syntyperäinen itäsuomalainen. Lahden kansanopiston johtajaksi hän tuli 1903 ja kotiutti opistonsa kaupunkimaiseen ympäristöön. Lähes kolmeksi vuosikymmeneksi hänestä tuli opistonsa kehittäjä ja oppilaittensa lämminsydäminen kasvattaja. Samalla hän oli koko kansanopistoliikkeen näkyvimpiä edustajia, toimi mm. yhdistyksen sihteerinä neljännesvuosisadan. Lisäksi hän osallistui valistusmiehenä nuorisoseuratyöhön, raittiusrienteihin, kunnallisiin ja seurakunnallisiin tehtäviin, vieläpä eduskunnan jäseneksi. Valtiomuototaistelussa hän oli ollut vankka tasavaltalainen. Kansanopistonjohtajat yleensä olivat mukana maakuntansa sivistystoiminnassa, tuskin toinen on uhrannut enempää kuin Kojonen voimiaan työhön opiston ulkopuolella.

Päätoimessaan hän suoritti vaativan opettajantyön, rakensi maan suurimmat opistorakennukset ja ennätti sitä paitsi suorittaa kirjallista työtä. Hänen kasvattajan kuvaansa liittyi kristillissävyinen eettinen vakavuus.

Historianopetuksessa hänellä oli lähtökohtana kertomus, historiallinen tapaus, sellaiset jäivät kuulijalle mieleen. "Kertomus kantaa tietoja". Opetus oli oppilaskeskeistä, heidän mukanaolonsa ja harrastuksensa vaikuttivat tunnin kulkuun. Kojosen käsityksen mukaan tarpeetonta ei saanut opettaa. Samat piirteet näkyivät hänen laajassa esitelmä- ja puhe-toiminnassaan opistomaakunnassa jopa laajemmallakin. Ajan kansansivistäjän tapaan hän oli jatkuvasti liikkeellä oleva, valmiina kestämaan puhujamatkojen vaivat. Niissä vaivoissa hän kulutti voimiaan ja kuolikin jo 54-vuotiaana.

Kojosella oli hyvä kielitaito. Sen avulla hän loi yhteyksiä Skandinaviaan ja saksalaiseen kirjallisuuteen. Hän luki paljon ja suomensi monia teoksia. Vuosisadan alkuvuosikymmeniin kuuluivat kasvatusopissa laajalle levinneet sveitsiläisen pedagogin F.V. Foersterin teokset. Niiden sanoma vastasi Kojon-

sen omaa ajattelua ja hän suomensi useita niistä.

Niilo Liakkaa ja hänen historian käsittelyään kohtaan Kojonen tunsii vierautta. He olivat perusolemukseltaan varsin erilaisia. Tätä lisäksi liittyminen eri poliittisiin katsantokantoihin. Eroavuudet näkyivät vielä itsenäisyyden aikana Kojosen loppuvuosina. Karkun kansanopistokokouksessa 1930 historian opettajien ryhmäkokouksessa se tuli selvästi näkyviin. Kojonen oli puoluekannassaan ehdottomimpia ja joutui usein repiviin sanomalehtikiistoihin.

Yleensä opistoissa oppilailta oli historiassa samoja oppikirjoja. Yleisimpiä olivat Y.K. Yrjö-Koskisen ja O.A. Forsströmin (Hainari) Suomen historia ja Alpo Noposen Yleinen historia. Ruotsinkielisissä opistoissa käytettiin M. Schybergsonin tai Petrus Nordmannin oppikirjoja. Näinä vuosina ilmestyivät B. Estlanderin Allmänna historia i berättelserna. Nordmannin ja Estlanderin kirjat olivat myös suomeksi. Opistoissa edellytettiin oppilailta olevan itsellään Vänrikki Stoolin tarinat sekä Maamme kirja.

Ruotsinkieliset opistot muodostivat historianopetuksessakin oman ryhmänsä. Näkyviä oli nuori Arvid Mörne (1876-1946), joka 23-vuotiaana valittiin nyk. Finns folkhögskolan johtajaksi. Hän oli jo Uusmaalaisessa osakunnassa ollut demokraattisen ryhmän johtajana ja tästä piiristä tuli opistonjohtajiksi myöhemmin G. Biaudet, Valter Meinander ja John österholm. Suoraselkäinen patriootti oli Paraisten Aron Stenvall. Yhdessä vanhimpien Klockarsin ja Oljemarkin kanssa nämä edustivat ruotsalaisuuden puolesta taistelua, lain pyhyiden korostamista ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Mörne tuli sortovuosien alkaessa opistoon. Nuoret saivat hänestä nuorekkaan johtajan, rohkealla käytöksellään hän voitti heidät ja antoi selvät suuntaviivat mm. asevelvollisuuskysymyksessä, joka kosketti nuoria henkilökohtaisesti. Mörne lähestyi jopa radikaalia vasemmistoa.

Mörnen historianopetusta kuvaa 1902-04 vuosikertomus:

Isänmaan historian opetus alkoi arkeologisesta ajasta. Ruotsinkielisten esi-isien muutto Suomeen yhdistettiin Pohjolan menneisyyden ja jumalaistaruston kuvaukseen. Historiassa korostettiin arkisen elämän kuvausta sekä huomattavia persoonallisuuksia. Käsiteltiin tapahtumia, joilla oli moraalista merkitystä nuorisolle. Kansanluokkien synty, elinkeinojen muuttuminen sekä eri kansanluokkien elämäntavat kuvattiin pääpainon ollessa varsinaisen kansan elämässä.

Yleisessä historiassa sivuutettiin sodat, keskityttiin kehityksen kuvaukseen sekä johtavien aatteiden esittämiseen.

Mörnen historianopetus sai ehkä voimakkaimmin politisoituneen leiman. Ehdotus perustuslakikatkokemuksesta 1901, jota ei uskallettukaan toteuttaa sekä keväällä opistoissa nuorten perustuslakien tuntemuksen tarkistaminen antavat siitä kuvan. Hänen oma poliittinen kantansa jyrkkeni ja suurlakon aikana hän esitti Helsingissä kansalaisyhteiskunnan jyrkkiä vaatimuksia lähetystön puheenjohtajana kenraalikuvernöörille ja kokoontuneille senaatin jäsenille.

Vuosikertomuksien mukaan näinä vuosina korostettiin opetuksessa kansojen rauhanomaista kehitystä. yleisessä historiassa käsiteltiin antiikin jälkeen tärkeimpinä ristiretkiä, Englannin parlamentarismia, Yhdysvaltojen syntyä ja Ranskan vallankumousta. Pyrittiin näin luomaan historian kokonaisnäkemystä eli Mörnen sanoja käyttäksemme kuvaa ihmiskunnan johtavista aatteista.

Kirkkohistorian aiheita liitettiin joko muun historian yhteyteen tai erillisillä tunneilla. Vuosikertomuksissa näistä on mainintoja ainakin Juho Hurmalaisen, Niilo Liakan, J. Arajärven, Esa E. Takalan, Juho Päiviön, Rufus Saikun ja K.R. Karoksen opetuksessa.

Kirjallisuus väritti usein historiassa annettavaa ajan kuvaa. Historiaa käsiteltiin joko kirjallisuuden yhteydessä tai kirjallisuutta historian tunneilla. Runebergin elämä ja runous

kuuluivat kaikkien opistojen opetukseen ja Kalevalaa käsiteltiin suomenkielisisissä opistoissa yhden viikkotunnin verran koko työkauden ajan. Grundtvigilainen sanonta opetuksen poeettisuudesta sai meillä joko runebergiläis-kansallisen tai kansallis-kalevalaisen sävyn.

Tältä ajalta on käytettävissä päiväkirjoja jo kuudelta opistolta. Niiden avulla saamme luotettavamman kuvan. Verrattuna 1890-luvun kuvaan aikaisemmin, ne ovat siinä määrin samansuuntaiset, että varmistavat toistensa antamia tietoja.

2. Vuosisadan alkuvuosien tuntijakautia prosenteissa

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
Mikander - Pohj.-Savo 1903-04	49	51	69	22	9	-
Saikku - Häme 1902-04	58	42	47	34	19	-
Hästesko - Huittinen 1904-06	46	54	46	41	13	-
Takala - Tornio 1903-04	39	61	48	40	12	-
Niemi - Äänekoski 1903-05	41	59	60	35		-
Klockars - Kronoby 1902-04	51	49	57	31	2	-
	-	-	-	-	-	-
Keskimäärä	47	53	55	37	11	-

Kuva terävöityy keskituntimäärätaulukosta, a) viiden suomenkielisen opiston 11 työvuotta ja b) Kronoby folkhögskolan kaksi työkautta

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>yht.</u>
a)									
Sh	6.0	11.4	7.3	8.2	5.3	8.0	0.2	-	46.4
Yh	26.-	7.4	5.5	2.7	4.9	2.6	-	-	49.1
Yht	32.-	18.8	12.8	10.9	10.2	10.6	0.2	-	95.5
b)									
	34.5	19.0	14.0	8.5	10.5	0.5	-	-	94.5

3.2. Suurlakon jälkeen

Tilanne muuttui nopeasti.

Historiassamme tuskin on ollut toista runsaan viikon mittaista aikaa, mikä olisi aatteellisesti vaikuttanut niin perusteellisesti kuin suurlakon päivät marraskuun alussa 1905.

Tämä viikko elettiin kansanopistoissa rauhattomana ja normaalia opistotyötä hajoittavana. Junat eivät kulkeneet ja elämä oli pysähdyksissä. Monet oppilaat eivät ennättäneet opistoihinsa työkauden alkuun. Toisaalta niissä opistoissa, joissa työ pääsi alkamaan, elettiin mukana ajan tapahtumissa. Otavan opistolaiset kävivät Mikkelissä kansalaiskokouksissa sinivalkoiset liput mukanaan. Lahdessa puolet oppilaista pääsi avajaisiin. Työtä ei tehty normaalisti, "sillä kansanopisto tahtoi olla mukana suuressa vapaustaistelussa". Aamupäivisin oltiin kansalaiskokouksissa, iltapäivisin luettiin, laulettiin ja keskusteltiin. Tällä viikolla käsiteltiin perustuslakeja tunteilla. Oli intoa, innostusta ja huhuja. Lakkovahdit kuljivat valvomassa, ettei vain tehtäisi normaalia työtä (Pohjois-Savo).

Perä-Pohjolan opistossa työ ei päässyt alkamaan koko syyslukukaudella. Lakkoviikolla ympäristön perustuslailliset syyttivät Niilo Liakkaa vanhasuomalaisesta opetuksesta. Kun aika tasaantui, laimeni myös tämä myrsky. - Limingassa arvosteltiin Kaarlo Kerkkosta hänen vanhasuomalaisuudesta. Oulun johtavat perustuslailliset johtajat suunnittelivat toisen opiston perustamista ellei Kerkkonen eroa. Hän siirtyi kansakouluntarkastajaksi. - Kun Tuusulassa 1907 perustettiin kansanopisto, se alkoi vanhasuomalaisena vastapainona nuorsuomalaiseksi väitetyille Vihdin kansanopistolle.

Opistoille palasi rauha kohta lakkoviikon päätyttyä.

Haapavedellä kerrottiin opiston kannattajissa ristiriitojen nousseen korkeina, mutta sitä seurasi "mitä herttaisinkin rauha". Otavan opistosta on vuosikertomuksessa: "Ihmeteltävää on, että tällaisena aikana on tyyni kansanvalistustyö opistossamme jatkunut tasaisena, mielihän sanoa häiriintymättömän rauhallisesti."

Suurinta osaa maalaisväestöstä eivät ajan ristiriidat kuohuttaneet siten kuin yhteiskunnallisesti heräävää työväestöä.

Pysyvää rauhallista aikaa odotettiin. Kojonen kuvasi suurlakon jälkeisiä tunnelmia Lahdessa: "Damokleen miekka on hävinnyt päämme päältä. Työntekijöitä oli ennen varotettu määrätyn santarmiupseerin saaneen tehtäväkseen pitää silmällä kansanopistoa." Nyt tämä oli poissa. Vapautuneena johtaja kertoi käsitelleensä talvella 1905-06 kolme ajanvirtausta: vapaamielisyyttä, sosialismia ja osuustoimintaa. Näin yhteiskunnalliset kysymykset tunkeutuivat opetuksessa historiallisten kysymysten rinnalle.

K.R. Kares kirjoitti Otavan vuosikertomuksessa 1906:

Nuoriso tarvitsee nyt jotain enempiä kuin koskaan ennen. Valta kansalle, sen laajimmille ja pohjimmille kerroksille, pois luokkaoikeudet ja luokkarajat. Entistä suuremmalla vakavuudella on keskusteltu reformikysymyksistä, varsinkin työväestön ja torpparien asemasta. Yhteiskuntaoppi on ollut ensi kertaa varsinaisena oppiaineena työhjelmassa.

Oli luonnollista, että näissä kuvastuvat piirteet heijastuivat myös historianopetuksessa. Tapahtunut sosiaalinen murros ja sosialismin leviäminen työväestön piiriin jakoi kansamme poliittisesti kahteen leiriin. Tilanne purkautui myöhemmin vuoden 1917 tapahtumissa.

Uusien opistojen myötä kasvoi luonnollisesti myös oppilasmäärä. Autonomian aikana se kohensi kaikissa opistoissa yhteensä korkeimmilleen 1915-16, jolloin se oli verrattuna vuoteen 1905-06 kaksinkertaistunut. Opistokäynti sota-ajasta huolimatta kasvoi, mikä rohkaisi työntekijöitä - heitä tarvitaan.

Lähimmät suurlakon jälkeiset vuodet koettiin valoisisina ja toiverikkaina. Säännölliset valtionavut kasvoivat. Tosin jo maailmansodan sytyttyä 1914 ne pienenevät, koska valtion varat tarvittiin sota-ajan menoihin.

Pohjoismainen kansanopistokokous järjestettiin ensi kerran Suomessa kesällä 1907. Ruotsista ja Norjasta unioniriidan vuoksi ei tullut osanottajia. Tanskasta sitä vastoin saapui satakunta, mikä innostutti isäntäväkeä.

Kokouksen keskusteluissa sivuttiin myös historian opetusta. Tanskan iäkäs edustaja Jens Nørregaard (69 v.) alusti kysymyksen historian ja kirjallisuuden opetuksesta. Suomessa koettiin vieraaksi mytologian korostus ja myös runouden merkityksen arvostus historian elävöittäjänä. - Tanskassa pantiin tuona aikana painoa oman maan läheiselle menneisyydelle. Nørregaard edusti vielä Schröderin aikaa, mutta Helger Begtrup Askovissa siirtyi käsittelemään pitemmällä ajalta maansa kehitystä. Uusi opettajapolvi oli akateemisesti koulutettua ja näin opinnoiltaan lähestyi meidän opistojemme historianopettajia ja heidän koulutustaan.

Historiasta ja kirjallisuudesta keskusteltaessa edustajamme korostivat Kalevalan merkitystä, koska se edusti meidän mytologiaamme (K.R. Kares) sekä Väinörikin Stoolin tarinoita. Viimemainittuja Mörne arvosteli sotaisina, mutta mm. Lönnbeck puolusti niitä isänmaallisen hengen kasvattajina.

Selostuksista päätellen maamme puheenvuorojen käyttäjät liikuivat realistisemmin maankamaralla. Kares varoitti liiasta ihanteellisuudesta, koska silloin helposti unohtuu, miten "karu ja kova tämä maa voi olla nuorille". Hän edusti myös kansantalouden ja yhteiskuntaopin laajempaa esittämistä. 2)

Kenraalikuvernööri epäillen kansanopistojen opetusta oli antanut määräyksen kouluylhallitukselle suorittaa opistoissa tarkastuksia. Ylitarkastaja Gustaf Lönnbeck, entinen kansanopiston johtaja, kävi kaikissa opistoissa lukuvuonna 1906-07. Sen perusteella hän julkaisi kertomuksen niiden työstä. Historian opetuksesta hän lausui mm.

Historian opetuksessa pannaan kaikissa kansanopistoissa, kuten oikeata onkin, pääpaino isänmaan historiaan. Yleisestä historiasta luetaan muutamissa kansanopistoissa ainoastaan joku aika, pääasialli-

sesti vanha aika, jonka jälkeen poikkeuksia isänmaan historiasta yleisen maailmanhistorian tapahtumiin tehdään, mikäli tämä opetuksen täydentämistä ja selvittämistä varten katsotaan tarpeelliseksi. Virheessä, joka vielä yleisesti haittaa historian opetusta kansanopistoissa, täytyy huomauttaa sitä että vanhan tavan mukaan, joka vaatii krönikantatapaista "täydellisyyttä" tältä opetukselta, kootaan liian paljon ja erilaisia aineksia yhteen luentoon, minkä kautta oppilaitten harrastus menee hajalle ja heille käypi psykologisesti mahdottomaksi säilyttää mielessään enempää kuin vähäsen osan siitä, mitä tunnilla on esitetty. - Vastakkainen virhe, joka myöskin esiintyy, on se että jonkun aikakauden selittämisessä esitys tehdään liian yleiseksi ja ylimalkaiseksi välttämällä määrättyjä faktoja ja tapauksia. Ankarampi valitseminen, suurempi keskitseminen jokaisen tunnin esityksessä, tämä riittävästi valaistuna todellisilla ajankuvauksilla, tällaisen menettelyn kautta jäisi oppilaitten mieleen enemmän kuin nyt ja heidän halunsa omintakeiseen historian lukemiseen lisääntyisi.

Menetelmäkysymyksiä käsitellessään Lönnbeck korosti kyselyn merkitystä. Hän väitti sitä opistoissa "ylimalkaa laiminlyödyn". Jokaisen tunnin alussa oli kyseltävä edellisen tunnin yhteydessä käsiteltyjä asioita. Samoin oli tunnin kuluessa tehtävä kysymyksiä esityksen keventämiseksi "osaksi myös, jottei oppilaitten oma kokemus ja itsetoiminta (omatoiminta) missään kohdin jäisi käyttämättä".

Lönnbeck oli aikansa huomattavia koulupedagogeja, joten tälle arvostelulle oli annettava arvoa. Sen tasoista yleisarvostelua ei aikaisemmin kansanopistotyöstämme oltu annettu. 3)

3.3. Venäjäistyminen jatkuu - Seynin aika

Lähteissä ei yleensä näy merkkejä poliittisten ongelmien vaikutuksesta opistotyöhön, kuitenkin elettiin niiden keskellä koko ajan. On luonnollista, että ne ovat tuntuneet opetukses-

sakin etenkin sellaisen aineen kuin historian kohdalla. Siinä saattoi purkaa kansallisia paineita.

Myöhempien routavuosien aika alkoi kohta muutama vuosi vain suurlakon jälkeen. Vuosi 1910 oli varsin ratkaiseva. Edellisenä vuonna oli F.A. Seyn nimitetty kenraalikuvernööriksi. Heinäkuussa 1910 Venäjän valtiopäivät (duuma) hyväksyi valtakunnallisen lainsäädännön ulottuvan Suomenkin asioihin. Periaatteessa Venäjän demokraattiset voimat osoittautuivat pelottavaksi uhkaksi maamme erikoisasemalle.

Vaikeina aikoina puolueet maassamme lähestyivät, lähinnä vanha- ja nuorsuomalaiset ja puoluekatkeruus lientyi. Kansanopistojen asema muuttui, elettiin kuin pilven alla. Maailmansodan puhkeaminen 1914 muutti sekä taloudellisesti että nosti työssä uusia vaikeuksia.

Näinä vuosina oli uhanalaisena Kivennavan ja Uudenkirkon kuntien liittäminen Pietarin kuvernamenttiin rajan siirtämiseksi kauemmaksi pääkaupungista. Uudenkirkon voimakas rajaopisto olisi sen toteutuessa siirtynyt rajan toiselle puolelle. Maan kansanopistoissa seurattiin jännityksellä opiston kohtaloa. Ratkaisua ei tapahtunut ennen sodan syttymistä, jolloin uudet ongelmat täyttivät hallituksen mielet. Aikaan kuului santarmiurkinnan tehostaminen, jonka avulla seurattiin myös kansanopistojen ja niiden työntekijäin toimintaa.

Kaikesta huolimatta koko 1910-luku oli kansanopistoissa taasisen työn aikaa. Taloudellinen asema pakotti korostamaan käytännön aineiden ennen kaikkea maatalouden opetuksen asemaa. Opistojen johtajiksi valittiin aikaisempaa enemmän agrotomeja.

Uudet johtajat toimivat opistoissa lyhyempiä aikoja kuin ennen. Poikkeuksen tekivät Aarne Aulanko Päivölässä, Väinö Malminvaara Karhunmäellä, Aarne Laaksovirta Orivedellä ja Signe Strömborg ensin Breidablickissä ja sitten Kruunupyssä. Kaikki nämä olivat humanisteja tai teologeja.

Lapuan Karhunmäessä syksyllä 1914 alkanut ensimmäinen herän-

neiden kansanopisto muodosti väriläikän muuten harmaana sodan ja venäläisen virkavallan kiristyvän toiminnan vuosikymmenenä. Opisto suunniteltiin alun alkaen sadan oppilaan suuruiseksi ja rakennettiin kokonaan valmiiksi perustamisvaiheessa. Herännäiskylissä sen nuoriso otti vastaan ihastuksella tiedon oman opiston alkamisesta, koska näin heillekin jossain määrin kansallisesta kulttuurista sivuun jääneille avautui mahdollisuus kansanopiston käyntiin. Samaa koettiin myös Karkussa evankelisen nuorison saadessa oman kansanopiston 1917. 4)

Johtajien vaihtuvuutta osoittaa yhteenvedo johtajakausien pituudesta autonomian aikana.

Työvuodet alkoivat	Luku määrä	Työn pituus vuosissa			
		1-2	4-6	7-9	10-
1899 - 1899	36	19 %	15 %	21 %	45 %
1900 - 1909	55	29 %	23 %	11 %	35 %
1910 - 1919	46	44 %	34 %	14 %	11 %

Työkausien lyheneminen vaikutti opetukseen kokemuksen vähentymisenä.

Suurlakon jälkeen useita kokeneita johtajia siirtyi työstä. Kansanedustajiksi siirtyivät K.O. Vikman 1907 ja K.R. Kares 1908 ja sen jälkeen muihin tehtäviin. - Vuodet 1912-15 olivat erityisen menetyksen vuosia. Rufus Saikku Sääksmäeltä siirtyi kansakouluntarkastajaksi, Einar Holmberg Porvoosta Turkuun kirjastolaitosta uudistamaan ja Juho Torvelainen, levoton mutta monitaitoinen työntekijä siirtyi sanomalehtimieheksi. Kaikki nämä olivat toimineet myös historianopettajina. Miten onnistuneen johtajan työtä maakunnassa voitiin arvostella, sitä kuvaa Santeri Alkion kirjoitus Pyrkijässä Niilo Liakasta tämän siirtyessä 1912 Ilmajoelta.

"Etelä-Pohjanmaan kansan luonne ei ole suinkaan ominaisuuksiltaan herttaisinta, ei tuota kasvattajalleen havaittavaa iloa, eikä osoita hevin kiitollisuuttaan. Ken haluaa tätä nuorisoa lähestyä, hänen tulee ottaa mukaansa ihmisyyden par-

haita aseita vilpittömyyden, ymmärtämisenhalun ja vaatimattomuuden, mutta sen lisäksi ehdottomasti välttää jokaista liehakoimisen vivahtavaakin otetta. Tämä nuoriso sulkee itsensä "mestariilta", se nauraa "herralle" vasten naamaa ja "käsikjän" edessä se köyristää niskaansa".

Alkio arveli lopuksi: "Monien taisteluiden ja nöyryytysten koulussa Liakka oli kypsynyt tehtävänsä." Hän näki, ettei kansanopistossa opettamiseen riitä vain omat tiedot, eikä edes metodien hallinta, vaan piti ymmärtää maakunnan nuorison ajattelu- ja elämäntapaa". 5)

3.4. Opetus saa uusia muotoja

Suurlakon jälkeen myös kielikysymys sai uusia muotoja. Arvid Mörnen kehitys oli kuvaava. Hän menetti uskoaan kansansivistystyöhön, siirtyi pois kansanopistosta ja muovasi ruotsalaisuuden ohjelmaa. Romaanissaan *Den svenska jorden* (1915) hän jo sen nimessä synnytti erään kielitaistelun iskusanoista. Molempien kieliryhmien kielellinen eroavuus terävöityi muutenkin. Ruotsinkieliset piirit omaksuivat marraskuun 6:n juhlapäiväkseen. Ruotsissa oli 1908 perustettu järjestö *Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet*. Se vaikutti maassammekin. Vörrå folkhögskolan johtajana oli lyhyen aikaa erikoistapainen H.J. Ekholm, myöhemmin Ekhammar. Hän tuli tunnetuksi varsin omalaatuisena itäruotsalaisuuden edustajana. Yleensä ruotsinkielisten kansanopistojen piirissä kielikysymys koettiin ensi sijassa taisteluna oman kotiseudun ja äidinkielen puolesta sekä Pohjolan yhteyden korostuksena.

Yleisen koulun piirissä tuli 1911 voimaan määräys, että Venäjän historiaa ja maantietoa oli opetettava eri tunneilla. Tämä ei koskenut kansanopistoja. Keisarin kuva määrättiin pakollisena 1912 kaikkien koulujen myös kansanopistojen seinille.

Keskustelu kulttuurihistorian osuudesta opetuksessa tuli esille jo vuosisatamme alkuvuosista lähtien. Sitä perusteltiin meillä sillä, että kansamme historiassa oli varsin vähän valtiollista historiaa ennen vuotta 1809. Edelleen sitä ko-

rosti jatkuvat rauhantila, joka jatkui Euroopassa ja optimistisesti uskottiin sen pysyvän. Siksi oli sitä suurempi kokemus, kun syksyllä 1914 koko maanosa sai huomata olevansa suursodan pyörteissä.

Kulttuurihistoriassa painotettiin elämäkerrallista ainesta. Viime vuosisadan suurmiehet kohotettiin näkyviin ja heidän elämäkertojensa yhteydessä käsiteltiin muutakin ajan historiaa. Suomenkielisissä opistoissa olivat Snellman, Lönnrot, kirkon historian puitteissa Paavo Ruotsalainen sekä ruotsinkielisissä ensi sijassa Runeberg. Nuorisolle tahdottiin antaa esikuvia, eettisesti niitä korostaen.

Sekä kulttuurihistoriallinen että elämäkerrallinen aines korostuivat ajan merkittävimmissä kasvatussuunnassa herbertilaisuudessa. Meillä Suomessa siitä puhuttiin jo viime vuosisadan loppukymmeninä, mutta varsinaisesti se levisi laajalle tällä vuosisadalla. Mikael Soinisen kirjat Yleinen kasvatusoppi (1900) ja Opetusoppi (1901 ja 1906) olivat tärkeimmät sitä levittävät kirjat laajoihin opettajapiireihin. Kun Soinisesta tuli professori (1907), jolla oli velvollisuutena johtaa kansakoulunopettajain jatkokoulutusta, tämä ajatussuunta valtasi kansakoulun.

Soininen kehitti herbert-zilleriläisen nimellä meillä tunnettua kasvatussuuntaa jättämällä pois melkoisen osan sen kaavamaisuutta ja tähdentäen opetuksen kasvattavaa tehtävää. Näin hänen esityksessään oli yhtymäkohtia grundtvigilaisuuteen ja kansanopistoperinteeseen.

Soininen piti opetustyön päämääränä siveellisen luonteen kasvattamista. Sen välikappaleena oli monipuolisten arvokkaiden harrastusten herättäminen. Oppiaineissa hän tähdensi mielen suuntaa kasvattavina uskontoa, historiaa ja kirjallisuutta. Näin tämä ajattelu korosti isänmaallisen hengen ja kansallisen näkemyksen yhteydessä historiallisen tiedon merkitystä kansalaiskasvatuksessa.

Historianopetuksen tärkeimpinä aiheina olivat kansojen nousukaudet sekä sen suuret persoonallisuudet. Kansojen jännit-

täessä kaikki voimansa se eli sankariaikaa, jolloin mm. tehtiin uudet löydöt ja keksinnöt. Silloin myös taide kehittyi.

Herbartilaisuuden opetustavassa tähdennettiin muodollisia aseteita tunnin rakenteessa, mikä jäi soinislaaisessa opetuksessa sivummalle eikä ollenkaan tullut kansanopistoihin. Opetus ilman kirjaa ja ensi sijassa kertovana ei voinut sitä omaksua. Samoin herbartilaisuuden nk. sivistyshistorialliset asteet ihmiskunnan kehityksen mallina jäivät opistoissa sivuun. Tärkeää oli kuitenkin keskeisten aineiden rinnastus, jota Soinininkin tähdensi ja joka kansanopistoissa oli mahdollista, kun niiden keskeinen opetus kuului usein samalle opettajalle.

Herbartilaisuuteen liittyi hyvien tapojen korostaminen ja opettaminen, mikä oli alusta alkaen ominaista internaattina toimineille kansanopistoille. Opistot näkivät tehtäväkseen totuttaa toisen huomioonottamiseen, kohteliaisuuteen, kunniotukseen ja kiitollisuuteen.

Herbartilaisuudessa korostettu kotiseututyö ja -tutkimus liittyi vuosisadan alkupuolella yleiseksi sivistysharrastukseksi kohonneeseen kansanliikkeeseen kouluissa ja järjestöissä. Työn valtakunnallinen yhteiselin perustettiin 1906 ja sen lehdet *Kotiseutu* ja *Hembygden* alkoivat ilmestyä 1909. Kansanopistoissa kotiseutuharrastus liittyi historian, kansanperinteen ja maantiedon opetukseen. Tämäkin oli omiaan keskittämään hajanaiselta näyttävää aineryhmää ja hälventämään samalla oppiaineiden rajoja.

Liekko Hakulisen kotiseututyöstä Niittylahdessa on mainittu jo edellä. Hän alusti kysymyksen Lahden kansanopistokokouksessa 1910 kehottaen perustamaan kotiseutuarkistoja ja -museoita opistoille.

Näkyvästi herbartilaisuus vaikutti uusien kansa- ja oppikoulun käyttämien oppikirjojen kautta. Vuosikertomuksissa on merkintöjä juuri ilmestyneiden kirjojen käytöstä kansanopistoissakin.

1890-luvun lopulla asetettiin komitea suunnittelemaan kansa-

koulujen oppikirjojen kehittämistä. Työn tulosten perusteella Y.K. Yrjö-Koskinen laati yhdessä O.H. Hainarin (Forsström) kanssa Suomen historian oppikirjan ja Alpo Noponen sen täydennykseksi yleisen historian oppikirjan. Molemmat toivat uutta, kuten runsaan kuvituksen ja karttoja. Väinö Voionmaa lisäsi 1916 Yrjö-Koskinen-Hainariin onnistuneita lukukappaleita. Näitä kirjoja käytettiin kansanopistoissa autonomian ajan loppuun saakka, vaikka vähitellen siirryttiin jälleen uusiin.

Eniten aikaisemmista poikkesi Mikael Soinisen laatima historian oppikirja (1911). Siinä oli sekä Suomen että yleinen historia yhdistettynä. Tuoreena ja uudella tavalla kiinnostavana se otettiin ainakin Limingan kansanopistossa jo seuraavana syksynä. Tekijä korosti teoksen alkulauseessa sivistyshistorian merkitystä.

Sotien ihannoimista olemme tahtoneet välttää, jos kohta sellaiset kohdat kuin persialaissodat Kreikan historiassa ja Kustaa Aadolfin taistelu Saksassa ovat mielestämme vaatineet myötätuntoisen kuvauksen.

Routavuosien sukupolvi koki näiden sotien kuvaukset sankarillisina, eettisesti jaloina ja isänmaallisia arvoja korostavina. Ne kasvattivat ajan edellyttämää kansalaismieltä.

Tämän oppikirjan esitystapa oli persoonallista ja vetosi myös tunteisiin enemmän kuin aikaisemmat. Hän esitti havainnollisesti, käytti elävää sanontaa ja keskittyi huipputapauksiin. Kansakouluille se oli liian laaja, mutta kansanopistoissa sen sijaan sitä saattoi käyttää valitsemalla sopivat kohdat. Tekijä ilmoitti kirjansa suunnitteluun vaikuttaneen Ruotsin Carl Grimbergin ja Norjan Nordahl-Rolfsenin teokset. Samoja kirjoja olivat aikaisemmin eräät kansanopiston opettajat mm. K.R. Kares käyttäneet lähdekirjoinaan.

Tärkeä vaihe oppikirjojen kehityksessä oli Oskari Mantereen ja Gunnar Sarvan 1913 julkaisema historian oppikirja, josta ilmestyi sekä keskikouluja että kansakouluja varten eri laitoja. Kansanopistoissa käytettäväksi näissäkin kerronta oli

liian laajaa, mutta niiden kuvitus oli parasta, mitä siihen mennessä oli esiintynyt. Toisten oppikirjojen rinnalla näitä käytettiin toisen maailmansodan ajan ylikin. Myöhemmin ilmensyi useita erilaisia oppikirjoja itsenäisyyden aikana, mutta perusteellista uutta ei ilmestynyt ennenkuin 1950-luvulla. Useasti oppilailla oli mukanaan kansakoulussa käyttämänsä historian oppikirja.

Yhteiskuntaopin ja historian opetusta Oskari Mantere käsittelee artikkelissaan 1913 nimellä Kansalaiskasvatus ja historia. Hän korosti historian merkitystä siinä määrin, ettei katsonut tarpeelliseksi niitten käsittelyä eri tunneilla. Historiallinen ajattelu loi yhtenäisyyttä nyky-yhteiskunnalle ja menneisyydelle. Sama ajatus oli omaksuttu useissa kansanopistoissaakin. Silloin yhteiskuntaopin opetus liitettiin työkauden loppuun historian tuntien päätyttyä. Mantere-Sarvan oppikirjoissa oli aineksia, joita saattoi käyttää perustana yhteiskunnallisiakin aiheita käsiteltäessä. 6)

Oppikirjojen perusratkaisut vaikuttivat kansanopistojen opetuksen muotoutumiseen. Siksi niistä laadittu vertaileva taulukko antaa pohjaa historianopetuksen kehityksen seuraamiselle.

Tekijä	Ilmest. vuosi	Henkilönumeriä		Kulttuurihis- torian osuus
		Sh	Yh	
Wallin	1877	202	275	19 %
Yrjö-Koskinen -				
Forström	1900	128	153	32 %
Soininen-Noponen	1911	127	156	44 %
Mantere-Sarva	1915	115	102	47 %
Heinari-Laitakari	1925	141	49	49 %

Martti Rauhalan mukaan. 7)

Kansanopistoissa käytettiin eräänlaisena lukukirjana tai opettajilla lähdeveksena Kotikasvatusyhdistyksen 1913 julkaisemaa kotiopintokirjaa M. Telan Isien töitä. Se liittyi henkilöiden elämäkertoja korostavaan herbartilaisuuden piir-

teeseen. Teos käsitteli kansallisen sivistyksemme merkkimiehiä Agricolasta alkaen aina viime vuosisadan edustajiin, päättyen Yrjö Koskiseen.

Uusissa oppikirjoissa on otettu aikaisempaa enemmän huomioon sivistyshistoria ja sivuutettu aikaisempi sotahistorian ja valtiollisen historian yksinomainen asema. Tähän aikaan historiatieteen alalla käytiin taistelua kulttuurihistoriallisen koulukunnan esittäessä samanlaisia näköaloja. Sekin liittyi Euroopassa elettyyn pitkään rauhanaikaan. Meillä kohosi 1910-luvulla professori Gunnar Suolahti tämän koulukunnan näkyväksi edustajaksi. Historiantutkijain eturivissä hän toi uutta ajattelua tutkimustyöhön ja aihevalintaan. Hän levitti myös lukeviin piireihin ajatuksiaan monilla kulttuurihistoriallisilla teoksillaan, joissa kuvattiin 1700-luvun elämäntapoja.

Herbartilaisuutta korosti kouluylhallituksessa kansanopistojen tarkastajana toimiva tohtori K.A. Franssila (1869-1950). Hän oli ollut Lahden kansanopiston ensimmäisenä johtajana ja seminaarinjohtajan virassa oltuaan siirtyi Lönnbeckin kuoltua kouluylhallitukseen. Hän kiersi ahkerasti kiertäen kansanopistoja ja näin saatujen kokemusten perusteella laati laajan yleiskirjeen marraskuussa 1915. Kirje painettiin ja lähetettiin opistoille oma kappale kutakin opettajaa varten. Lähes kymmenen vuotta aikaisemmin Lönnbeckin kertomus kansanopistoista ja tämä Franssilan kirje jäivät autonomisen ajan ainoiksi ylemmältä tältä opistoille annetuksi pedagogisiksi ohjeiksi. 8)

Kirjeen didaktiset kannanotot seurasivat herbartilaisuuden periaatteita paljon tarkemmin kuin Lönnbeck 1907. Oppilaiden harrastus oli kohdistettava tunnin alussa esille tulevaan aiheeseen, tunnint selvästi jaoteltava, osat otsikoitava ja annetut nimet kirjoitettava luokantaululle, jotta oppilaat saisivat helpommin kokonaiskuvan aiheesta. Näin ohjeet antoivat perustan tuntien järjestelmälliselle käytölle. Pitkälle vietyinä sellainen helposti saattoi johtaa puisevuuteen. Opistojen sisäinen vapaus lievensi kansanopistoissa tätä vaaraa, kaikkea tuskin omaksuttiin.

Herbartilaisuus korosti oppiaineen keskitystä, samoin kirjelmä ohjasi välttämään opetuksen hajanaisuutta. Yhden viikkotunnin aineita oli yhdistettävä, koska opetuksen tuli olla perusteellista ja tunkeutua pintaa syvemmälle. Historiassa sen eri osat Suomen, yleinen ja kirkkohistoria oli opetettava samoilla tunneilla. Lisäksi oli syytä yhdistää kirjallisuudenkin historia ja yhteiskuntaoppi samaan kokonaisuuteen. Kirjallisuutta ei kuitenkaan opisto-opetuksessa ole kuin aivan satunnaisissa tapauksissa liitetty historiaan.

Opetusaineiden moninaisuutta hälvensi näkemys kansanopisto-opetuksen kokonaisuudesta.

Ruotsissa oli esitetty samoja väitteitä aineiden hajanaisuudesta. Siellä kansanopiston piirissä korostettiin, miten ruotsalais-kansallinen ajattelu oli yhdistävänä ja keskittävänä tekijänä. Ruotsin luonto, sen kieli, kansa ja kulttuuri liittyivät keskeisesti yhteen opetuksessa. Vaikka oli eri aineita, ne kohosivat yhteiseksi taustatekijäksi. 9)

Samaa voidaan väittää meilläkin. Tätä tehosti vielä se, että keskeisesti humanistista aineryhmää opetti yleensä sama opettaja.

Franssila kehotti laatimaan joka työvuotta varten opetussuunnitelman, jota oli tarkistettava pitkin vuotta. Monissa opistoissa tämä jäi toteutumatta ennen vuotta 1926. Kyseisissä ohjeissa korostettiin havainnollisuutta ja omatoimisuutta, oli käytettävä erityisesti luokan taulua, karttoja ja kuvatauluja. Tunneilla jaettu tieto tuli ohjata omiin johtopäätöksiin tekoon ja annettujen tietojen arviointiin. Seuraavalla tunnilla oli syytä keskustellen käydä läpi edellisen luennon aiheet.

Tämä Franssilan nimellä tunnettu ohjekirje vaikutti kauan vielä itsenäisyyden aikana ja siihen viitattiin mm. ensimmäisen kansanopistokomitean mietinnössä ainoana pedagogisena lähtökohdana.

Kuten edellä jo todettiin, Soinisen edustamaan kasvatusajatteluun kuului myös sekä uskonnollisen että kansallisen tunne-elämän tehostaminen. Tämä oli lähtökohtana myös yhteislaulun ja myöhemmin kuorolaulun näkyvälle paikalle kansanopistoissa. Kansakoulussa maallinen laulu kotiutui lasten piiriin, järjestöissä ja kansanopistoissa sen jälkeen se tuli nuorisokulttuurin näkyväksi tekijäksi. Tämä liittyi samalla autonomian ajan henkeen. Tänä aikana sivistyneistömme keskuudessa käytettiin musiikkia kansalliseen rohkaisuun, uskon isänmaamme tulevaisuudesta. Siihen selvästi pyrittiin vieläpä konserttimusiikin avulla aina Sibeliuksen tuotantoa myöten. Sen tähden oli luonnollista laulun kohoaminen kansanopiston piirissä keskeiseksi, missä asemassa se säilyi aina toisen maailmansodan aikaan saakka. Yhdistyksen aloitteesta Kansanvalistusseura kustansi oman kansanopiston laulukirjan vuonna 1907, sen viimeinen painos ilmestyi 1968 nimellä Nuoret laulajat.

Historiantuntien alussa käytettiin maakunta- ja kansanlauluja. Omalaatuisen ryhmän muodostivat myöhemmin tuntemattomiksi jääneet nk. historialliset laulut kuten Eerik Pyhä, Turun linna, Turun tuomiokirkko, Kolme Sturea ym. Vänrikki Stoolin tarinoita oli laulukirjassa 12 (Pilvenveikko, Hurtti ukko, Sotilaspoika ym.) Eräät olivat suosittuja illanviettojen kuvaelma-aiheina, saattoipa samana iltana ohjelmassa olla kuvaelmina kolmekin Tarinain hahmoa.

Alands folkhögskolan johtaja A.A. Takolander arvosti yhteislaulua erityisesti historian tuntien alussa.

Vanhaa tapaamme seuraten luento alkaa jopa usein päättyykin yhteislaululla. Se antaa niin opettajalle kuin oppilaille elämää ja voimaa, kansanopistohenkeen oikean sävyn, mikäli laulu valitaan aiheeseen sopivana. Se tuo tuntiin syvemmän ja hienomman tulkinnan kuin mikään kaunopuheinen esitys. On vain varottava, ettei välinpitämättömyydellä vähennetä sen vaikutusta ja latisteta sen merkitystä tyhjäksi tavanomaisuudeksi. 10)

Historianopetukseen vaikuttivat sotavuodet 1914-17 tuodessaan levottomuutta oloihin ja elämään. Maailmansodan syttyessä elokuussa levisi aluksi pelkoa saksalaisten maihinnoususta. Kohta sen jälkeen venäläisten julkaisemasta Pohjanmaa evakuoinnista, jos vihollinen hyökkää. Kun Suomen sotaväki oli hajoitettu, ei miehiä joutunut rintamalle. Suuret linnoitustyöt toivat maahan työtä, mutta toisaalta levittivät varsinkin loppuvaiheessa suurta työttömyyttä. Venäjän suhteissa toi jääkäriiliike jännitystä. Tämä liike kosketti varsinkin v. 1917 kansanopistoja. Kuitenkin Vöörä folkhögskolan oppilaita lähti kesken työvuoden yli Pohjanlahden liittyen jääkäripataljoonaaan. Vuosikertomuksessa asia kerrottiin: tilanahtaus luokassa hävisi "sedan några elever under kursens förlopp avgått".

Maaliskuun vallankumous 1917 muutti tilanteen täydellisesti. Driveden opiston vuosikertomuksessa on lyhyesti kuvattu näin:

Maaliskuun 18 p. puhkesi vallankumous, jonka ulkonaisena merkinä vedettiin lippu salkoon ja keisari Nikolai II:n kuva revittiin seinältä ja siihen pantiin Porilaisten marssia esittävä taulu. Seuraavana päivänä oli lupa.

Kansanopiston työntekijät olivat uhanalaisissa tilanteissa. Limingan johtaja Tolvanen vangittiin syksyllä 1917, koska oli kannattanut julkisesti täyttä itsenäisyyttä. Hänet kuljetettiin Viipuriin, jossa saatiin neuvottelujen avulla vapaaksi.

Ruotsin ja Tanskan kansanopistoissa elettiin Venäjän vallankumous aivan toisin. Niissä keskusteltiin kiihkaasti ja mieliteet jakautuivat eri suurvaltaryhmien välillä. Siellä toivottiin Venäjän tapahtumien jälkeen että demokraattinen aika koittaisi, "aamunkoitto sarastaa idässä". Tällaista ei Suomessa voitu ymmärtää, elimme niin lähellä myrskykeskusta.

Talven 1918 taisteluiden aikana punaiselle puolelle jääneissä kansanopistoissa opetettiin joko yksin käytännön töitä tai sitten mm. historiassa käsiteltiin tiukasti opetussuunnitelman mukaisesti varsinkin kaukaisia kysymyksiä, kuten A. Aulanko Hämeen opistossa.

Yhteiskuntaopin opetus laajeni autonomian aikana. Se kasvoi esiin historiasta kuin sen uutena oksana. Kunnallisoppi nimitys jätettiin suurlakon jälkeen, koska mm. uusi eduskuntaa koskeva lainsäädäntö oli käytävä pääkohdin läpi. Samoin oli opetettava oppilaat näkemään suuret sosiaaliset kysymykset, jotka olivat edessä.

Ajan sosiaalisiin ongelmiin kansanopiston työntekijät ottivat kantaa. Sellaisia oli aatteellinen osuustoimintaliike, jonka eturivissä olivat johtajista ainakin Niilo Liakka, Kaarlo Kerkkonen ja Juho Torvelainen. Jo 1880-luvulla virinnyt raittiusliike valtasi opistomaailmaa. Sen johdossa oli monta kansanopiston eturivin työntekijää, kuten Niilo Liakka, Rope Kojonen, Impi ja O.V. Sirkka ym.

Historianopettajat elivät ajan aatteissa mukana ja toivat ne myös yleensä tunneillaan oppilaillekin tutuiksi.

3.5. Historianopettajia 1910-luvulla

Tuusulan kansanopiston ensimmäiseksi johtajaksi valittiin 1907 Otto Vilho Sirkka (1869-1949), joka toimi yhteensä yli neljä vuosikymmentä Tuusulan, Hartolan ja Suolahden opistoissa. Johannes Linnankosken kansallisen herätystyön valtaamana nuori ylioppilas pohjainen opettaja innostui kansansivistystyöhön. Kansakoulussaan hän oli ollut nuorten liikunnan edistäjä, tunnettiin "leikkien kuninkaana" maan rajojen ulkopuolellakin. Tämän harrastuksensa hän toi mukanaan kansanopistoonkin. Hän paneutui koko palavan mielensä hehkulla myös historiaan. Opetuksessa oli romanttista paatosta, mutta toisaalta hän saavutti nuorten mielet. Vuosikertomuksessa 1910 ja 1913 hän kuvasi sitä näin:

Historia on uskonnon jälkeen tärkein aine. Historian tunti on päivän juhlahetki ainakin opettajalle. Opetuksessa ei eroteta kirkkohistoriaa, tehtävä on yksi ja sama: ihminen, hänen elämänsä, kansojen elämä ja Jumalan johtava sormi, kaikkinäkevä silmä on oppiaineena. - Erityisesti seurataan talonpojan elämää ja

kansanvallan kasvua. Kevään tunneilla käsiteltiin elämäkerrallista historiaa: Johanna d'Arc, pyhä Birgitta, Grundtvig ja ennen kaikkea Snellman (ainakin 8 tuntia). Opetuksessa käytettiin havaintovälineinä kuvia: "lähes kaikki maassamme saatavissa olevat". Tunnin päätteeksi arvottiin kuka seuraavalla tunnilla selostaa edellisen tunnin kulun. Oppilaiden oma-toimisuutta korostettiin mm. kehottamalla loma-aikana kokoamaan muistitietoa.

Omatyyppinen historianopetuksessaan oli Kainuun ja myöhemmin Karhunmäen krist. kansanopiston johtaja Väinö Malmivaara (1879-1958). Hän oli herännäisyyden historian kirjoittajan, rehtori Mauno Rosendalin oppilas Oulun lyseosta ja tämän puoluekantaakin hän noudatti. Karhunmäen historianopetuksessa käsiteltiin varsin laajasti oman herätysliikkeen vaiheita. Lisäksi hän kirjallisuudessa käytti samoja aiheita kuvaavia Juhani Ahon ja Auk. Oravalan kuvauksia. Tästä muodostui perinne, jota ei ole ollut toisten herätysliikkeiden opistoissa, ainakaan yhtä voimakkaasti. Tätä on arvosteltukin, mutta toisaalta tässä opetuksessa on nähty samaa kuin kotiseutuopetuksessa, jossa nuorten mielet vallattiin historiaan käsittelemällä heille tuttuja ja läheisiä elämänpiiriä.

Tunnetuin opetuksellinen kokeilu 1910-luvulla oli Limingan kansanopiston johtaja Onni Tolvasen (1881-1943) kansalaisopintotyö. Opiston opetuksessa hän korosti humanististen aineiden merkitystä ja monipuolisen harrastuksen kerättämistä. Tähän hän pyrki järjestämällä oppilaille itsenäistä opiskelua. Heitä varten suunniteltiin käsikirjasto ja heille annettiin kirjallisia tehtäviä. Niiden suorittaminen totutti lähdekirjojen käyttöön. Tunneilla oli oppilaille annettava aikaa muistiinpanojen tekemiseen ja seuraavan tunnin alussa kerrattiin läpikäyty aines. Lisäksi hän järjesti tenttiin päättyviä opiskelutehtäviä, joita vähitellen laajennettiin suuremmiksi ja pitkäjännitteisemmiksi suorituksiksi.

Vuoden 1910 maissa hän ryhtyi järjestämään säännöllistä opintotoimintaa opistoajan jälkeenkkin. Opisto suunnitteli sopivia opiskelukokonaisuuksia lähdeoteoksineen ja oppilaat valitsivat

aihepiirinsä. Suoritukset merkittiin opintokirjoihin. Tolvanen laski myöhemmin, että Limingan opistossa 1911-19 suoritettiin kaikkiaan lähes 2000 eri tutkintoa. Aluksi ne kohdistuivat ammatillisiin aineisiin ensi sijassa maatalouteen. Tolvanen järjesti myös historian tutkinnon, jolloin luettavina olivat mm. Käkikosken ja Suolahden teoksia.

Tolvanen esitteli suunnitelmaansa pari kertaa kansanopistokouksissa, ensi kerran Tuusulassa 1915. Niilo Liakka arvosteli tätä Kansanvalistus-lehdessä ja väitti sen innostuttavan liikaa tutkintoihin eikä valmistumaan kyselyihin ja keskusteluun kuten kansanopistoissa tulisi tehdä. Tässä Liakka puolusti vanhaa grundtvigilaispedagogiikkaa.

Tolvanen on myöhemmin ilmoittanut, että kotiopintoja järjestettiin kaikkiaan 19:ään opistoon. Hän suunnitteli kansanopistoja opintoharrastusten keskuspaikoiksi maakunnassaan. Tässä muodossa tulokset olivat vähäisiä ja tilapäisiä. Tolvanen siirtyi KVS:n kirjeopiston johtajaksi sekä toiseksi sihteeriksi ja kehitti valtakunnallista opintokerhotoimintaa.

11)

Aarne Laaksovirta (1881-1858) oli Orivedellä johtajana 1909-34. Hän oli aktiivinen, suunnitteli rohkeasti uusia muotoja opistossaan. Hänen aikanaan alkoi opistossa ensimmäinen suomenkielinen kansankorkeakoulu 1917.

Historian opetuksesta on tietoja vain painetuista vuosikertomuksista. Yleistä, Suomen ja kirkkohistoriaa opetettiin milloin kaikkia samoilla tunneilla, milloin kutakin eri tunneilla. Siinäkin näkyi johtajan etsintä ja kokeilu, mikä oli hänen työnsä arvokkaita puolia. Opetuksessa hänen aikanaan käytettiin Noposen, Yrjö Koskisen ja Hainarin sekä v:sta 1915 K. O. Lindeqvistin uutta historian oppikirjaa. Lisäkirjoina on mainittu Telan Isien työt. Yleisen historian antiikkipainotteista opetusta hän perusteli, että "sillä on perustava läpi vuosisatojen jatkuva merkitys sivistys- ja yhteiskunnallisen elämän muodostuksessa".

Uusista ruotsinkielisistä historianopettajista oli Signe

Strömborg (1880-1945) huomattavin. Hän toimi Breidablickin ja myöhemmin Kronoby folkhögskolan johtajana. Historiassa hän korosti sivistyshistoriallista ainesta ja oli itse tunnilla kertoja. Huumori ja valoisa usko hyvän Jumalan johtoon kuuluivat hänen elämänmyönteiseen olemukseensa. Hän korosti grundtvigilaisten opistojen piirissä kristillisiä asenteita. Maailmansodan syttyessä 1914 hän kirjoitti:

Emme saa unohtaa, että kristillinen kulttuuri on se, jonka hyväksi ja syventämiseksi työskentelemme. Kuta pimeämmäksi tulee yö, sitä kirkkaammin tuikkivat taivaan tähdet. 12)

Samoina vuosina Ruotsissa Sigtuna-opiston rehtori Manfrid Björkqvist julisti kristillisten elämänarvojen merkitystä kansanopistossa. Hän esitti käsiteltäväksi kirkkohistoriallisia aiheita, hurskauselämän kehitystä ja kristillisiä persoonallisuuksia.

Närpes folkhögskolassa oli johtajana 1901-15 agronomi Jacob Tegengren (1875-1956), hienostunut ja herkkä myös historiantonnettajana arvostettu. Hän oli maakuntansa muinaisuuden, myös arkeologian tuntija. Kotiseudun historiassa hän oli innostava opettaja, sen maisema eli hänen kauniissa runoissaan. Entinen oppilas kertoi Kansanopisto-lehdessä 1947, miten johtaja kuvasi Topeliuksen hautajaisia, joissa oli ollut 22-vuotiaana nuorukaisena:

Puhujan miehekäs ääni sai kuvaamattoman jalon metallin soinnin. Kirkkaisiin silmiin tuli merkillinen loiste kuin hän ei olisi ollut läsnä ei ajassa eikä paikassa. Huulet muodostivat kauneinta kieltä. Oppilaina istuimme kuin naulattuina tuoleihimme. - - Kun luento päättyi, kukaan ei noussut ylös. Tarvittiin aikaa ennenkuin nuorten mieltemme ehdoton keskitys salli fyysisen liikuntakykymme palautuvan. 13)

Tegengren oli myös virsirunoilija, jonka tuotteita on sekä ruotsin- että suomenkielisessä virsikirjassamme.

Sotavuosina oli Närpiössä Anders Edgren. Hän kertoi Arsbokissa 1916 miten hän aluksi keskittyi 1500-luvun suuriin tapahtumiin uskonpuhdistukseen, renessansiin ja löytöretkiin. Mielellään hän kuvasi koko Euroopan kehitystä Tilsitin tapahtumiin saakka, jonka jälkeen siirtyi oman maan historiaan.

Västra Nylands folkhögskolassa historianopetuksella oli poikkeavia piirteitä. F.O. Forsström kuvasi Kaarle Suurta ja keskiajan kulttuuria ja sen jälkeen renessanssiaikaa. Viimeisen opistokuukauden aikana hän kertoi lähimmän puolen vuosisadan historiaa. - Ossian Granit, hänen seuraajansa, aloitti 1800-luvun tapahtumista Euroopassa, kuvaili kansallisuustaisteluita aina Bismarckin ja Gladstonen aikaan saakka sekä luonnontieteiden kehitystä, Darwinin työtä ja kehitysoopin syntyaikaa.

Yleisellä historialla ja yleensä lähemmällä ajalla oli ruotsinkielisissä opistoissa merkittävä sija.

Autonomian ajan viimeistä vuosikymmentä ovat edustamassa viisi humanististen ja kaksi kristillisten opistojen tuntijakaukmaa: aluksi prosenttiperustein laadittu taulukko sekä toisena keskituntimäärien laskelma. Viimemaitussa ovat lisäksi mukana A. Aulanko Hämeen opistosta, Parkkonen Keski-Suomesta ja Salokas Huittisista.

3. Humanististen opistojen tuntijakaukia 1910-luvulta

	Sh	Yh	I	II	III	IV
Päiviö - Paimio 1911-13	59	41	56	35	9	-
Tuompo - Peräpohjola 1911-13	60	40	42	42	16	-
Tolvanen - Liminka 1912-13	60	40	66	29	5	-
Ikola - Keski-Suomi 1912-14	70	30	48	37	15	-
H. Aulanko - Ilmajoki 1912-14	71	29	41	26	33	-

Keskimäärä %	64	36	51	34	15	-

Keskituntimäärät 8:lta opistolta ja työkaudelta

	1	2	3	4	5	6	7	8	yht.
Sh	5.1	11.2	7.4	7.7	4.9	9.2	0.4	-	45.9
Yh	18.1	5.6	1.8	0.4	2.5	0.8	-	-	29.2
Yht1	23.2	16.8	9.2	8.1	7.4	10.0	0.4	-	75.1

Johtaja Juho Päiviö (1869-1949) ja J.E. Tuompo (1879-1928) olivat iältään edellä mainituista vanhimmat ja suorittivat pitkän päivätyön kansanopistoissa. Tuompo ja Heino Aulanko (1881-1934) olivat ensin kansakoulunopettajia ja jälkimmäinen siirtyi kansakouluntarkastajaksi. Hän oli ensi sijassa hallintomies, harkitseva ja esiintymisessään kuivahko, jopa eleetön.

Päiviö on kuvannut omaa kristillis-kansallista historianopetustaan ja sen tavoitteita vuosikirjassa 1906:

Historiassa on opittava:

- maailman historian kehitys, johtavat aatteet, valtio-, kansallinen ja sivistyshistoriaa,
- kirkon historiasta Jumalan valtakunnan voittokulku inhimillisten harhailujen ja itsekkyyden läpi,
- Suomen historiasta oman kansan vaiheet ja
- suomenkielen ja kirjallisuuden historiassa Kalevala, Kanteletar sekä kansallistunteen herääminen.

Päiviö käytti tuki- ja lähdekirjoinaan Bangin, Lindeqvistin ja yhteiskuntiedossa Hainarin teoksia.

4. Kahden kristillisen kansanopiston tuntijakaumat

Sörnäisten krist. opiston kohdalla on yhdistetty vuosien 1912-13 ja 1916-17 tuntimäärät prosenteissa.

Sh Yh I II III IV

Siiri Malmivaara (Sh ja Yh) ja

Pauli Salokas (Kh)

historia	51	49	56	37	7	
kirkkohistoria	26	74	37	37	26	-
Koko historia	39	61	46	37	17	-

Karhunmäen krist. ko 1914-16

Viljo Mikkonen:

historia	74	26	65	24	11	-

Väinö Malmivaara:

kirkkohistoria	68	32	11	5	84	-
Koko historia	71	24	38	15	47	-

Taulukosta selvästi näkyy, miten suuri osuus Malmivaaran kirkkohistoriassa oli oman herätysliikkeen kuvauksella viime vuosisadalla.

Keskituntimäärät mainituissa opistoissa samoina 4:nä työvuonna:

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>yht.</u>
Sh	3.8	12.3	3.5	6.5	2.7	2.0	0.2	-	31
Yh	8.8	5.3	0.5	0.2	1.5	1.0	1.-	-	18.3
Kh	6.8	4.7	5.5	1.2	3.2	27.-	0.2	-	48.6
Yht.	26.6	22.3	9.5	7.9	7.4	30.-	1.4	-	97.9

6. Arvostelua ja arviointeja

Routavuosien aikana kansanopistotyö kokonaisuudessaan tunnustettiin yleisesti arvokkaaksi. Poliittinen asemaamme vaikutti tähän. Historia nähtiin opetuksessa keskeiseksi, sitä puolsivat myös ajan pedagogiset virtaukset niin herbartilaisuus kuin opistojen grundtvigilaisuus.

Miten nuoret ottivat sen vastaan ja miten he arvostivat sitä, on vaikeampaa saada selville. Tietoja on vähän. Kertojien taito on heikko.

Eräissä opistoissa järjestettiin työkauden päättyessä kyselyjä, joissa etsittiin edes jonkinlaista vastausta. Kohderyhmät olivat pieniä, kyselyn järjestäjinä aineen opettaja, usein vielä johtaja, vastausten nimettömyys ei riittävästi takaa niiden varmuutta. Tästä huolimatta nämä antavat jotain tietoa oppilaiden mielipiteistä.

Klockars on opistossaan järjestänyt keväisin kyselyjä, joissa oppilaat saivat vastata, mitkä aineet olivat olleet kiinnostavimpia, ikävimpä tai vaikeimpia. Historia yleensä sijoitettiin kiinnostavimpiin eikä kukaan arvioinut ikävimpien tai edes vaikeimpien ryhmään. - Miksi näin, on samalla tiedusteltu; vastauksen antaminen on ilmeisesti varsin vaikeaa. Usein se kuvailee varsin vähän ja tavanomaisin sanoin. Eräs nuoren vastaus eroaa kehittyneisyydessään (1896):

Mitäpä tiesin minä Suomesta muuta kuin, että se oli kova, kylmä ja köyhä maa, jolla oli minulle vähäinen arvo. Mutta kansanopistossa kuulin paljon puhuttavan isänmaasta, kuinka se on syntynyt, kuinka sen kansa, esi-isämme, ovat sitä taistellen puolustaneet säilyttääkseen sen meille vielä parempana. Vähitellen aloin silloin käsittää, että on jotain suurta kutsua Suomea synnyinmaakseen. Kuinka rakas onkaan nyt tämä maa!

A.A. Takolander järjesti Alands folkhögskolassa kyselyn 1904 ja 1906 48 oppilaalle. Tämän mukaan oli

- hauskin aine: (trevligaste) historia 70 %:lle
- vaikein aine: äidinkieli ja oikeinkirjoitus 90 %:lle
- ikävin aine: kansantalous 50 %:lle

Signe Strömborg kyseli keväällä 1914 seitsemän ruotsinkielii-

sen opiston oppilailta jättäen aineluettelosta pois uskonnon, koska sitä ei opetettu erillisillä tunneilla kaikissa opistoissa. Poikien mielestä kolme hausuinta ainetta olivat: historia, veisto ja äidinkieli, tytöillä: käsityöt, historia ja äidinkieli. Ikävin aine oli yhteiskuntaoppi tytöillä 62 %:lla, eikä sen hyötyäkään osattu arvioida. Kolmen ikävimmän joukossa ei ole historiaa, mutta ei myöskään hyödyllisimpien eikä hyödyttömien. Aine oli hauskaa, mutta ei osattu arvioida miksi. Kerran on kielteinenkin vastaus: mitä talonpoikaa hyödyttää tietää kaikista esi-isien teoista.

Vihdin opiston johtaja Arvo Meri järjesti kyselyn 1915 Tuusulan, Paimion ja Vihdin 16-22 ikäisille kansakoulun käyneille oppilaille. Tulos oli seuraava:

Pojat	Tytöt
- historia	- uskonto
- maanviljelysoppi	- historia
- maatalous	- harjoitusaineet

Oppilaat korostivat yleensä kansanopiston herättävää merkitystä, pystymättä perustelemaan käsityksiään. Monella nuorella näyttää olleen epämääräistä toivetta opistoajan kokonaisvaikutuksesta. Parhaassa tapauksessa lienee koko opistotalvi ollut vaikuttaja, suurena valtaavana kokemuksena. Siitä antaa kuvan säilynyt kuvaus Räisälän kansanopiston oppilaasta keväällä 1915:

Joukko poikia oli kevätillassa kävelemässä. Opiston päätyminen oli edessä. Yksi joukosta - Jalmari Pusa - hypähti kivelle ja illan hämärtyessä, nuotion hiiltyessä Vuoksen rannalla lausui tovereilleen jotenkin näin: Tällä paikalla, Luojan kirkas taivas pääni päällä ja isänmaan lumoava luonto edessäni, vannon antavani sille koko voimani, koko intoni, koko työni ja - vaadittaessa - elämänikin.

Innostunut 19-vuotias poika toteutti myöhemmin elämässään antamansa lupauksen! 14)

Miten opetus meni perille? Vastausta voi etsiä myös opistojen käsikirjoitetuista toverilehdistä. Kirjoittajien taito oli tosin usein varsin vaatimaton kirjalliseen ilmaisuun. Tulos jääkin varsin vähäiseksi.

Tyyne Rissanen on Kanneljärven kansanopiston juhlakirjassa 1934 kuvannut opiston Kannel-lehdessä näkyvää opistohenkeä. Kirjoituksen otsikkona on kuvaavasti Isänmaanrakkaus ja kansallinen tunne. Se on arvokas, koska lehdet tuhoutuivat sodan jaloissa.

Tällaiset toverilehdet ilmestyivät yleensä viikottain ja luettiin yhteisesti. Kirjoitusten taso muuttui iän ja kehitystason mukana. Rissanen toteaa: "He ajattelivat ja toimivat aikuisemmin kuin itsenäisyyden aikana, olihan aika valtiollisessa suhteessa erikoisen vakava, se väritti omalla tavallaan ajan nuorten elämäkatsomusta." He tunsivat syvästi Kannaksen hädän, kun vieraan kansan tavat uhkasivat.

Tuskin on Rissanen mukaan ollut sellaista numeroa, jossa ei olisi ollut tänä aikana runoa tai kirjoitusta, missä isänmaan vaikeata asemaa ei olisi kuvattu tai kosketeltu. Oppilas kirjoitti 1908 mm.

Isänmaan kohtalot koskevat meihin niin, että niin kuin viime aikoina olemme saaneet kokea, ne vievät meiltä päivän valon ja yön levon. Kesken töitten ja askareitten jäämme miettimään, mikä taakka meitä painaa, minkä tähden se tuntuu niin oudolta, jos kuuluu naurun kajahtavan. -- Useinkin saamme kyyneillä kostuttaa kasvojamme isänmaamme tähden.

Eri tavalla vanhimman sukupolven oppilaat seurasivat omaa aikaansa kuin myöhemmin 1890-luvulla toverilehdessä kerrottiin valtiopäivistä ja 1910-luvulla suomalaisten patrioottien kuljetuksesta vangittuina Venäjälle. Jälkimmäisessä oli tosin mukana opiston johtokunnan puheenjohtaja, jonka oppilaat olivat opistolla aikaisemmin nähneet. Samoin Kivennavan ja Uudenkirjon kuntien yhdistämisyhdistys Pietarin kuvernementtiin ai-

heutti pelkoa. Toisaalta karjalaisen heimon usko loi kuitenkin valoisaa sävyä kirjoituksiin.

Vuonna 1917 ennen vallankumouksen puhkeamista nuori kirjoittaja purki isänmaallisia tunteitaan runon muotoon.

Ei vierahan vihat, ei turmio muu,
 sit konsana kuolohon paina,
 vaan taistossa tahtonsa karaistuu,
 ja selkensä sorrossa suoristuu,
 ja se nousee nuortuen aina.

Suurmiesten työn ja routavuosien tapahtumien käsittely oli painunut nuorten mieliin. Se näkyy mm. 1913 olleessa oppilaan kirjoituksessa:

Meidän aikamme on tuollainen suuri aika, me saamme kuulla ja nähdä jotain, jota ei joka sukupolvi näe: Nähdä kansan heräävän historiallisiin tehtäviin. Se ei ole heräämistä vienoihin kesäkuviin ja kauneisiin lauluihin, vaan kevätmyrskyt ovan karjuneet tämän kansan hereille. Tuntuupa tosiaan kuin historian hengetär olisi tarttunut kansamme hartioihin ja pudistaisi sen jäykistyneistä jäsenistä uneliaisuuden pois.

4. Keväästä 1918 syksyyn 1939

4.1. Muuttuva yhteiskunta

4.1.1. Kansanopiston asema ja tehtävä

Valtiollisen itsenäisyyden saavuttaminen oli kansallisen historianamme käännekohta. Kaikki aikaisemmat vaiheet nähtiin valmistuksena siihen. Uusi aika alkoi. Itsenäisyysjulistus 6.12.1917 ei käytännössä vielä tehnyt maasta itsenäistä. Vapaussotana puhjennut sisällisota muuttui ja kansa jakaantui valkoiseen sekä punaiseen puoleen.

Kansanopistoissa yleensä vallitsi taisteluiden aikana valkoinen ajattelu, koska oppilaat olivat tulleet pääasiassa talonpoikaisväestön keskuudesta, joka koki punaisten taistelun ensi sijassa kapinana laillista esivaltaa vastaan. Entisistä oppilaista enemmistö taisteli valkoisella puolella, vaikka heitä oli myös vastakkaisissa riveissä.

Ulkonaisesti kansanopistot selvisivät talvesta vähin vauriain. Opettajista vain Kymenlaakson opiston johtaja menetti henkensä. Opistojen niin entisiä kuin saman vuoden oppilaita kaatui taisteluissa. Useiden opistojen juhlasalien seinille on myöhemmin sijoitettu marmoritauluja, joissa on kaatuneiden nimet.

Levottomuuksien alettua opistojen työ keskeytyi ja oppilaat pyrkivät koteihinsa, monet miesopettajat ja iältään vanhemmat pojista osallistuivat taisteluun. Punaisella puolella sijainneissa opistoissa eivät oppilaat, ainakaan kaikki, päässeet matkustamaan kotipaikkakunnilleen. Silloin usein jännittävisäkin tilanteissa pyrittiin jatkamaan edes jossain muodossa opistotyötä.

Sodan päätyttyä Lahden opiston johtaja Rope Kojonen alkoi kerätä tietoja opistojen toiminnasta sodan aikana. Teos Kansanopistot ja vapaussota antaa kuvan talven asenteista ja mielialoista eri opistoissa. Tekijä sanoo sen alkulauseessa:

Suomen kansanopisto suurenmoisella tavalla toteutti Grundtvigin aatteen valistuneista valppaista kansalaisista, jotka ymmärtävät mikä on isänmaa. - Men-
tiin kansalliseen sotaan, että saavutettaisiin itse-
näisyys, vapaus, että päästäisiin eroon ikivanhasta
sortajasta. Dikeuden puolesta taisteltiin. Surua
tuotti, että vastassa oli myöskin harhaan johdettuja
omia kansalaisia.

Kansalaissodan luonteesta johtui, että vuoden 1918 tapahtu-
mista tuli kansallemme kuin kuuma tulivuoren rinne, jota on
ollut vaikea lähestyä. Talven lyömät haavat ovat säilyneet
pitkään helposti ärtyvinä.

Seuraavina vuosikymmeninä vapaussota, kuten talvea 1918 pit-
kään nimitettiin, muodosti historianopetuksessa päätepisteen.
Sen jälkeisiä tapahtumia ei kosketeltu, enintään vasta
1930-luvun loppuvuosina. Itsenäisyyden saavuttaminen nähtiin
historiallisen kehityksen päätöksenä. Sen juuria etsittiin
kaukaa menneisyydestä asti.

Oli piirejä, joissa väitettiin kansanopistojen tehtävän ol-
leen suoritettun, kun maasta oli tullut itsenäinen. Väitet-
tiin, ettei sillä ollut enää tehtävää. Niilo Liakka asettui
jyrkästi vastaan. Hän korosti, miten tapahtumien yhteydessä
oli ilmennyt niin kielteisiä piirteitä kansamme elämässä, et-
tä ne osoittivat kansalaiskasvatuksen jääneen liian vähälle
ja sen jatkamisen välttämättömyden.

Ei historiallinen sivistys ole meillä ainoastaan
puolustukseksi hävitystyötä vastaan, siitä kasvaa
myös se rakkaus maahamme ja kansalliseen elämäämme
ja pyrintö sen kaikinpuoliseen vaurastumiseen, joka
on tulevaisuutemme paras turva. 1)

Kansanopistoa edelleen tarvitaan, koska Liakan mukaan "sivis-
tyksellinen vähäosaisuus" on ollut raskaisiin tapahtumiin
vaikuttamassa.

Itsenäisyyden alkuvuosina nuori valtio heittelehti kuin kuu-

mainen etsien tietään itsenäisenä kansakuntana. Oli löydettyvä tapa, millä suhtautua naapureihin, ensin Venäjään ja Saksaan, sitten länsivaltoihin Saksan sorruttua sekä lopulta myös Ruotsiin ja Baltiaan. Ahvenanmaan kysymys vaikeutti yhteisymmärrystä Ruotsin kanssa. Tämä ristiriita kosketti Alands folkhögskolaa, joka eli mukana maakuntansa mielialoissa ja ongelmissa.

Valtion sisäisissä asioissa opistojen työntekijät jakaantuivat eri ryhmiin. Pieneen eliittiseen varsinaisten monarkistien ryhmään tuskin kuului monikaan opistoissa toimiva. Suurempi ryhmä oli niitä, jotka näkivät sekä ulkoisen että sisäisen punaisen vaaran uhkaavan ja sodan päätyttyä liittyivät kannattamaan monarkiaa, mutta irtaantuivat siitä olojen muuttua. Tasavaltaisesti ajattelevissa oli liberaalista ryhmää lähinnä olleet, mm. Rope Kojonen, joka siirtyi edistyspuolueeseen sekä talonpoikais-demokraattisesti ajattelevat, jotka kuten Niilo Liakka liittyivät nousevaan maalaisliittoon. Tasavaltaisista saattoi siirtyä myös kokoomuspuolueeseen, kuten Erkki Paavolainen. Näin etsittiin kansanopistoväen puitteissakin omaa linjaa. Tunneperäisenä vaikutti taustalla 1918:n tapahtumat ja itäisen naapurin pelko. Vähitellen 1920-luvun mukana siirryttiin varsinaiseen rauhalliseen ja seestyvään kasvatustyöhön.

Historian tutkimus on kuvannut, miten kaikkien ajatussuuntien kohdalla koettiin tappioita, virhelaskelmia ja epäonnistumia, josta johtui kirvelevääkin jälkitunnelmaa. Ehkä oli kansanopistojen historianopetukselle eduksi, ettei tunneilla yleensä käsitelty tapahtumia itsenäistymisen jälkeen 1918.

Nuorena valtiossa oli henkinen ilmapiiri toisenlainen kuin autonomian aikana. Nuori Erkki Paavolainen, joka 1920 tuli Kanneljärven kansanopiston johtajaksi, oli nuoren johtajapolven piirissä keskeinen. Hän myöhemmin muisteloissaan kuvaili nuorten ajattelua. Hän kuvasi miten vanha romanttinen sädekehä sen ympäriltä oli himmenemässä, siellä oli oltu kuin pyhäkössä, opisto oli kasvattanut itseluottamusta, rakkautta ja totuuden tuntemista. Taistella oikeuksiensa puolesta, ei omin voimin, vaan Korkeimman tukemana, näin kirjoittivat silloiset

oppilaat.

Uuden ajan tultua kansanopistossa pelättiin jäätävän ajastaan jälkeen. Itsenäinen kansakunta tarvitsi toisenlaista isänmaallista mieltä sekä ronkeammin omaperäistä että realistisempaa opetusta, vaikka silti vanhalle pohjalle rakentavaa. Olisi käytettävä enemmän kirjaa opetuksessa ja arvostettava yhteiskunnallista kasvatusta. Paavolainen muisteli kuitenkin vallinneen yleisen hämmennyksen, koska ei tiedetty, kuinka sellaista kasvatusta olisi suoritettava.

Idealistisiin isänmaallisiin asenteisiin, agraariseen elämäntapaan ja kristillisten arvojen korostukseen oli liitettävä ajan ilmiöiden ymmärtämistä ja kansalaiskasvatusta.

Asevelvollisuuden toteuttaminen kuului nuoren valtakunnan tehtäviin. Sen suorittaminen aiheutti miesoppilaiden vähene- mistä. Ammattikoulutuksen laajeneminen vaikutti samaan, koska maalaisoloista ei ollut enää yhtä helppoa lähteä talveksi kansanopistoon.

Alkuvuosien tapahtumiin kuuluivat heimosodat. Niiden johdosta tulleista pakolaisnuorista sijoittui kansanopistoihin melkoinen osa ja tämä luonnollisesti vaikutti, että heimojen menneisyyttä sekä oloja käsiteltiin opistojen historian opetuksessa.

4.1.2. Kansanopistolaitoksen kasvu ja kehitys

Kansanopiston kokonaiskuvaan vaikutti uusien opistojen alkaminen. Kaikkiaan perustettiin 1920-30 luvuilla 19 opistoa, niistä kristillisiä 16 (joukossa kolme ruotsinkielistä). Vuosien 1917 ja 1918 tapahtumat vaikuttivat viimeainittujen perustamiseen. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen koko Euroopassa näkyi tapojen höltymistä, mikä edisti uskonnollisten piirien aktiivisuutta.

Humanistisia opistoja alkoi samana aikana vain Lapin kansanopisto ja ensimmäisenä varsinaisena järjestöopistona Suomen Nuoriso-Opisto Mikkeliissä. Työväen sivistysliiton piirissä

syntyi tarve oman korkeampiasteisen opiston perustamisesta ja Työväen Akatemia alkoi Kauniaisissa 1924. Työläisnuoret odottivat opetukselta syvempää yhteiskunnallista ja tiedollista opetusta kuin vanhat ensi sijassa talonpoikaisnuorison opistot. Aatteelliset jopa elämäkatsomukselliset erot loivat rajaa nuorisoseurantalon ja työväentalon nuorison välillä. Uuden opiston esikuvina olivat omien kansanopistojen ohella Brunnsvik folkhögskola Ruotsissa ja Ruskin college Lontoossa.

Ensimmäisenä toisvuotisena opistona oli jo 1908 alkanut Svenska folkakademin. Itsenäisyyden alussa alkoivat suomenkieliset vastaavat Lahdessa ja Orivedellä. Niissä etsittiin pitemmälle tähtäävää suuntaa maalaisnuorten opinnoille. Siten ne järkyttivät alkuperäisen kansanopiston asemaa ja avarsivat tehtäväkenttää. Historialla oli niissäkin johtava asema. Niinpä Oriveden opistossa suoritettiin vuosikertomuksen mukaan tutkintoja 1917-28 historiallisissa aineissa 24 %, luonnontieteellisissä ja maantietoa koskevissa 18 %, yhteiskuntaa koskevissa 14 %, kasvatustieteen alalta 10 % ja loput haja-aiheista.

Kieliryhmien väliset suhteet pysyivät jossain määrin etäisinä mutta vailla ristiriitoja. Aitosuomalaisuusliike herätti tietysti huolestumista. Ryhmien opistoilla oli kielellisesti luonnolliset rajat, joka rauhoitti keskinäisiltä vaikeuksilta, vaikka molemmissa ryhmissä omaksuttiin jyrkät asenteet oman kielen puolesta. Osittain ulkomaanmatkojen vähentyessä käytännön kielitaito supistui molempien ryhmien piirissä ja kasvoi valitettava kielimuuri.

Opistolaitoksen kasvu kiirehti niiden toimintaa säätelevän lainsäädännön antamista. Laki kansanopistojen valtionavusta hyväksyttiin 1925 ja astui voimaan seuraavana vuonna. Lain säätämisen yhteydessä käytiin taistelua humanististen ja kristillisten opistojen asemasta valtionavustusta myönnettäessä. Tästä johtui epäily ilmapiiri, joka katkeroitteeli miehiä pitkään.

Lainsäädäntö velvoitti luokan päiväkirjojen pitämiseen ja vuosittain oli kouluhallituksen vahvistettava opiston opetus-

suunnitelma. Kansanopisto läheni näin hallinnollisesti yleistä koulua, vaikka opetuksen vapaus silti edelleen säilyikin. Kouluhallitukseen perustettiin vapaan valistustyön kouluneuvoksen virka, johon nimitettiin 25 vuotta johtajana toiminut Hj. Mikander. Hän oli virassa tosin vain neljä vuotta ja palasi vanhaan opistoonsa takaisin. Hänen tilalleen tuli pari vuotta myöhemmin aikaisemmin myös kansanopiston johtajana toiminut Rufus Saikku. Hänen tehtäväkseen tuli ohjata opistot ja niiden melkoiseen vapauteen tottuneet työntekijät lain ja asetuksen määräyksiä noudattamaan. Opetussuunnitelmat olivat melko väljiä alusta alkaen, sisäinen vapaus säilyi. Saikku sekä häntä 1934 seurannut Tuusulan kansanopiston johtajana toiminut Yrjö Länsiluoto suorittivat opistotarkastuksia. Niiden kertomukset ensi sijassa käsittelivät opistojen hallintoa ja taloutta koskevia kysymyksiä. Opetuksesta keskusteltiin sekä yhteisissä neuvotteluissa opettajakunnan kanssa että yksityisesti. Historianopetustakin kosketeltiin varmasti näissä keskusteluissa, olivathan kouluneuvokset toimineet itse historianopettajina. Yhteisiin kokouksiin kouluhallitus kutsui opistojen johtajat ensi kerran kohta Saikun tultua virkaan 1924 sekä myöhemmin 1932 ja 1937.

Tärkeä taustatekijä kansanopistojen yhteisessä toiminnassa oli molempia kieliryhmiä edustavalla Suomen kansanopistoyhdistyksellä (SKY) per. 1905. Se edusti kansanopistoja neuvotteluissa mm. kouluhallituksen kanssa. Ruotsinkielisten opettajapiirissä syntyi epävirallisena Finlands svenska folkhögskolförening, vaikka kaikki kuuluivat myös yhteiseen järjestöön. Myöhemmin ruotsinkielinenkin järjestö vakinaistui ja sen toimesta on julkaistu vuosina 1910-40 vuosikirjaa *Arsbok för den svenska folkhögskolföreningen i Finland* 20 kertaa. Suomenkielinen yhdistys toimitti puolestaan Suomalainen kansanopisto julkaisun kolme kertaa vuosina 1914, 1916 ja 1922. Lisäksi sen piirissä aloitettiin erillisen osakeyhtiön tuella oma lehti *Kansanopisto* vuodesta 1927 lähtien.

Näillä julkaisuilla oli merkitystä liikkeen yhtenäisyyden säilymisessä. Niissä käsiteltiin myös opistojen opetustyötä, eri aineiden työmuotojakin. Kesäiset luentokurssit antoivat uutta tietoa, vaikka toisinaan niilläkin voitiin juuttua tar-

peettomasti vanhaan. Joka tapauksessa opittiin tuntemaan henkilökohtaisesti toisia työntekijöitä sekä heidän suorittamaansa työtä.

Vallankumoussyöksynä 1917, kun tunnettiin uutta olevan tulos-
sa, yhdistys asetti toimikunnan laatimaan eri aineiden uutta sisältöä harkisemaan, keskeisinä Liakka, Mikander ja Kojonen. Työ julkistettiin 1922. Historianopetuksesta lausuttiin:

Historianopetuksessa tulee olla tutkijakamion tuoksu. Ei sovi kulkea asiasta toiseen, läpi historian, oppikirjojen määräämässä järjestyksessä. Historianopetuksen on kohdistuttava pääasiassa uusimpaan historiaan ja siinä etenkin kotiseudun ja isänmaan vaiheisiin. Historianopetuksen on autettava nuorisoa ymmärtämään nykyaikaista elämää. 3)

Maakuntaopistojen tärkeänä taustaliikkeenä vaikutti 1920-30-luvuilla nuorisoseuratyö, keskusseurana Suomen Nuorison Liitto. Oppilaita tuli sen piiristä ja vielä enemmän järjestö sai kansanopiston käyneistä uusia jäseniä. Sillä oli keskeinen asema maaseudun nuorison harrastuselämässä. Monet opistojen johtajat toimivat maakuntaseurojen johtaelimissä. Etenkin opintokerho- ja kotiseututyössä ne jatkoivat opistojen alkuunpanemaa toimintaa, myös musiikki-, liikunta- ja näyttämöharrastuksissa. Järjestöelämä jatkoi näin kansanopistossa annettua kasvatusta yhteiskunnan myöhemmin tarjoamiin erilaisiin tehtäviin.

Myös ehdottoman raittiuden vaatimuksen korostus yhdisti nuorisoseurojen työtä kansanopistojen ihanteisiin.

Suojeluskunta- ja lottajärjestöjen työ liittyi kansanopistojen isänmaalliseen kasvatukseen ainakin hyväksytyinä, usein omaksuttuina työmuotoina. Eräissä opistoissa poikien liikunta järjestettiin sk-toiminnan yhteydessä. Paikoin alkuaikoina opistojen pojat käyttivät sk-pukua juhlapukunaan, eräissä opistoissa toimi erillisiä sk-osastoja. Lottatyö avasi naisille käytännön työaloja, joissa ajan isänmaallinen mieli pääsi purkautumaan ja valmisti työhön sen hyväksi. Kristilli-

sissäkin opistoissa oli suhtautuminen näihin harrastuksiin myönteinen, toisin kuin usein nuorisoseuratoimintaan. - Niilo Liakka varoitti, ettei maanpuolustustyöhön saa liittää sellaista, jonka omat järjestöt suorittivat paremmin.

4.1.3. Pohjoismaista vaikutusta

Itsenäisyytemme alkuvuosina ilmestyi käännettyinä kaksi Tanskan kansanopistoa koskevaa teosta. Niilo Liakka suomensi maailmansodan aikana kirjoitetun Tanskan kansanopisto tanskalaisien kansanopistomiesten kuvaamana (1917). Kaksi vuotta myöhemmin Rope Kojosen suomentamana ilmestyi A.H. Hollmanin Tanskalainen kansanopisto (1919). Näin saatiin kuva muuttuneesta kansanopistosta ja sen työstä Tanskassa.

Edellisessä Alfred Povlsen käsitteli myös historianopetusta. Tanskalaiseen tapaan hän kuvaili runollisin sanoin, miten sen opetus rakentuu liian matalalle, jos sen "perustus on tähtien alapuolella". Oppilaiden mieliä tulee kohottaa, samalla vaikuttaa heidän elämäänsä ja saada mielet liikkeelle.

Povlsenin mukaan on kaksi vastakkaista käsittelytapaa, molemmat kansanopistoissa kelpaamattomia: tieteellinen ja agitatorinen. Edellinen on liian teoreettinen, jälkimmäinen taas ahdas. Opettaja ei silti saa salata omaakaan kantaansa eikä uskoaan, mutta opettaja, joka tyrkyttää mielipiteitään oppilaille, ei tee samaa syvää vaikutusta kuin elämys, jolloin nuoret tuntevat joutuneensa etsivän ja tutkivan ihmisen opettavaksi. Silloin historia puhuu siten, ettei kuulija sitä huomaa.

Hollmanin teos oli jo käännettäessä vanhentunut, ei tyliltään eikä kieleltään viehättänyt suomalaista lukijaa. Siinä oli kuitenkin myös varteenotettavaa. Hollman korosti rikkaan ja jalon maailmankatsomuksen tarjoamista nuorille. Opetuksen tuli olla yksityiskohtaista, vilkasta ja mielenkiintoa herättävää. Muistitietoa ei pitänyt tyrkyttää, silloin tuntiopetus rakentui sillaksi kansan, sen historian sekä runouden välille. Historian esityksen tuli olla kuin elämän virta, jonka "lähteet ovat äärettömän kaukana ja joka kohisten kulkee iän-

kaikkisuuden merta kohti". - Opetuksessa oli käytettävä suullista opetusta vuoroin luennoiden, vuoroin keskustellen. Jos luento laajenee rajattomaan sanatulvaan, koko opistotyö hukkua samalla. Pääasia oli herättää ja kohdistaa nuorten tahto kansalliseen kulttuurityöhön. Opetusta oli käsiteltävä vapaasti kuin yliopistossa.

Nuoret historian maisterit Eeva Oksanen (Sörnäinen) ja Mia Tiusanen (Jamilahti) kävivät Tanskan kansanopistoissa. Oksanen oli kuunnellut Askovissa Pohjoismaissa tunnetun C.P.O. Christiansenin luentoja kesällä 1932. Hän kertoi siitä Kansanopisto-lehdessä otsakkeella Uudenaikaista historianopetusta. Christiansen oli korostanut ymmärtämistä, elämänlämpöä ja elämää uudistavan voiman merkitystä. Ilman niitä opetus kadottaa tehonsa, vuosilukusarjat ja kuningasluettelot tappavat harrastuksen. Historiassa oli opittava näkemään yhteys menneisyyden ja nykyisyyden välillä kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Aikaisempina vuosina hän oli kuvannut Neuvostoliiton historiaa vallankumouksen jälkeen, erityisesti Leninin merkitystä. Askovissa J.T. Arnfred käsitteli luennoissaan kansallissosialismia, joka silloin eli nousukauttaan Saksassa. Tanskan opistoissa historianopetuksessa käsiteltiin varsin ajankohdittaisia aiheita.

Ruotsin kansanopistoväen keskuudessa keskusteltiin vuosikymmenten vaihteessa historianopetuksen painopisteen siirtämistä ajassa myöhempään aikaan, lähemmäksi nykyaikaa. Opiston tuli antaa orientoivaa opetusta oman ajan ongelmissa, johon historiasta voi saada arvokasta taustaa. Samalla vaadittiin opetukselta puolueettomuutta. Se oli erityisesti tärkeää, kun käsiteltiin läheisiä ajan kysymyksiä. 4)

Maailmansotien välisen ajan voimakkain vaikutus koko kansanopistoväelle oli Lahdessa järjestetyllä pohjoismaisella kansanopistokokouksella 1936. Vaikka sen ohjelmassa ei ollut varsinaisesti historianopetusta koskevia aiheita, sivuttiin useissa yhteyksissä sen ongelmia. C.P.O. Christiansen kertoi Göteborg-akatemian perustamisesta ja sen tehtävistä. Erkki Paavolainen esitteli laajassa esitelmässään rohkeasti J.V. Snellmania sata vuotta sitten skandinavisten yhteyksien luo-

jana. Ajan hermoon kosketti Ruotsin Ali Nordgren ja Gillis Hammar kuvatessaan kotimaansa teollisuusnuorten vetämistä kansanopistoihin. Meillä tämä oli vielä outo kysymys, sillä ei uskottu maalais- ja teollisuusväen nuorison sopeutuvan yhteen. Elämänmuodot olivat erilaiset, ehkä lisäksi vuoden 1918 tapahtumat olivat liian lähellä.

Kokous lujitti pohjoismaisia yhteyksiä, jotka 1930-luvulla eivät olleet yhtä vilkkaat kuin joskus aikaisemmin. Suomenkielisistäkin historianopettajista kuitenkin noin puolet oli käynyt opintomatalla naapurimaissa. Näitä yhteyksiä hoitivat Erkki Paavolainen, Antti Leinonen ja Kaarlo Kuusamo, nuoremista myös V.J. Ihalainen, Ilmari Paavola, Matti Tuovinen, Olli Tuominen ym. Ruotsinkieliset opettajat tekivät yhteisretkiä Ruotsiin. Helmer Wahlroos edusti tätä ryhmää näkyvimmin yhdessä vanhan Aron Stenvallin kanssa.

4.2. Vanhaa ja uutta 1920-luvun historianopetuksessa

Jo 1890-luvulla opistoihin tulleista historianopettajista jatkoivat itsenäisyyden alkaessa Hjalmar Mikander Pohjois-Savossa, J.H. Hakulinen Niittylahdessa, Aron Stenvall Paraisilla sekä Juho Päiviö Paimiossa. Heistä Hakulinen kuoli 1928, Stenvall siirtyi eläkkeelle 1937 ja Päiviö 1939. Iältään vanhin Mikander jäi viimeiseksi työhön. Hän täytti 70 vuotta jo 1932 ja oli sen jälkeen vielä kymmenkunta vuotta opistossaan apunaan nuoria maistereita.

Autonomian ajan romanttisista asenteistaan huolimatta Mikander oli oppilaille edelleen antava opettaja. Eräs oppilas kertoo:

Johtajan tunneilla oli isänmaa tärkein. Tunnit vaikuttivat kuin sähköisku. Olimme silmänä ja korvana. Paljon puhuttiin, mutta tunnit tuntuivat loppuvan kesken. Hän oli opetuksessaan palavahenkinen. Luettiin tunneilla Vänrikki Stoolia ja laulettiin Sotilaspoikaa tai Porilaisten marssia, aluksi istualta, mutta ei aikaakaan kun johtaja jo oli seisaallaan ja ääni värisi liikutuksesta. Vedet tulivat silmiin.

Itsenäisyydestä iloittiin ja Jumalaa kiitettiin. 5)

Mikanderilla oli monessa polvessa tavaton määrä oppilaita, joille hän jakoi henkensä hehkulla neuvojaan. Sieltä oli se voima lähtöisin, mitä tarvittiin viime sodissa, arvelivat entiset oppilaat. Oppilaitten kertomuksissa voi olla muistojen kultausta, ehkäpä ylisanoja, mutta kaiken alta näkyy historianopetuksen syvä vaikutus nuoriin. Heille oli tärkeää ja mieleenjäävää, kun johtaja kuvasi suurmiehiä: Snellmania, Runebergiä, Topeliusta, Ahoa tai Kauppi-Heikkiä, joista muista paitsi Snellmanista hänellä oli henkilökohtaisia muistoja. Kuvauksissaan hän oli usein enemmän kasvattaja kuin opettaja. Yleensä hän ei pitänyt tärkeänä noudattaa historian kronologista järjestystä. Varsinkin vanhempana hän opettaessaan siirtyi helposti nykyajasta antiikkiin ja ehkä jo seuraavalla tunnilla takaisin lähelle omaa aikaa sen mukaan, mistä aiheesta hän kulloinkin itse oli innostunut. Nuoria oli ennen kaikkea herätettävä, ajatukset ja mielenkiinto oli saatava liikkeelle. Siksi hän monen muun kansanopiston johtajan tavoin syksyisin aloitti historian opetuksen oman kansanopiston ja usein laajemmin kansanopistojen synnystä aina Grundtvigin aikaa myöten. Näin tehtiin myös usein kristillisissäkin opistoissa Väinö Malmivaarasta alkaen.

Hallintotehtävät eivät olleet vanhalle johtajalle mieleen. Hän ei viihtynyt näissä tehtävissä työpöytänsä ääressä edes kouluhallituksen virkamiehenä. Niinpä hän ei pannut arvoa opiston päiväkirjan pidollekaan. Johtajatar Löthman opistossa hoiti monina vuosina sen, mutta johtajan tunnit jäivät merkittämättä.

Itsenäisyyden ensi vuosikymmenellä oli opistojen opetustyö etsivää, joskus haparoivaakin. Myöhemmin osin lainsäädäntö, mutta myös kouluhallituksen ohjaava työ vakiinnuttivat tilanetta. Opetus yhtenäistyi. Hajanaisuus ilmenee kuitenkin vielä tuntijakaumataulukossa. Alla olevassa historianopetuksen yhdistelmässä on opettajat jaettu kahteen ryhmään. Kriteerinä on ollut Suomen historian eri osien osuus. Samalla se jakaa vanhat ja nuoret johtajat. Toinen kriteeri on muodostunut samalla antiikin ja keskiajan korostuksesta. Suomen historian

kohtalla on ryhmien keskiarvoissa 18 tunnin ero, antiikin ja keskiajan osuus on noin 10 tuntia suurempi.

5. Humanististen opistojen tuntijakaumia 1920-luvulla

	Sh	Yh	I	II	III	IV
<u>Ryhmä A</u>						
Anni ja Y. Leivo - Häme						
1920-22	61	39	49	40	11	-
Aino Voipio - Hartola						
1928-30	57	43	36	20	41	3
A. Aulanko - Päivölä						
1927-29	50	50	58	41	1	-
Itkonen - Räisälä						
1920-22	67	33	59	34	6	1
Päiviö -Paimio						
1928-30	68	32	38	40	22	-
	-	-	-	-	-	-
Keskimäärä	61	39	48	35	16	1
<u>Ryhmä B</u>						
Törmälä - Liminka						
1926-28	77	23	48	39	12	1
H. Aulanko - Ilmajoki						
1922-24	87	13	47	32	20	1
Länsiluoto - Tuusula						
1928-30	89	11	37	43	18	1
Kaasalainen - Räisälä						
1928-30	86	14	29	34	30	7
J.E. ja A. Tuompo - Huit-						
tinen 1927-28						
ja 1929-30	88	12	27	41	29	2
	-	-	-	-	-	-
Keskimäärä	79	21	38	38	22	2

Vastaavasti ovat keskituntimäärät samoin jaetuissa ryhmissä

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
Ryhmä A									
Sh	4.2	11.1	5.9	10.1	7.0	9.6	1.8	0.4	50.1
Yh	16.4	7.3	2.6	1.-	2.3	2.3	0.2	0.2	32.3
Yht	20.6	16.4	8.5	11.1	9.3	11.9	3.0	0.6	82.4
Ryhmä B									
Sh	7.8	14.3	7.4	11.1	8.0	12.6	3.3	1.7	65.6
Yh	6.6	1.7	1.0	0.1	1.7	0.1	0.3	0.1	11.6
Yht	13.7	15.0	8.4	11.3	9.7	12.7	3.6	1.8	77.2

Edellä olevissa tilastoissa mainituista historianopettajista Anni ja Yrjö Leivo olivat siirtyneet kesken yliopisto-opintojensa kansanopistoon opettajiksi. Johtaja opetti Suomen ja johtajatar yleistä historiaa. Molempien yliopisto-opinnot olivat olleet historian piirissä. - Limingan Viljo Törmälä (1892-1968) oli perusopinnoiltaan kansakoulunopettaja, myöhemmin laajoja lisäopintoja harjoittanut ja siirtyi aikanaan opistosta seminaarinjohtajaksi. Hän oli reipas ja eloisa opettajana, maakunnassaan tunnettu raittius- ja nuorisoseuramies. - Joukon nuorin oli kesken opintojensa isänsä kuoleman jälkeen Huittisiin johtajaksi tullut Aarne Tuompo (1908-60), joka myöhemmin siirtyi yliopistoon psykologian professoriksi. Samoin suoraan opintojensa päätyttyä myös Väinö Kaasalainen (1902-55) siirtyi kotipitäjänsä Räisälän opiston johtajaksi. Seuraavalla vuosikymmenellä hän oli kansanedustajana, sotien aikana ministerinä. Vanhin kaikista oli aikaisemmin mainittu Paimion Juho Päiviö, tällöin jo 60-vuotias. Vakaasti ja vilpittömästi hän puolusti humanistista opistoaan, vaikka oli opinnoiltaan teologi. Taloudelliset kysymykset olivat hänen erikoisalaansa.

Opistoissamme oli Aino Voipio erikoisasemassa (1883-1975). Kulttuurikodin tyttärenä, lahjakkaana ja hyvät opinnot suoritettuaan hänestä tuli lähinnä kristillinen humanisti sekä grundtvigilaisuuden edustaja ja tuntija meillä. Hän toimi en-

sin johtajattarena useassa opistossa sitten johtajana Itä-Hämeen kansanopistossa 1920-28. Niilo Liakan ohjauksesta hän tutustui kansanopistotyöhön Tanskasta ja julkaisi tutkimuksen Grundtvigin nuorisokasvatuksesta, joka jäi vuosikymmeniksi ainoaksi meillä syntyneeksi. Hänen historianopetuksessaan painee merkille voimakkaan autonomian ajan korostuksen.

Keskeisen, voi sanoa johtavan kärkikolmikön kymmenluvun loppupuolen historianopettajien joukossa muodostivat noin 40-vuotiset Aarne Aulanko, Yrjö Länsiluoto ja Erkki Paavolainen. He olivat 1910-luvun maistereita ja siten vielä autonomian aikana valmistuneita.

Aarne Aulanko (1885-1949) aloitti varsinaisen työnsä Päivölän opiston johtajana 1920-luvun puolivälissä palatessaan toistamiseen Päivölään. Tämän jälkeen hän oli opistossa kuolemaansa saakka. Luonteeltaan Aulanko oli tutkiva, mietiskelevä, jatkuvasti uutta lukeva, mieluummin filosofisesti kuin historiallisesti ajatteleva. Hän kirjoitti mielellään artikkeleita, mutta ei liikaa pohtivana yltänyt laajempiin kirjallisiin tehtäviin. Historia ei kuulunut hänen tutkintoaineisiinsa yliopistossa, pääaineina olivat filosofia ja kansantalous. Opetus oli vaativaa. Oppilaat muistelevat sen kuitenkin olleen antoisaa, kun vain pystyi seuraamaan. Kuvaavasti hän viipyi eniten vanhimmassa historiassa. tuntijakaumakin muuttui vain vähän vuosikymmenien mukana. Luonteen perusteellisuudesta johtui, että hän pyrki antamaan maamme historialle laajan taustan yleisen historian tapahtumista ja käsitteli suuria kehityslinjoja mm. Ludvig XIV:n aikaa ja Englannin parlamentarismien kehitystä laajemmin kuin yleensä opistoissa. Tavallinen tapa oli uskonpuhdistuksen jälkeisen ajan käsitteilyssä suoraan siirtyä Amerikan vapaussodan kautta Ranskan vallankumoukseen ja sen jälkeen Napoleoniin ja Tilsitistä jälleen maamme tapahtumiin.

Yrjö Länsiluoto (1890-1954) oli Tuusulan kansanopiston johtajana vuoteen 1934, jolloin siirtyi Rufus Saikun seuraajaksi kouluneuvoksena. Hän oli toiminut ennen kansanopistoaikaansa sanomalehtimiehenä ja saavuttanut sujuvan sekä nopean kynäkäytön. Lisäksi hän osasi puhua nuorille elävästi ja näitä

lähestyen. Hänessä oli sydämellistä huumoria, usein älykkäät sanakäänteet kevensivät opetusta samoinkuin puheita. Tunnilla oli hämäläistä sisäistä innostusta, joka ei hairahtanut ylisanoihin.

Kun 1927 perustettiin Kansanopisto-lehti, oli sitä puuhaamassa ensi sijassa sama kolmikko Aulanko, Länsiluoto ja Paavolainen. Heistä Länsiluoto tuli lehden toimittajaksi 27 vuodeksi. Myöhemmin hän kirjoitti pääasiassa, varsinaisesti olleen komitean puheenjohtaja, toisen kansanopistokomitean vuonna 1945 valmistuneen mietinnön. Historian tutkimiseen hänellä ei ollut viehtymystä eikä edes nähnyt sen merkitystä toisten johtajainkaan harrastuksena. Kouluneuvoksena hän antoi historianopetuksessa neuvoja tarkastuksien yhteydessä henkilökohtaisesti, vähemmän tarkastuskertomuksissa.

Erkki Paavolainen (1890-1960) tuli Kanneljärven kansanopiston johtajaksi vuosiksi 1920-53. Hän oli jo sukujuuriltaan kannakselainen ja suoritti elämäntyönsä kotiseutunsa tutuissa maisemissa. Päätettyään hyvät opintonsa hän toimi ensin sanomalehtimiehenä Viipurissa. Koko elämänsä ajan hän suoritti kirjallista työtä ja oli laajalti käytetty puhujana erilaisissa tilaisuuksissa ensi sijassa opistoansa ja Karjalaa koskevissa kysymyksissä. Opistotyön rinnalla, joskus päätoimisesti Paavolainen oli valtakunnallisissa sivistyksellisissä ja poliittisissa tehtävissä. Kansanedustajana hän oli 15 vuotta ja lyhyen aikaa ministerinäkin. Hän oli julkisen elämän näkyvimpiä karjalaisia.

Kanneljärven kansanopiston arkisto tuhoutui talvisodan alkupäivinä, joten päiväkirjojen antamia tietoja mm. hänen historianopetuksestaan ei ole. Vuosikertomuksista näkyy, että hän jakoi historian ja yhteiskuntaopin viikkotunnit tasan niiden kesken, kun tavallisesti historia sai 4 ja yhteiskuntaoppi 1-2 tuntia.

Paavolaisen ajatuksia historianopetuksesta kuvastaa hänen artikkelinsa Kansanopisto-lehdessä 1937.

Tärkeää on ymmärtää, miten suuressa määrin opettaja-

persoonallisuudet määräävät opetuksessa. Tulokset eivät riipu ensi sijassa metodeista tai ohjelmista, vaan hengestä, jonka vallassa opettaja on ja mitä hän kykenee valamaan oppilaisiin.

Venäjän vallan aikana oli idealisteja ja utopisteja, jotka kielsivät käsittelemästä opetuksessa sotia. Puolueetonkaan historianopetus tuskin voi sivuuttaa niitä kehityksen osana silti ylistämättä julmuuksia tai väkivaltaa.

Historian ainoana päämääränä on kehitettävä historiallista tajuntaa, mikä voisi ohjata myöhemmin ihmistä hänen julkisessa toiminnassaan. Sen tähden aikoksen valinnassa on otettava huomioon:

- että se herättää harrastusta (mm. maakuntahistoria),
- esitetään oppilaiden käsityskyvyn mukaisesti,
- kehittää historiallista aistia ja ajattelua sekä
- on siveellisesti kasvattavaa, isänmaallisuutta ja sosiaalista mieltä korostavaa.

Paavolainen painotti vielä 1938, miten päämääränä on historian tajun opettaminen nuorille. Oman maan historia on ensi sijalla, samalla kotimaakunnan kehitys. Eniten käytettiin aikaa viime vuosisadan käsittelyyn. Alkuosa historiasta oli kertailevaa tutustumista länsimaisen kulttuurin syntyyn sekä miten Suomi tuli sen piiriin. 6)

Itärajan tuntumassa toimivilla kansanopistoilla oli oma tehtävänsä. Siellä oli raja karua todellisuutta sellaisena kuin se koettiin 1920-30 luvuilla: suljettuna, pelättävänä. Sen takana elivät vanhan kalevalaisen kulttuurin viimeiset edustajat. Opistoissa oli varsinkin heimosotien jälkeen runsaasti rajan takaa tulleita pakolaisnuoria.

Itärajan opistoissa opettivat historiaa naisopettajat, jotka samalla olivat aikanaan henkisiä rajavartijoita.

Eteläisimpänä näistä oli Jamilahden kansanopisto Sortavalan mlk:ssa. Läheisin taustahenkilö sille oli seminaarinlehtori Bruno Boxström ja johtajana ent. musiikinlehtori Mikael Nyberg, Topeliuksen tyttärenpoika. Ensimmäisenä työvuonna Boxström opetti tuntiopettajana historiaa luoden opistolle seurattavat muodot. Hän oli ensi sijassa kertoja ja kuvaaja ei luennoitsija, näin hän itse korosti. Opetuksessa hän käytti havaintovälineitä mm. varjokuvakonetta eli epidiaskooppia, joka yleensä oli joka opistossa. Mutta hän kokosi matkoillaan opetukseen tarvittavia kuvia suureksi kokoelmaksi opistolle. Hän korosti miten tällaisessakin laitoksessa oli tärkeää, että mitä opetettiin, oli ehdottomasti historiallisesti totta. Oppilaiden oli saatava eheä, herättävä ja elämässä tarpeellinen tieto historiasta.

Kun Mia Tiusanen (s. 1902) seurasi Boxströmiä innokkaana opettajana, hän rakensi edeltäjänsä periaatteille. Vuosikymmenen alussa suurin osa oppilaista, Jamilahdessa ne olivat yksin tyttöjä, olivat Aunuksen tai Inkerin pakolaisia. He tarvitsivat tietoja silloisesta Suomesta. Useimmat eivät olleet käyneet kansakoulua, olipa joukossa sisälukutaidottomiakin. Mia Tiusanen muistelee:

Kun koko Karjala oli rakas, vaalittiin Raja-Karjalan ja sen takaisenkin maan karjalaisia perinteitä. Me yneksimme suur-karjalaisesti! Tytöt saattoivat kertoa iltamyöhään, miten Vienassa talvi-iltoina istuttiin pätsin päällä ja baba kertoi tarinoita isää odoteltaessa palaavan kauppamatkoiltaan Suomesta. Kesäaikana isä lauloi kalassa oltaessa samoja lauluja kuin on Kalevalassa. "Opettaja, anna minun laulaa", näin oppilas saattoi keskeyttää Kalevalatunnin.

Opetus tällaisessa opistossa erosi toisten opistojen tavoista. Kansakoulun suorittaminen katsottiin tarpeelliseksi. Yhteiskuntaoppi oli tärkeämpää kuin muualla, koska tahdottiin oppia tuntemaan uuden kotimaan elämänmuotoa. Yleisen historian osuutta vähennettiin. Tärkeintä oli 1800-luku, routavuodet ja maan itsenäistyminen. - Tiusanen kertoi vapautuneena

Tanskan opistoista, joissa kehoitettiin opettamaan sitä, mikä opettajalle itselle oli kiinnostavinta. 7)

Vuodesta 1919 toimi Itä-Karjalan kansanopistossa opettajana Hellä Pelkonen (1884-1941), syntyisin Laatokan rannoilta. Hän valmistui Jatko-opistosta opettajaksi ja siirtyi kansanopistotyöhön. Oltuaan ensin Uudenkirkon opistossa hän siirtyi lähemmäksi synnyinseutuaan ja suoritti Impilahdella tärkeimmän työrupeamansa.

Ensi sijassa Hellä Pelkonen oli kirjallisuuden ja kansanruoudon opettaja, niihin hänen karjalainen sydämensä oli kiintynyt. Mutta maakuntahenki yhdisti häntä myös historianopetukseen. Kun Impilahden opiston johtajana toimi agronomi Kaarlo Kuusamo, historia jäi Hellä Pelkosen opetettavaksi. Häntä on kuvattu hiljaisena ja harvoin vieraammalle avautuvana. Parhaansa hän antoi karjalaisen nuorison keskellä. Vakavana ja kutsumustietoisena hänelle opettaminen oli arvokas tehtävä. Opistopiirissä häntä arvostettiin aikansa lahjakaimpiin opistojen opettajiin kuuluvana. Oman heimonsa nuoret kuuntelivat häntä, jota hänen kuoltuaan luonnehdittiin "maakunnan ensimmäiseksi naiseksi".

Hellä Pelkonen kirjoitti 1928 Kansanopisto-lehteen, miten kotiseututyö rikastuttaa opistojen historianopetusta. Näin saadaan uutta tietoa omasta kotimaakunnasta, syntyy härrastustan menneisyyttä kohtaan ja kiinnytään siihen ja samalla isänmaahan. Kotiseutuaiheisten keräysten tuloksia on säilytettävä opistolla ja käytettävä illanviettojen ohjelmissa. 8)

Pohjoisimpana itärajan tuntumassa toimi Niittylahden opisto ja siellä vanheneva Liekko Hakulinen ylläpiti karjalaista ja heimosushenkeä. Kuinka lähellä toisiaan hengeltään opistot olivat, käy ilmi hänen kirjoituksessaan käynnistä Jamilahden opistolla 1921. Sekä kristillinen henki että heimosajatus olivat heille elävästi yhteistä. Liekko Hakulisen työpäivä kesti 1933 saakka, vaikka miehensä kuoleman jälkeen ja opistotulipalon hävitettyä vanhan päärakennuksen hän vähitellen irtaantui talosta. Hänen mukanaan lähtivät samalla vanhan karolianismin viimeiset, osin jo kangistuneet muistot kansan-

opistosta.

1920-luku on ollut ennen kaikkea, kuten on jo mainittu, kristillisten kansanopistojen perustamiskymmen. Niitten opetusohjelmat seurasivat aikaisempia muotoja, vain uskontoaineissa oli suuremmat tuntimäärät. Historiassakin oli tunteja yhtä paljon, joskus enemmänkin, kun otettiin mukaan laajempi kirkkohistoriallinen aines. Kuinka opetusaika tässä käytettiin, riippui opettajista, kuten kaikessa kansanopisto-opetuksessa. Johtajat olivat humanistis-teologisen koulutuksen saaneita ja hankkivat suurempiin opistoihin usein lisäksi akateemisen koulutuksen omaavia humanisteja ensi sijassa historiaan ja äidinkieleen. Tuntiopettajia ei enää itsenäisyysaikana yleensä näissä aineissa käytetty.

Herännäisopistojen tuntijakaumissa 1910-luvulla näkyi liikkeen menneisyyden korostuminen kirkkohistorian tunneissa. Tällä vuosikymmenellä se näkyy entistä selvemmin muiden kristillisten opistojen enentyessä. Opistojen jakaminen kahteen ryhmään korostaa sitä.

6. Kristillisten opistojen tuntijakaumat 1920-luvulla
(1927-29)

		Sh	Yh	I	II	III	IV	
Ryhmä A Herännäisopistot								
Kytömäki - Raudaskylä	Sh+Yh	60 %	100	-	46	38	13	3
	Kh	40 %	43	57	22	46	32	-
Koko historia		-	77	23	36	42	20	2

Lammi - Karhunmäki	Sh+Yh	60 %	100	-	28	43	24	5
	Kh	40 %	66	34	-	38	62	-
Koko historia		-	86	14	17	41	39	3

Kurki-Suonio-Portaanpää								
Pesonen	Sh+Yh	56 %	69	31	48	37	14	1
	Kh	43 %	81	19	23	19	58	-
Koko historia		-	56	44	37	29	33	1

Keskimäärin	Sh+Yh	59 %	90	10	41	27	17	3
	Kh	41 %	63	37	15	34	51	-
Koko historia		-	73	27	30	37	31	2

Ryhmä B Muut kristilliset opistot								
Alanen - Sörnäinen	Sh+Yh	53 %	68	3	61	27	9	3
	Kh	47 %	16	84	67	17	16	-
Koko historia		-	43	57	64	22	12	2

Hannula - Turku	Sh+Yh	44 %	67	33	66	14	15	5
	Kh	56 %	42	58	47	37	15	1
Koko historia		-	53	47	55	27	15	3

Jurva - Kauhajoki	Sh+Yh	76 %	66	34	50	50	-	-
	Kh	24 %	7	93	49	51	-	-
Koko historia		-	53	47	50	50	-	-

Savelainen - Sairala	Sh+Yh	88 %	68	32	57	32	11	-
	Kh	12 %	55	45	28	17	55	-
Koko historia		-	66	34	52	29	19	-

Leppäsaajo - Ylitornio

	Sh+Yh	63 %	70	30	31	47	22
	Kh	37 %	20	80	43	32	25
	Koko historia		70	30	35	43	22

Keskimäärin:	Sh+Yh	65 %	68	32	54	34	11
	Kh	35 %	28	72	46	32	22
	Koko historia		57	43	51	34	14

Edellisten opistojen keskituntimäärät olivat

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht.
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	5.0	11.1	7.8	8.0	3.3	6.3	2.0	1.7	45.2
Yh	3.3	0.3	0.3	-	0.3	-	0.1	-	4.3
Kh	3.8	1.2	6.2	3.0	2.8	16.8	0.8	-	34.6

Yht.	12.1	12.6	14.3	11.-	6.4	23.1	2.9	1.7	84.1
<u>Ryhmä B</u>									
Sh	5.4	9.9	8.4	6.8	3.3	4.3	1.1	0.7	39.9
Yh	11.7	1.0	0.4	0.1	0.4	0.3	-	-	13.9
Kh	12.0	4.2	5.8	2.1	2.1	5.8	-	0.1	32.1

Yht.	29.1	15.1	14.6	9.0	5.8	10.4	1.1	0.8	85.9

Edellä olevien tietojen perusteella verrattaessa eri ryhmien tuntimääriä, panee merkille, että erot eivät ole suuria. Kirkkohistoria korotti yleisen historian tuntimääriä. Suomen historian osuus on kristillisissä opistoissa 78 % ja humanistisissa 72 %, ero ei ole merkittävä.

Herännäisopistojen vanhimpana johtajana oli Malmivaaran erotua Raudaskylän tarmokas Juho Kytömäki (1884-1959). Hän uhraisi runsaasti historiantuntejaan herännäisyyden menneisyyden kuvaamiseen. Kun kirjallisuudessa samoihin aiheihin liittyvinä käytettiin joko Ahon Kevät ja takatalvi tai Oravalan Erämaan profeettaa, oli Kytömäelle läheisempi edellinen, koska se liitti opetuksen kansallisen heräämisen aikaan.

Kytömaellä oli monia historianopettajan avuja. Hän harrasti ainetta, luki ja laajensi tietojaan. Kertojan lahjat tekivät tunneista eloisia, vaikkei innostuksen tuli ulkonaisesti näkynytäkään eikä korottunut puhe kuulunutkaan hänen tunneiltaan. Hän oli kristillisen kansansivistyksen vilpittömän edustaja. Opetukseen kuului johtavana ajatuksena Jumalan johto kansojen ja yksityisten elämässä. Sekä profaani- että kirkkohistoriassa hän käytti henkilökuvia, itsekin julkaisi pienenis-elämäkertoja herännäisliikkeen merkkimiehistä.

Kytömäki oli luonteeltaan ahkera ja aina tehtävissään, joita hänelle tuli kaikkien samalla maällä toimivien koulujen taloudesta ja johtamisesta. Työtä hän tahtoi opettaa nuoretkin tekemään. Tästä johtui mm., että hän ei arvostanut urheilua opistoaineena. Kasvatuksessa oli tiukkuutta, joka menestyi paremmin kansanopistossa kuin nuoressa iässä olevan oppikoulunuorison piirissä,

Karhunmäen opiston historian opetus oli Malmivaaran jälkeen 1926:sta pastori Jaakko Lammin käsissä (1889-1971). Hän oli jyrkevä, jäyhä eteläpohjalainen, maakunnan ja oman liikkeen keskellä kasvanut. Uskonnon opetuksen rinnalla Lammi oli asiallisen ja miehekkään yhteiskunnallisen opetuksen edustaja.

Evangelisen liikkeen vanhin opisto oli Karkussa ja sen johtajana alkuvaiheessa J.P.I. (Pekka) Kurvinen (1882-1970). Kurvisella oli hyvät teologiset ja humanistiset opinnot, oli liikkeen johtavia teologeja ja arvostettu virsitutkija. Opiston arkiston tuhoutumisesta johtuu, ettei hänen opetuksestaan voida saada yksityiskohtaista kuvaa. Hän opetti historiaa, mutta kirkkohistoria oli läheisintä. Myöhemmällä vuosikymmenellä hän siirsi historian opetuksen humanisti-maistereille (Annikki Salo, Aino Yli-Arvola ja Pentti Helle). Kurvinen oli kunnioitettu, luonteeltaan hiljainen tutkija, joka loi opistoon hillityn, ahkeran työn ilmapiirin.

Evangelisen liikkeen piirissä toinen pitkään toiminut historianopettaja oli maisterina työnsä alkanut Paavo Jurva (1899-1959). Myöhemmin hän suoritti pappistutkinnon. Hän oli

innostunut historiaan, jopa suunnitteli tutkijan uraakin. Opiston käytännön vaikeudet ja heimosodissa alkunsa saanut sairaus esti sen.

Pohjoismaisessa kansanopistokokouksessa Ruotsin Molkomissa 1923 tanskalainen Holger Begtrup tuhoutui Ruotsin opistojen monista tohtoreista ja oppineista opettajista. Tanskassa opettajakunta muodostui edelleen ensi sijassa kodikkaasti omassa piirissä kasvaneista. 9)

Suomessa oli historian opettajissa oppineisuutta enemmän kuin Tanskassa mutta vähemmän kuin Ruotsissa. Historian opettajisakin tiedemiehet ja tutkijat muodostavat oman, tosin vähäisen ryhmänsä. Otavan opistossa oli kaksi varsin erilaista tutkijaa peräkkäin johtajina ja historianopettajina.

Nuorena maisterina Armas Nuolivaara (1887-1951) seurasi K.R. Karesta opiston johdossa. Maailmansodan aikana hänet sota pakotti jäämään tutkimusmatkallaan kolmeksi vuodeksi Roomaan. Opistossa hän oli kaikkiaan 14 työkautta hiljaisena, rauhallisena historiallisen tiedon jakajana. Opistoliikkeen piirissä hän ei osallistunut yhteisiin tehtäviin. Päiväkirjat hänen ajaltaan ovat tuhoutuneet, vuosikertomukset ovat karuhkon vähän kertovia. Jo 1908 hän otti ensimmäisenä käyttöön oppikoulun historian oppikirjan (K.O. Lindeqvist). Samaa kirjaa käytti myös Oriveden Laaksovirta sekä Kymenlaakson opistossa A.V. Leikkonen.

Nuolivaara väitteli 1923, väitöskirjan aiheena Uskonnonvapaudesta Puolassa 1500-luvulla. Hän siirtyi opistosta kohta sen jälkeen oppikouluun. Otavan opistolle antoi hänen aikanaan väriä hänen puolisonsa Auli Nuolivaara, josta 1930-luvulla tuli tunnetuimpia naiskirjailijoitamme.

Nuolivaaraa seurasi karjalaissyntyinen Antti Leinonen (1893-1960) ja oli opinnoiltaan sekä pappi että maisteri, historia läheisin. Hän jatkoi opintojaan läpi elämän. Monilla matkoillaan hän edusti kokouksissa opistojamme Pohjoismaissa sekä kulki mm. Baltian arkistoissa kooten aineistoa tutkimuksiinsa. Luonteeltaan hän oli väsymättömän ahkera. Kerrotaan

hänen arkisin opiston käytännön töiden aikana käyneen Mikkelissä hoitamassa suojeluskuntapiirin kenttäpapin tehtäviä ja iltaisin opistotyön päätyttyä vetäytyneen tutkimustyöhönsä. Lisäksi hän oli käytännön mies, rakentaja-johtajia, joka laajensi ja kehitti opistoaan.

Opettajana hän oli pirteä ja tietorikas. Keskeiseen aineeseensa historiaan hän valmistui huolella. Savon heimon osuutta hän pystyi kuvaamaan rauhan ja sodan vaiheissa. Omaten huumorin hersyvän lahjan hän toisaalta äänekkäästikin johti suurta opistoaan. Karun pinnan alta kuitenkin näkyi karjalainen herkkä mieli. Voimakas isänmaallinen palo purkautui suojeluskuntatyössä.

Tänä aikana ruotsinkielisten opistojen tiedemiesjohtajia edusti Gabriel Nikander (1884-1921) ensin Finnsin, sitten Porvoon ja lopuksi Svenska folkakademin johdossa. Hän oli historian-tutkija siirtyikin opistosta Abo Akademin kulttuurihistorian professoriksi. Hän edusti opistoissaankin kulttuurihistoriallisia aihepiirejä.

Västra Nylands folkhögskolassa toimi humanististen aineiden opettajana maisteri John Gardberg, jonka tuntijakauma osoittaa poikkeuksellisen asiallista ja nuorten ajatusmaailmaa lähestyvää opetusta. Kulttuurihistoria oli korostetusti esillä hänen opetuksessaan. Hän siirtyi oppikoulun piiriin ja toimi kansatieteen dosenttina Turussa.

östra Nylands folkhögskolan johtajana oli Lars G. von Bonsdorf (s. 1899) ja hänen väitöskirjansa aiheena oli Den ryska pacificeringen i Finland 1808-1809. Hän toimi opistotyönsä ohella paikallisen suojeluskunnan päällikkönä. Hän erosi siinä historianopettajista, että korosti sota- ja puolustushistorian merkitystä kansanopiston opetuksessa. Laajassa artikkelissaan Krigshistoria i undervisningen hän esitti asiaa mm. näin:

Kuuden kuukauden työkauden opetuksessa on karsittava aineista. Opistoissa opetus on erilaista. Oppilaiden harrastus vaikuttaa aineksen valintaan. Hän oli ko-

kenut, miten oppilaat "då de höra föredrag om seder och bruk och kulturella förhållanden i allmänhet, ärö vida mindre med än då man upprullar händelser för deras inre syn" eli seikkailut, tapahtumat ja elämykset kiinnostavat. Sota ei ole erillään yleisestä kehityksestä, mutta sitä ei pidä ihannoida. Maamme on ollut rajaseutua, jatkuvasti sotakenttänä. Sota ja kansan elämä yleensä ovat kiinteässä yhteydessä keskenään. Toihan Grundtvig aikanaan sankaritapun herättämään Tanskan nukkuvaa kansaa.

Tämä Bonsdorffin artikkeli kuvastaa poikiin vetoavaa puolta sen ajan opistojen historianopetuksessa. 10)

Suomenkielisissä opistoissa oman nuoren kulttuurin korostaminen synnytti tarvetta rajoittua pääasiassa historiassa oman maan ja kansan menneisyyteen. Ruotsinkielisissä opistoissa käsiteltiin enemmän yleisen historian aiheita. He näkivät sen samalla siltana Eurooppaan ja sen menneisyyteen. Yleinen historia tunnettiin jopa varsinaisena (J.E. Nylund käytti sanaa "riktigaste" opetussuunnitelmassaan 1929) kun oman maan vaiheet olivat paikallisia tapahtumia ennen autonomian aikaa. Nylund käsitteli laajemmin keskiaikaa, perustellen sillä, että opistossa ei ollut uskonnolle omia tunteja, silloin historiassa oli käsiteltävä tähän liittyviä aiheita. - Porvoon opistossa uskontotunnilla käytiin yksinomaan kirkkohistoriaa, kuten oppikoulussa samaan aikaan, tuntiopettajana oli seurakunnan kirkkoherra Osc. Liljeqvist.

Ruotsinkielisissä opistoissa lisäksi Kalevalan ja Suomen heimon muinaisuuden sijasta käsiteltiin Skandinavian saagojen ja muinaisuuden aikaa. Aiheet lasketaan yleiseen historiaan (tillastoissa käytetty lyhennettä Ph).

Humanististen ruotsinkielisten opistojen ryhmä on pienuudestaan huolimatta jaettu kahteen osaan sen perusteella, miten ovat käsitelleet oman maan historiaa.

7. Ruotsinkielisten humanististen opistojen tuntijakaumat
1927-29 luvulla

	Sh	Yh	I	II	III	IV
<u>Ryhmä A</u>						
Stenvall - Aboland	65	35	40	32	27	1
Nylund - Finns	38	62	73	27	-	-
Wahlroos - Borgå	24	76	42	23	33	2
	-	-	-	-	-	-
Keskimäärä	42	58	52	27	2	1
<u>Ryhmä 2</u>						
Fredriksson - Vörå	88	12	41	44	15	-
Gardberg - Västra Nyland 1924-26	86	14	33	54	13	-
	-	-	-	-	-	-
Keskimäärä	87	13	37	49	14	-

Samojen opistojen keskituntimäärät olivat:

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	1.3	4.0	4.8	6.0	2.7	6.6	5.1	0.8	31.3
Ph	2.-	-	-	-	-	-	-	-	2.0
Yh	22.-	8.0	1.6	2.2	3.0	2.8	1.2	0.8	41.6
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yht.	25.3	12.0	6.3	8.2	5.7	9.7	6.3	1.6	74.9
<u>Ryhmä 2</u>									
Sh	7.5	9.0	9.7	19.2	6.5	8.5	2.0	-	62.4
Ph	4.5	4.5	-	-	-	-	-	-	8.7
Yh	1.5	1.5	1.5	-	0.7	0.2	-	-	5.4
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yht.	13.5	14.7	11.2	19.2	7.2	8.7	2.0	-	76.5

4.3 Värikäs 1930-luku

Uusi vuosikymmen erosi monin tavoin edellisestä. Kun tasaval-
lan presidentteinä oli 1920-luvulla ollut korkeita virkamie-
hiä, 1930-luvulla siirryttiin maaseudun elämään juurtuneiden

ja turvallisuutta luovien P.E. Svinhufvudin ja Kyösti Kallion vuosikymmeneen. Aika tarvitsi sellaisia.

Kymmenluvun alku oli taloudellisesti epävakasta ja yhteiskunnallisesti levotonta aikaa. Taustana oli yleismaailmallinen talouslama ja Keski-Euroopassa vallitseva poliittisesti levoton aika. Molemmat purkautuivat meilläkin ja kuvastuivat lähinnä lapuanliikkeessä, Mäntsälän kapinassa ja pulaliikkeissä.

Kansanopistoissa mainitut ilmiöt sivuutettiin yleensä pinnallisesti pääasiassa vain pienemmin oppilasmäärin. Varsinaisesti rauhattomuutta ei opistoissa ilmennyt. Opistotyö jatkui jännittävinäkin päivinä. Ajan uusi tiedoitusväline radio oli ahkerasti käytössä, sitä kuunneltiin ja siten seurattiin kiinteästi ajan tapahtumia niin opettajain kuin oppilaiden piirissä. Karhunmäen opiston pojat innostuivat Mäntsälän tapahtumien aikana omin päin lähtemään Seinäjoelle saakka valmiina osallistumaan toimintaan. Siellä ollessa tuli käsky palata opistolle. 11)

Ilmajoella ulkopuoliset henkilöt järjestivät opistolta Ståhlbergin kuvan "muilutuksen" eli kuvan riiston. Lapuanliikkeen nuorisojärjestö Sinimustat toimivat pääasiassa oppikoulujen piirissä, aivan vähäisesti kansanopistoissa. Näistä ongelmista ei kansanopistoväen kesken keskusteltu ainakaan kokduksissa, yksityisesti sitä enemmän. Naapuriopistoissakaan ei tiedetty toisten vaikeuksista.

Taloudellisesti vaikeina vuosina vuosikymmenen alussa oppilasmäärät laskivat opistoissa. Kosti Huuhkan laskelmien mukaan suomenkielisissä kansanopistoissa aleni oppilasmäärä siten, että kun se oli vuosina 1926-30 keskimäärin 2313 vuodessa, vuosina 1930-34 se oli vain 1996, lasku 14 %. Seuraavan neljän vuoden (1935-38) keskimäärä nousi jälleen 18 %. Väheneminen näkyi selvimmin maanviljelyskotien nuorten kohdalla sekä suomenkielisissä opistoissa. Ruotsinkielisissä kehitys tapahtui näinäkin vuosina tasaisesti kohoavana. 12)

Kymmenluvun puolivälissä tilanne helpottui, paremmat vuoden-

sadot paransivat taloudellista asemaa maaseudulla ja niitä seurasivat runsaammat oppilasmäärät. Aurinkoiset kesät jäivät mieliin kymmenluvun loppuvuosilta. Samaan aikaan kuitenkin maanosamme poliittiselle taivaalle alkoi kohota sodan uhkaavia pilviä.

Yliopiston historian opetuksessa esiintyi 1920-luvulla nuoria opiskelijapiirejä innostavia uusia piirteitä. Jo autonomian viimeisellä vuosikymmenellä oli Gunnar Suolahti tuonut kulttuurihistoriallisia aiheita keskeisesti esille. Hänen kirjallinen työnsä levitti laajalle lukijakunnalle uutta historian näkemystä. Viimeisenä teoksena ilmestyi loistava henkilökuva Nuori Yrjö-Koskinen (1933), jota käytettiin jopa kansanopistojen historian tunneilla. Ylioppilaitten keskuudessa hän vaikutti Hämmäläis-osakunnan inspektorina innostaen nuoria kotiseutututkimukseen ja paikallishistoriallisiin tehtäviin. Suolahtea nuorempi oli Jalmari Jaakkola, jonka keskiaikaiset uudet näköalat innostivat nuoren valtakunnan ensimmäisiä ylioppilasikäpolvia kohottaen näiden kansallista itsetuntoa. Hän yhdisti tutkimuksissaan laajoin vedoin maamme tapahtumat manner-Euroopan kulttuurivirtauksiin.

Monet uudet historian piiriin kuuluvat teokset toivat myöskin opettajille opetukseen vaikuttavaa ainesta. Laajalle lukijakunnalle tarkoitettuna kansallisena merkkiteoksena ilmestyi Einar Juvan Suomen kansan aikakirjat I-X (1927-38), jonka esikuva Carl Grimbergin Svenska folkets underbara öden oli tuttu ruotsinkielisissä opistoissa. Juvan asiallisesti kertovan teoksen rinnalla Aarno Karimon lähinnä kaunokirjallinen Kumpujen yöstä oli käytössä lisälukemistona tunneilla. Tekijän laatima historiallinen uusi kuva-aines oli hyvää materiaalia heijastuskuvana näytettäessä. Yleisen historian tietoja laajensi näiden ohella Grimbergin Kansojen historia laajana, mutta viehättävänä aputeoksena.

1920-luvun lopulla syntyneet laajojen piirien historian harrastusta vaalimaan perustettu Historian ystäväin liitto julkaisi suuren yleisönkin lukuharrastusta vastaavia teoksia, joista Isänmaan historia I-III (1932) oli kulttuurihistoriallisena arvokas vastapaino poliittiskorosteiselle opetukselle.

Monen opettajan kirjahyllyssä oli tänä aikana Egon Friedellin Uuden ajan kulttuurihistoria, joka antoi virkistäviä uusi näköaloja. Lahden kansanopiston historiankerhossa on ilmoitettu 1935 käytetyn Karimon, Grimbergin, Juvan, Bangin ja Friedellin teoksia. Kirkkohistorian piirissä ilmestyi myös kansanopistoissa käytettyjä kirjoja. Ilmari Salonen (Salomies) julkaisi 1935 Jumalan tulet, jonka saattoi suppeana ja huokeana kehottaa oppilaitakin hankkimaan samoin kuin kaksi vuotta myöhemmin Eino Sormusen kirjan Uskon mies. Edellinen kuvasi herätysliikkeiden vaiheita ja jälkimmäinen oli Martti Lutherin yleistajuinen elämäkerta. Molemmat mainitut kirjat olivat opintokerhokirjoja. Sellaisena ilmestyi 1937 myös Viljo Hytösen Suomen kansallisen heräämisen vuosisata. Kaikkia näitä luettiin joko opistojen omissa opintokerhoissa tai käytettiin apuna itse opetuksessa. Varsinkin viimeksi mainittu liittyi 1800-luvun opetukseen hedelmällisenä syventäjänä. Esitystavaltaan kaikki olivat taitavien kirjoittajien kynän jälkeä.

Varsinaisista oppikirjoista Mantere-Sarvan historian oppikirjat näyttävät pysyneen ensi sijassa käytössä. Muitakin pääasiassa kansakouluille laadittuja oli oppilaille; kirjojen nimien mainitseminen harvenee vuosikertomuksista ja opetussuunnitelmista. Kansakoulun oppikirjat olivat kirjoitetut 14-15 vuotiaille, sen tähden tapahtumarikkaampia ja värikkäämpiä. Oppikoulujen koulukirjat olivat laajempia ja niiden runsas tietoinen haittasi käyttöä kansanopistoissa. Oppikirjojen tehtävä tunnilla oli ensi sijassa tukea perustietojen muistissa säilymistä. Samassa luokassakin saattoi olla oppilailla eri oppikirjoja usein kirjat avoimna tunnin aikana, mikä helpotti opetuksen seuraamista.

Kansanopiston opettajan luentopäivillä tai Kansanopisto-lehdessä ei ole keskusteltu 1920-30-luvuilla oppikirjakysymyksestä. Kukin opettaja toimi näkemyksensä mukaan. Toisten opistojen ratkaisuja seurattiin niiden julkaisemista vuosikertomuksista, jotka yleensä lähetettiin kaikille opistoille.

Edellisellä vuosikymmenellä nuorina tulleet johtajat ja historianopettajat olivat nyt kokeneita ja työssään vakiintuneita.

ta. Opistojen taloudellinen asema oli lakisääteisen valtionavun ansiosta siinä määrin kohentunut ja ennenkaikkea vakiintunut, että työntekijät pysyivät toimissaan. Kansanopistotyötä alettiin katsoa elämäntehtävänä. Kun vielä 1920-luvulla suoritettiin 70 johtajan vaalia, niin 1930-luvulla vain 33. Uusia johtajia tuli opistoihin 1920-luvulla 47 ja 1930-luvulla 29. Edellisellä vuosikymmenellä uusia opistoja tosin alkoi enempi, mutta silti vaihdunnassa näkyy huomattavaa tasaantumista. Koska uusien työntekijäin tarve väheni, alalle ei tietoisesti ollut edeltäkäsien valmistuvia, ellei ollut tiedossa sovittua paikkaa. Kun johtajan paikka tuli valmistumatta avoimeksi, jouduttiin etsimään uutta johtajaa. Valitun täytyi usein aluksi seurata toisessa opistossa työtä ja valmistukseen eri muodoissa kului ensivuosi, jonka jälkeen hänet voitiin nimittää vakinaiseksi toimeensa.

4.4. Pohdintaa historianopetuksesta 1930-luvulla

4.4.1. Yleisen koulun piirissä

Itsenäisyyden ajan ensimmäisen vuosikymmenen merkittävin koulupoliittinen toimenpide oli oppivelvollisuuden toteuttaminen. Sen tuloksena kansakoulu oli 1930-luvulla saavuttanut kaukaisetkin kylät. Kansanopistojen oppilaat olivat kansakoulun läpikäyneitä syrjäseudun opistoja lukuunottamatta. Tämä merkitsi helpotusta kansanopistojen opetukselle myös historiassa. Kenellekään eivät perustiedot olleet enää täysin outoja.

Kansakoulun opetusta ohjasi 1925 valmistunut Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma, joka oli pitkäaikaisen komiteatyön tulos. Pedagogisesti siinä pyrittiin irtaantumaan herbartilaisuudesta ja liittymään havainnollisuuteen ja omatoimisuuteen opetuksessa. Mietintö korosti isänmaan historian osuutta, esityksen mukaan se olisi 6/7 osaa. maamme ja kansamme on tosin pieni, näin todettiin, eikä voida pysähtyä yksinomaan sen käsittelyyn, mutta tärkeintä kuitenkin on oppia tuntemaan oman kansan menneisyys sekä se yhteiskunta, joka ympärillä elää ja toimii. Aikakausittain suunniteltu historiallinen aines jakaantui sekä Suomen että yleisessä historiassa tasai-

sesti kolmeen osaan: aika ennen vuotta 1500, aika 1500-1808 sekä autonomian aika.

Kansakoulun ja kansanopiston historianopetus tulivat lähelle toisiaan myöskin siinä, että mietinnössä korostettiin isänmaallisen ajattelun vahvistamista sekä perehdyttämistä kansakunnan syntyyn. Edelleen opetuksessa oli suoritettava karsintaa ja tuli sen olla ensi sijassa rauhan työn kuvausta, persoonallisten esikuvien luomista sekä yhteyksien sitomista toisiin läheisiin aineisiin, ensi sijassa uskontoon, maantietoon ja silloin uutena tulleeseen ympäristöoppiin. 13)

Historianopetusta käsiteltiin varsin harvoin pedagogisissa julkaisuissa. Kasvatus ja koulu aikakauslehdessä julkaistiin tohtori A.K. Ottelinin pitämä esitelmä Pohjoismaisessa koulukokouksessa 1931. Esitelmän otsikkona oli Historiankirjoituksen historiaa.

Ottelin korosti esitelmänsä alussa, miten valtiollisen itsenäisyyden saavuttaminen vaikutti opettajan työhön historian tunnilla. Oli toista olla työssä suuriruhtinaanmaan koulussa kuin itsenäisessä valtiossa. Esitelmän pitäjän mukaan Mikael Soinisen maahamme soveltama herbartilaisuus ei ollut vielä (1931) menettänyt perustaa luovaa pedagogista asemaansa. Uudet virtaukset eivät ainakaan historiassa olleet sitä järkeyttäneet. Jatkuva kotiseututkimusharrastuskin liittyi soinnillaiseen perintöön.

Lopuksi Ottelin esitti neljä historian antia oppilaille.

- Vaikka tunneilla saadut tiedot häviävät ajan mukana, jää kuitenkin kuva, miten tapahtumien kulku ja sen yksityiset tapahtumat kuuluvat suuriin yhteyksiin. Tässä on koulun tehtävä, se on palvelija. Unohtukoot opettajat, mutta perustieto ja eläytyminen historian kokonaisuuksiin silti säilyy.

- Kokonaiskompendiumista on luovuttava. Tärkeät kohdat on nostettava esiin. Tässä tulee opettajan pelkäämättä tuoda omiakin käsityksiään nuorten tiedoksi. Isänmaa on merkittävä ja kansallisen kehityksen ymmärtäminen välttämätön, koska niiden palveluksessa kukin oppilaskin aikanaan on, suuremmissa tai pienemmissä tehtävissä.

- Historia on monipuolinen ja rikas. Se kertoo menneitten aikojen ilot ja elämänmuodot, sen tausta on herätettävä tunneilla henkiin. Älyllinen syventäminen on välttämätöntä, mutta historian tulee silti olla oppilaille elämyksellinen ilo.

Ottelin toimi tarkastajana ja kouluhallituksen jäsenenä, siten hän oli lähempänä kansakoulun käytännön toimintaa. Varmaan tästä johtui, että hän kuvasi herbartilaisuuden jatkuvan sen työn perustana vielä 1930-luvun alussa. Se oli vain osittain totta Suomen kouluissa. Kasvatusopin alalla ilmeni jo kohta maailmansodan päätyttyä voimakkaita uusia virtauksia. Korostettiin työn pedagogiikkaa, oppilaitten omatoimisuutta sekä vapauden merkitystä opetuksessa. Uuden koulun edustajiin joutuivat kasvatusoppia lukiessaan kansanopistojen historianopettajat tutustumaan ainakin pinnallisesti.

Vaikka kansanopistoissa tuskin tietoisesti seurattiin kansakoulun piirissä tapahtuvaa pedagogista ajattelua ja kehitystä, se kuitenkin eli siinä määrin ajassa, ettei sen ohi kukaan historianopettaja voinut päästä.

Oppikoulun piirissä oli siirtyminen herbartilaisuudesta helpompaa ja nopeampaa, näin on Kyösti Kiuasmaa Oppikoulu 1880-1980 teoksessaan arvioinut. Historiassa hän katsoi pedagogisen kerronnan olleen joka tapauksessa sukupolvien ajan oppitunnin perusosana. Sehän sinänsä liittyi molempiin kasvatuksellisiin valtavirtauksiin samoin kuin myös kansanopiston perinteiseen pedagogiikkaan.

Nuori kasvatustieteen edustaja Jaakko Korpikallio kuvaili artikkelissaan Kasvatus ja koulu-lehdessä 1938 tilanteen muuttumista maailmansodan jälkeen. Euroopassa oli nähtävissä henkisen maailmankatsomuksen muutos, mikä ei voinut olla vaikuttamatta kasvatuksen maailmaankin. Samoin kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa käytetyt "kovat", valkoiset kaulukset hävisivät keskiluokan arkikäytöstä, samoin herbartilaisuuden muotoihin puristettu kasvatus menetti kannatustaan. Suomessa oli uuden kasvatuksen piirteitä jo 1920-luvulla, vielä enempi kuitenkin seuraavalla. Maamme sijaitsi Euroopan syrjäalueella, mikä hidasti uusien ajatusten leviämistä.

Kansanopistonkin työntekijöitä matkusti varsinkin Skandinaviassa, mutta myös kauempana jopa Yhdysvalloissa. Yleisissä koulukokouksissa Skandinaviassa oli mukana suomenkielisiäkin johtajia kuten Hjalmar Mikander, joka palattuaan kokouksissamme kertoi vaikutelmistaan.

Käynnit Tanskan kansanopistoissa, vaikka harvenneinakin toivat edelleen uusia ajatuksia. Grundtvigilaisuus toi opetukseen helpommin uuden koulun vaikutteita kuin oikeaoppista herbartilaisuutta, vaikka se meillä oli omaksuttu pehmeämmässä soinislaaisessa muodossa. Molempina vuosikymmeninä 1920- ja 1930-luvuilla uuden koulun ajatuksia nähtiin kansakoulussamme mm. varsin laajalle levinneessä työkirjojen käytössä eri aineissa. Siitä ei ole kansanopistoissamme näkynyt vaikutteita.

Vapaan kansansivistystyön toisen opistoryhmän vähäisestä historianopetuksesta on Arvo Inkilä antanut kuvan Työväenopistolehdessä. Hän piti alustuksen työväenopistojen neuvottelupäivillä tammikuussa 1924.

Inkilä oli silloin Viipurin työväenopiston johtajana ja kertoi, miten historian vastaanotto on toisenlaista näissä opistoissa kuin kansanopistoissa, jotka hän myös kokemuksesta tunsii. Mielenkiintoa historiaa kohtaan ei ollut ja sen puutteessa oli pääasiallisesti pyrittävä rajoittamaan historia nykyhetken tapahtumien taustaksi. Samalla oli käytettävä kirjallisuuden tarjoamia kuvauksia ja mahdollisimman paljon havaintoaineistoa, erityisesti varjokuvia. Suomen historiaa tai jotain sen aikakautta voitiin käsitellä kerhoissa.

Alustuksen johdosta syntyneessä keskustelussa korostettiin taloudellisten kysymysten ja aatehistorian käsittelyä, kuten työväenliikkeen ja teollisuushistorian kysymyksiä. 14)

Kun maaseudun nuoret miehet vielä 1930-luvulla tulivat kansanopistoihin usein ensi sijassa historian opiskelun tähden, kaupunkiolloissa usein juurettomana elävän työläisnuorison ajattelu erosi siitä ratkaisevasti. Siksi oli aineen käsitteilyn oltava erilaista.

Kansakoulun historianopetuksessa tähdensi näinä aikoina tunnettu koulumies R. Malmberg elämäkerrallisen aineksen merkitystä. Tapahtumat ja toiminta kiehtoivat lapsia. Samalla hän painotti työkirjan käyttöä historiainkin tunneilla, koska aine oli ensi sijassa tiedollinen ja tätä puolta oli myös korostettava.

Uudet ajatukset näin risteilivät koululaitoksen eri muotojen historian opetuksessa. Muidenkin koulujen piirissä tapahtunut pohdinta ei voinut olla vaikuttamatta myös kansanopiston opetukseen. Yhteiskunnallisena tietoaaineena se oli tunkeutumassa aikakauden pedagogiseen ajatteluun ja käytäntöön.

Vanhemmista piirteistä säilyi kansanopistoissa edelleen kotiseudullinen aines historian elävöittäjänä. Se oli osittain maakunnallisten tapahtumain korostettua esitystä, osin varsinaisen kotiseutuharrastuksen herättämistä. Suolahdessa ja Ilmajoella oppilaat kirjoittivat nk. pitkän aineen koululomansa aikana, pituudeltaan n. viikon mittaisen, kotitaloon, kylään, merkkihenkilöön tai sukunsa vaiheisiin perustuvana. Näin saattoi nuorissa herätä pitkäänkin säilynyt jopa elinikäinen harrastus kotiseudun menneisyyttä kohtaan. - Ruotsinkielisissä opistoissa tämä korostuneesti liittyi oman kieliryhmän muistojen kokoamiseen ja kiintymyksen herättämiseen. Niinpä Närpiössä Jacob Tegengrenin aikana julkaistiinkin 1909, 1910 ja 1912 kotiseutujulkaisut Bygdeminnen ja samalla nimellä Porvoossa alkaen 1915:sta aina 1950-luvulle saakka. Viimemainittu oli laajin tällainen yritys kansanopistomme piirissä.

4.4.2. Nuoren kasvattajapolven ajatuksia

Itsenäisen Suomen ensimmäisen suomenkielisen ylioppilaspolven piirissä vaikutti Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) ajatukset ja aatteet. Seuran aatteellisena taustana oli useita eri virtauksia. Lähin aiheuttaja oli heimosotien päättyminen 1922 ja niistä palautuvien ylioppilaiden tunnelmat. Suomenkielinen ylioppilaspolvi omaksui nuoren tasavallan identiteettiä etsittäessä aatepohjاکseen Snellmanin luoman fennomanian. Siihen liittyi tänä aikana varsinaisen kansan merkityksen koros-

taminen. Kun teollisuustyöväestö oli omaksunut vasemmistoasenteet, kansaksi määriteltiin AKS:n piirissä lähinnä maalaisväestö. Maaseudulta tuleva ylioppilas liittyi ajatuksiinsa mm. Santeri Alkion julistamaan kansanläheisyyteen, sen populismiin.

Vuoden 1918 tapahtumat olivat vielä lähellä ja itärajan takana eli - näin silloin tunnettiin - uhkaava aatteitaan levittävä tuntematon maa, joka herätti pelkoa ja varautumista. Heimoaatteeseen yhdistyneenä syntyi Suur-Suomi aatteena, joka oli edellisen vuosisadan fennomanian aikana syntynyt. Sitä ei nähty konkreettisena päämääränä, pikemmin unelmana joka tulevaisuudessa olisi historian tapahtumien mukana mahdollisesti toteutuva. Näinhän suurin aate, Suomen itsenäisyyskin oli toteutunut!

Seuran jäseniä oli opistoissa historianopettajina - useimmat johtajina - ehkä puolen toista kymmentä, mutta yleensä tämän sukupolven ajattelussa oli seuran hengen piirteitä. Historianopetuksessa ei ainakaan aihealueilla tapaa eroja seuraan kuuluneiden ja muiden välillä. Historiaa opetettiin historiaa, vaikka kullakin saattoi olla persoonallisia äänenpainoja.

Kolme kysymystä kuitenkin korostui tämän itsenäisen Suomen ensimmäisen ylioppilaspolven opettaessa historiaa kansanopistossa. Ensiksi historiasta etsittiin ja luultiin löydettävän oman kansan itsenäisyysajattelua tai sitä osoittavia piirteitä. Alkuna nähtiin piispa Tuomaan tapahtumat, tai Kalevalan sankariajat, myöhemmin omat kovat kohtalot idän sodissa tai kamppailu aateliston valtaa vastaan nuijasodassa. Sprengtporten käsitettiin selvästi itsenäisyysmiehenä, samoin Anjalan miehet sekä viimeiseksi jääkärit. Routavuosien passiiviset taistelijat asetettiin samaan riviin.

Heimoharrastus oli toisena ajatuksena, joka ohjasi kansallismielistä opetusta niin kirjallisuudessa kuin historiassa. Unkari ja Viro kohtaloineen olivat läheisiä, samoin Inkeri, Aunus ja Viena jopa Länsipohjakin.

Yhdistävänä ajatuksena seuran piiristä levisi erityisesti

1930-luvulla maanpuolustuskysymys. Historiassa sen nähtiin menneinä aikoina toteutuneen kotiseudun ja kotimaan puolustuksessa. Sitä esitettäessä käytettiin mukana kirjallisina lukukappaleina mm. Kyösti Vilkunän isänmaallisia novelleja.

Seuran piirissä virinneen aitosuomalaisen virtauksen merkitys oli vähemmän etualalla, koska oppilaat kuuluivat kielellisesti selvästi omiin ryhmiinsä.

Tällaista opetusta esityksissään ja kirjoituksissaan pohtien edusti Itä-Hämeen kansanopiston johtaja Erkki Virta (1904-58) asiallisesti jopa karuhkosti. Ollessaan jo aikaisemmin Suomen Nuorisio-Opiston historianopettajana hän piti esitelmän luentokursseilla 1928 uusimman historian opetuksesta kansanopistossa.

Edes jonkinlaisen historiallisen katsomustavan luomiseksi on keskityttävä pääkohtiin, joiden yhteydessä voi antaa nuorille aineksia ja avata mahdollisuuksia rakentaa omaa käsitystä historiasta, sen elämän lainalaisuudesta ja perusteista. Historiallisten käsitteiden opettaminen on tärkeätä. Oppilaille tulee selvitä, "mitä tarkoitetaan jonkun tapauksen historiallisuudella, miksi jotakin henkilöä sanotaan historialliseksi, mitä tarkoitetaan historiallisella kehityksellä tai välttämättömyydellä".

Historia on mieluista kasvattava oppiaine, mutta opettajasta riippuu, mihin aatteisiin ja ihanteisiin hän kiinnittää oppilaitten mielet. Siihen ovat kansallisten suurmiestemme elämäkerrat sopivia. Mutta "hajanainen, kertova, mielikuviin ja tunteeseen vaikuttava yksityiskohtien esittely ei voi edistää historiallisen kokonaiskäsityksen ja katsomustavan kasvattamista." Siksi on valittava yhtenäinen ajanjakso ja käsiteltävä sitä systemaattisesti sekä perusteellisesti. Vaikeataajuuskaan ei saa pelottaa, kohtuullisessa mielessä se on terveellistä. Nuorten on saatava pureskeltavaa ja sulatettavaa. Sellainen ohjaa nöyrään ja kunnioittavaan suhtautumiseen tietoa, jopa tieteellistä työtä kohtaan. Opetuksessa on tärkeää keskittyminen. Autonomian aika on tällaiseksi varsin sopiva. Kotiseudullinen aines on kasvattavaa ja antaa vä-

rin opetukseen.

Tällaiseen opettamiseen eivät opettajat ole saaneet koulutusta, siksi on kunkin itsensä koottava tähän perustiedot. Autonomian ajasta on luotava yhteyksiä muihin läheisiin oppiaineisiin, kuten kirjallisuuteen, taloustieteeseen ja yhteiskuntaoppiin. Näin Virta esitteli suomalaisen näkemyksen historianopetuksesta. 15)

Vuosikymmenten vaihtuessa nuoremman opettajapolven piirissä esiintyi halua keskusteluun ja uusien opetustapojen etsimiseen. Vanhempi polvi ei nähnyt sitä tarpeelliseksi. Edelliset katsoivat opetustehtävät toisin kuin autonomian aikana valmistuneet, eikä vain aatteiden korostuksessa, vaan todella uusien didaktisten muotojen kokeilemisessa samalla kun arvostettiin myös kansanopiston vanhaa perinnettä. Tässä ryhmässä Virta kirjoituksineen näkyi selvimmin.

Metodikysymystä Virta käsitteli Kansanopisto-lehdessä vielä 1932. Tässä artikkelissa hän rohkeasti arvosteli opetukseen pesiintyneitä heikkouksia. Oli lähdettävä suomalaisen kansanopiston metodien tarkastelusta. Niissä hän pysähtyi kolmeen kohtaan.

Opetuksen helppotajuisuuden vaatimus on kyseenalaista. Mihin määrään asti sitä on katsottava myönteisenä piirteenä? Mahdollisimman sulatettu ja helppo muoto ei ollut ehdottomasti paras mahdollinen. Olisi hyvä, jos oppilaat keskustelisivat väliajoilla tuntien johdosta tai turvautuisivat hakuteoksiin. Helppotajaisuus on ansio, mutta siinä voi olla heikkojakin puolia. Eräs sellainen on, että oppilaat käsittävät hankittujen tietojen riittävän koko loppuelämän ajaksi.

Toinen ongelma on retoorisuus. On tietysti hyvä, jos oppilaat innostuvat tunneilla, jotka suorastaan hehkuttavat heitä, mutta toisaalta "tuntee usein kiitollisuuden velkaa kuivia ja yksitoikkoisia opettajiakin kohtaan, koska heidän tunneiltaan on jäänyt enemmän asiaa mieleen". Opetuksen ei tule olla vattomasti sulavaa eikä sen tarvitse pitää oppilaitten tunteita jatkuvassa liikutuksessa. - Kyselyä tarvitaan vähän ja

vain tarkistuksen vuoksi, että seurataan ja ymmärretään, mitä on opetettu. Kertaus ei koske oppimäärän osaamista, vaan siinä pyritään käsittelemään samoja asioita eri yhteyksissä. Sellainen kehittää ajattelua ja historian ymmärtämistä.

Artikkelin tarkoitus oli herättää keskustelua historianopetuksesta, mutta ei ainakaan lehden palstoilla sellaista syntynyt.

Nuoren opettajapolven ajatuksia edusti myös Jussi Saukkonen AKS:n tie julkaisussa 1937. Hän oli ollut seuran sihteerinä ja siirtynyt Karkkilan yhteiskoulun ja työväenopiston johtajaksi. Hän korosti heimorakkauden merkitystä ja maanpuolustustyötä. Historianopetuksessa hän korosti kansanopistoissakin usein lausuttuja ajatuksia: Sen tulee

- juurruttaa kansallista tietoisuutta,
- esittää kansallisen historiantutkimuksen uusimmat tulokset,
- luoda tunneille kohottava ja rakentava henki sekä
- opettaa tapahtumien kokonaisuutta sekä innostaa etsimään kansojen vaiheista voimia omaan toimintaan. 16)

4.4.3. Luentokurssien antia

Niilo Liakka kantoi huolta kansanopiston historianopetuksen tasosta sekä opettajien jatkokoulutuksesta. Hän puhui siitä Paimion kansanopistokokouksessa 1909 ja uudelleen laajemmin Tuusulassa 1915. Kokemuksiensa terästäjänä hän palasi 1937 aiheeseen ja esitti täydennyskurssien järjestämistä loppuvaiheessa oleville ja kansanopistojen opettajatehtävää suunnitteleville nuorille. Kurssilla olisi Suomen historiaa käsiteltävä Porvoon valtiopäivistä alkaen sekä kirjallisuudessa elävää kansallista kirjallisuutta, jota voisi nuorille esitellä. Toimessa jo olevat opettajat voisivat tutkia opistoalueen menneisyyttä, talouselämää, henkisiä virtauksia sekä luontoa. Siten voi latautua seuraavan talven työhön ja siinä olisi alkuvuosien ajaksi riittävästi kesätyötä.

Tärkein jatko-opintopaikka oli kesäisillä luentokurssilla, joita molemmissa kieliryhmissä niiden yhdistykset vuosittain järjestivät. Myös historianopetukseen palattiin useilla nais-

tä. Laajimmin historia oli esillä Turun kokouksessa 1931, jolloin suomenkielisen yliopiston nuoret professorit esittivät luentoja omilta alueiltaan. Historiaa sivuttiin silloin 16:lla luennolla. Muilla 1930-luvun kursseilla oli yhteensä 30 historiaa sivuavaa aihetta.

Kesäkokoukset olivat osanottajille kokonaistapahtuma aivan kuin kansanopistotalvi nuorille oppilaille. Niinpä maakuntaretkeläisillä, jotka kuuluivat niiden ohjelmaan oli tärkeä tehtävä. Ne kiinnittivät mukana olevat vielä lujemmin kuin pelkät luennot maakunnan maisemaan ja samalla sen menneisyyteen, milloin Kannakseen, milloin Raja-Karjalaan, tai Hämeen tai Keski-Pohjanmaan lakeuksiin. Tietysti tämä oli elämyksellistä ja riippui henkilöstä, miten tämän koki.

Yrjö Länsiluoto kirjoitti Kansanopisto-lehdessä, miten tällaisia elämyksiä ei unohda sellainen, joka on kokouksissa mukana alusta loppuun eikä vain käy hätäisesti vuosikokouksessa sen yhteydessä.

Omaan historianopettajain ryhmään kuuluvista esiintyi 1931 Turun kansanopistokokouksessa Huittisten silloin nuori aloittava johtaja Aarre Tuompo (23 v.). Hän oli ollut Wienissä tutustuen siellä historianopetuksesta käytyyn keskusteluun opikoulun piirissä. Kansanopisto-lehdessä vuoden alussa olleen kirjoituksen ajatukset olivat keskeisiä luennossakin.

Nuori opettaja hämmentyy siirtyessään yliopistosta koulun opetustehtäviin. Kurssikirjat ovat olleet tieteellisiä ja opettajana hänen tulisi ensi sijassa jakaa sivistysarvoja; hän ei olisi enää tiedemies, vaan kasvattaja ja opettaja jopa taiteilija. Opetuksen tulisi lähteä oppilaan tasolta samalla kun opettajan tehtävä olisi ohjata häntä nykyajan kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Nuoret olisi kasvatettava huomispäivän kansalaisiksi. Heissä tulisi synnyttää historiallista ajattelua.

Kansanopistoissa nuori tarvitsee intellektuaalista ruokkimista. Toisaalta opettaja, joka ei osaa kertoa

ei pääse historianopetuksen mestariksi. Ei ole ruokittava vain mielikuvitusta ja tunnetta, vaan pakottettava myös ajattelemaan, käyttämään ajatusta ja järkeä. Meillä ehkä eri heimojen nuoret tarvitsevat erilaista opetusta. Karjalaiset vilkkaina tunnetta, hämäläiset vakaampina sellaiseen väsyvät ja kaipaavat henkistä toimintaa. Onnistunut kysely, joka pakottaa ajattelemaan, on tärkeää. 17)

Tuompo tutki myöhemmin maalaisnuorison psykologiaa ja siirtyi 1950-luvulla kokonaan tiedemiehen uralle.

Luentokursseilla keskusteltiin ryhmäkokouksissa historianopetuksesta ainakin 1930 ja 1934. Edellisessä keskustelua ohjasi Rope Kojonen ollessaan mukana viimeistä kertaa. Keskustelu oli vilkasta ja innostavaa, mutta siitä ei ole säilynyt selostusta. Jälkimmäisestä on Kansanopisto-lehdessä kuvaus. Keskustelu käytiin Otavan luentokursseilla ja talon isäntä Antti Leinonen historianopetuksen eturivin miehiä opistoissamme, alusti kysymyksen lausuen mm.

Historia on keskeinen aine opistoissa. Siinä on pyrittävä yhteisesti sovittuihin päämääriin. Aineen eri osat - myös kirkkohistoria - on kuuluttava saman opettajan aineisiin. Isänmaan historian tulee olla keskeistä ja siinä tärkein kysymys on itsenäisyysajatuksen kehittyminen ja opetus päättyy luonnollisesti vapaussotaan. Kotiseutu on tärkeämpää kuin yleinen historia ja sen vanha aika, vaikkei niitä kokonaan sivuutettaisikaan. Onhan kristinuskon synty ja leviäminen tärkeitä opettaa. Sotahistorian myön-teisiä puolia on korostettava maamme historian yhteydessä ja isänmaanrakkautta sekä rohkeutta korostettava. Persoonallisuudet ovat tärkeitä.

Seuranneessa keskustelussa käytettiin runsaasti puheenvuoroja, mutta ajatukset rönsyilivät. Mikander kertoi tietäneensä 1890-luvulla mitä opettaa, mutta sillä hetkellä se oli jo vaikeampaa määritellä. Jokaisen on etsittävä oma tiensä. Liakka piti tärkeänä opettajan jatkuvaa historiallisen kir-

jallisuuden lukemista. Opettajan tulee olla innostunut itse siihen, mistä kertoo. Mikkonen kertoi miten Tanskassa edelleen tähdennetään, että missä oppilaan tarve ja opettajan taito kohtaavat, siinä syntyy opetus. Tähän Länsiluoto huomautti, että tuskin nuoret itsekään tietävät tarvettaan. Korostettiin isänmaallisuuden jopa hehkuttamista, musiikin käyttöä tunnin tehokeinoina jne. Erkki Virta päätti keskustelun ajatuksella: Tyrkyttää ei saa, objektiivisen asian voi esittää subjektiivisesti.

Ehjää kokonaisuutta ei syntynyt, mukana olleiden ajatukset kuitenkin joutuivat liikkeelle. 18)

Aarne Aulanko lähetti kurssien jälkeen kansanopistoyhdistyksen johtokunnalle kirjeen, jossa esitti, että historianopettajien tulisi lähestyä oppikoulujen historianopettajia ja osallistua heidän kokouksiinsa. Hän oli näet pettynyt Otavan hajanaiseen keskusteluun. Johtokunta ei kuitenkaan omaksunut tätä Aulangon esitystä, vaan yhtyi Liakkaan, joka esitti yhdistyksen järjestämiä jatkokursseja.

Hän suunnitteli työssä oleville historianopettajille luentosarjaa Jyväskylän kesäyliopistossa ja lähetti opistoille suunnitelman kurseista kesäksi 1935. Vain kaksi osanottajaa ilmottautui ja kurssit peruuntuivat. Eräänä syynä oli se, että kesäyliopisto katsottiin silloin ensi sijassa tarkoitettun kansakoulunopettajille. Ohjelman suorittajiksi oli myös ajateltu liian monta sellaista vanhempaa tutkijaa, jotka eivät kiinnostaneet nuoria historianopettajia.

Valitettavasti näin kumpikin hyvä esitys raukesi. Kouluneuvokset eivät kosketelleet tarkastuskertomuksissaan ainakaan laajemmin yksityisen aineen opetuskesymyksiä, kuten aikaisemmin on mainittu. He kuuntelivat opetusta ja usein keskustelivat yksityisesti kuulemansa johdosta. Arvostelu ja heränneet ajatukset tulivat sekä Saikulla että Länsiluodolla esille kirjoituksissa Kansanopisto-lehdessä ja luennoissa kesäkurseilla.

Uusi kansanopistokomitea asetettiin 1937 ja Yrjö Länsiluoto

määrättiin sen puheenjohtajaksi. Hän tunsi silloin tarvetta kosketella kesän luentokursseilla opistotyön sisäisiä ongelmia. Otsikkona oli Havaintoja kansanopiston toiminnasta 1934-37.

Aluksi Länsiluoto valitti yhtenäisen opetusmetodin puuttumista. Siksi vallitsee melkoinen kirjavuus eri aineiden opetuksessa. Yleisenä metodina korostettiin elävää sanaa, mutta sitä käytettiin hyvin eri tavoin. Puhuja korosti voimakkaasti asiallisen totuuden vaatimusta: "Tärkeätä on, että elävä sana liittyy totuuteen. Historianopetuksessa on joskus kuvattu elävästi asiaa, joka kuitenkin ei vastaa historiatieteen kantaa, vaan elävä sana palvelee vain opettajan ajatusrakennelmaa. Se on elävää, mutta siitä puuttuu historian totuuden suuri voima"

Elävän sanan käyttäjät opistoissamme havainnollistavat esitystään enempi sanallisesti kuin havaintovälinein. Liian usein laiminlyödään karttojen, kuvataulujen, luokan taulun ja myös heijastuskoneen käyttöä. Viimemainittu vaatii vaivaa ellei se ole asetettu niin, että on aina valmiina käytettäväksi. Muistiinpanotkin ovat ongelmallisia. Osa ei osaa niitä tehdä, kirjoittavat väärin, eräät opettajat väittävät kirjoituksen estävän kunnollisesti seuraamasta opetusta. Eräät opettajat kirjoittavat pääasiat luokan taululle, josta ne siirtyvät oppilaiden vihkoihin.

Kyselyssäkin on vaihtelua, vaikka sitä käytettäisiinkin. Länsiluoto kertoi Saikulla olleen tapana ohjata tunnin alussa tekemään helppoja kysymyksiä, joihin heikommatkin innostuivat ja heiltä oli silloin kysyttävä. Pää tarkoitus ei ollut tietojen tarkistaminen, vaan pyrkimys herättää harrastusta ja synnyttää itsenäistä ajattelua. Tässä kysely erosi yleisen koulun suorittamasta. Kaikkia oli myös muistettava luokassa, ei vain hyviä, kyseltävä hajaltaan eikä heikkoja ollut lupa lannistaa. Oppikirjojen käyttöä oli jatkettava, mutta oli käytettävä vaativampia kuin kansakoulussa. Niiden oli oltava yleensä uusimpia.

Tiedollisten aineiden opetuksessa oli Länsiluodon mielestä

pysähdytty. Ei oltu edetty siitä, missä jo kauan sitten oli-
tiin. Muualla on kehitytty, täällä ei ole seurattu aikaa.
Harvoin nähtiin vaivaa löytää aineen sisällöstä uutta, esim.
ei paneuduttu johonkin historian kauteen syvällisemmin. Jos
näin tehtäisiin, opettajakaan ei tulisi toimeen vanhoilla
tiedoillaan. 19)

Itsenäisyyden alkuvuosikemmenien päätösjuhlaksi muodostui
Helsingissä pidetty kansanopistolaitoksen 50-vuotisjuhla huh-
tikuussa 1939, jonka päätäpahtuma oli suurjuhla Messuhallis-
sa. Tilaisuus näkyi pääkaupungin katukuvassa, kun yli 3000
kansanopistolaista opettajineen purkautui junista huhtikui-
seen lumettomaan pääkaupunkiin. Hesperian kentälle lotat oli-
vat järjestäneet kenttäruekailun juhlaväelle. Kaikkien osan-
ottajien marssi Senaatintorilta suurmiesten patsaiden ohi Jo-
hannekseen kirkkoon juhla jumalanpalvelukseen kokosi katsojia
katuvarsille.

Yhteishengen näyte oli kaikkien opistojen osallistuminen ti-
laisuuksiin niin kielellisistä kuin ryhmäeroista huolimatta.
Aluksi se näytti vaikealta, mutta yhdistyksen johdon sovitte-
levä toiminta sai aikaan kauniin tuloksen. Siinä oli jo samaa
henkeä kuin seuraavan talven raskaissa kokemuksissa.

4.5. Historian opetus 1930-luvulla

Vanhimman polven, jo autonomian aikana opintonsa suorittaneiden,
opetuksessa näkyi tänä aikana vähiten muutoksia. Näihin
kuuluvat Mikander, Sirkka, Mikkonen ja A. Aulanko.

Sirkka opetti edelleen täysin rinnoin ja innostuneesti. Oppi-
laitten harrastuksen herättäminen aineeseen oli tärkeintä.
Hän käänteli historiaa kuin välkehtivää kristallipalloa tun-
neilla oppilaittensa katseltavaksi. Opetus oli tunneperäistä
jopa paatoksellistakin. Mutta hänen nuorekas ja vilpitön ole-
muksensa sai oppilaat mukaansa. Opetuksen pääpaino oli anti-
ikin ajassa. Vielä 1930-luvun lopulla hän käytti vanhan ajan
tapahtumiin lähes puolet historian tunneista (49 %). Hänen
antiikin rakkaudestaan antaa kuvan palanen vuosikertomukses-
ta:

Rooma, se maata viljelevä, lakia kunnioittava, jumalille karusti mutta säännöllisesti uhraava, isänmaataan hurjasti rakastava kansa, joka näiden ominaisuuksiensa turvin kasvaa maailman valtiaaksi, jonka sitten orjatyön käyttö ja sitä seuraava omainkansalaisten hennostuminen, veltostuminen pehmentää niin, että täytyy syntyä jylhiä, häikäilemättömiä, kovia yksinvallan tavoittelijoita.

Myöhemminä vuosina Sirkka alkoi käsitellä laajemmin myös autonomian aikaa, sen merkkihenkilöitä, sen elämää ja niiden yhteydessä ko. aikaa, kuten J.V. Snellmania ja Paavo Ruotsalaista. Kirjallisuutta hän käytti opetuksensa elävöittämiseen. Vuorovuosin luettiin mm. Runebergin Hirvenhiihtäjät tai Koskenniemen Nuori Anssi.

Sirkan elämäkäsitys oli valoisan kristillinen, mikä loi leimansa hänen historianopetukseensa. Hän näki sen hyvän Jumalan ihmeellisenä tekona. Hänen usein käyttämänsä lainaus Tanskasta oli sanonta: enempi valoa talonpojan tupaan.

Entiset oppilaat ovat kertoneet, miten Sirkka astui historiantunnille vakavana, oppilaiden hiljentyminen oli ehdoton, "hän oli väkevä opetuksessaan, siksi ne henkilöt, joista hän kertoi, jäivät mieleen". Tällainen osittain romanttinenkin historiankuvaus saattoi kasvattaa maalaispoikia. Rintamalla ollut mies kuvasi 1940-luvulla Sirkan opetusta:

Pidimme hänen puheitaan (opistossa) usein liian kovina ja opetusta ankarana, mutta nyt yli 3 vuotta rintamalla oltua on meille aika opettanut niiden tuntien todellisen arvon. Huomaamme miten lähelle todellisuutta hän saattoi historian kuvata. Pitkä rintamaelämä on opettanut antamaan arvon hänen vaativalle opetukselleen. 20)

Kymmenluvun humanististen opistojen nuorten historianopettajien joukossa Reino Mähösen profiili Peräpohjolan opistossa nousi näkyviin poikkeavana. Hän oli monipuolinen opettaja,

yhtä vilpityn ja aito uskonnon oettajana kuin kuoronjohtajana tai nnytelmien harjoittajana. Hnnessn piili aimo annos taiteilijaa, mikn piirre korostui hnen myhempien vuosien taidehistorian tutkimuksissa ja vei hnet matkoille Keski- ja Etel-n-Eurooppaan. Historia oli hnelln yhdistnj hajanaisessa opetussuunnitelmassa. Pnnpaino oli Suomen historian alkuvaiheissa sekn Ruotsi-Suomen ajassa. Tunnit nnyttvnvt kevnnlln loppuneen, kun olisi pitnnyt siirty-n autonomian aikaan. Oppilaat elivnt hnen vlkehtivnt, eloisan, didaktisista muodoista melko vapaan opetuksen lumoissa.

Edellisten vastakohta opettajapersoonallisuuteen oli It-n-Hnmeen opiston johtaja Erkki Virta (1904-56), hnestn on jo edelln kerrottu. Hn oli karuhko lnsisuomalainen, joka ei helpolla ja pinnallisilla keinoilla pyrkinyt voittamaan oppilaitaan. Pnknkorostus oli 1600-1700-lukujen historiassa, koska ne loivat perustaa historian kokonaisuuden ymmrtmiselle. Nniden aikojen yhteydessn hn kuvasi laajasti opistomaakunnan kehitystn ja kasvua. Autonomian ajan ksittely jnkin vhemmllen. Vaikka Virta edusti AKS:n piirissn elnnytt-n nuorta polvea, hnen historianknsityksensn oli aidommin historiallinen kuin kansallisesti, ainakaan romanttisesti vrrittynyt.

It-n-Hnmeen opistossa seurasi Virtaa johtajana ja historianopettajana Antti Vuorinen (1908-75). Hn noudatti aluksi edeltnjnsn opetustapaa, mutta siirtyi 1940-luvulla aikaisempaa laajemmin ksittelemn-n autonomian ajan tapahtumia. Luonteeltaan hn oli edeltnjnsn herkempi, huumorintajuinen, vaikka hiljainen ja tasainen. Syntypernisen n it-n-hnmnlaisen n hn oli kuin kahden heimon rajaseudun edustaja. Kirjallisen tyen tuloksena ilmestyi alkuaan erityisesti opistoknytt-n tarkoitettu yhteiskuntaoppi ja hn suunnitteli historiankin oppikirjaa. Tmn osoitti, miten hn etsi ja pohti opetukseen liittyvi-n ongelmia.

Vuosikymmenen alussa tuli Pohjois-Karjalan opiston johtajaksi Olli Tuominen (1903-86), joka historianopettajana edusti toisista eroavia piirteitn. Opinnnot olivat suuntautuneet enemm-n yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin aiheisiin. Historiassa hn nki tnrke-n suomalaisen yhteiskunnan kehityksen. Erns-

sä artikkeleissaan hän korosti, miten opetuksessa on pyrittävä luomaan yhteiskunnallista eheyttä myös ymmärtäen työväenliikkeen piirissä näkyviä piirteitä. Tuntiaiheluettelo antaa kuvan hänen harkiten myodostetusta aihevalinnastaan. Sotien aikana hän siirsi historian toisille opettajille ja keskittyi enempi puhtaasti yhteiskunnallisiin aiheisiin. Ulkomaanmatkoillaan hän kävi ensin Ruotsissa sekä myöhemmin ensi sijassa Keski-Euroopan kansansivistyslaitoksissa. Opistossaan hän kehitti kansankorkeakoululinjaa, jossa opetus palveli ensi sijassa oman maakunnan nuorison tarpeita ja edellytyksiä.

Historianopettajien nuoreen polveen liittyivät 1930-luvulla vielä Peräpohjolassa ja Tuusulassa toiminut Ilmari Paavola (1905-58), Ilmajoella arvokkaan kansanopistouransa aloittanut V.J. Ihalainen (1909-86) ja Räisälässä tänä aikana sijaisen toiminut Matti Kähäri (s. 1912). Omaa ikäluokkaansa edustavina nämä sotien aikaiset kapteenit istuttivat nuoriin kansallisen identiteetin arvoa. Historia loi pohjaa sotien ajan maanpuolustukselle.

Itä-Karjalan opistossa oli erikoisena piirteenä 1930-luvun lopulla, että työkauden aikana noin yhtä viikkotuntia vastaava määrä historianopetuksesta käytettiin lähihistorian Mussolinin ja Hitlerin aikaan Euroopassa. Näyttää olleen tarkoituksena pyrkiä rokottamaan nuoria ajan ääri-ilmiöitä vastaan.

Samana opettajan tuntijakauman kehitys antaa kuvan historiantunnetuksen muuttumisesta. Kun Hellä Pelkosen tunneista Itä-Karjalan opistossa vanhimman aikakauden käsittelyyn on historiantunneista käytetty 1920-luvun alussa lähes 3/4, aleni se 1930-luvulla yhteen neljännekseen.

	<u>Sh</u>	<u>Vh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
Hellä Pelkonen 1920-21 ja						
1923-24	53	47	70	22	8	-
1927-29	75	25	68	24	7	1
1937-39	76	24	23	32	22	23

Edellä jaettiin 1920-luvun opettajat tuntijakaumataulukoissa A- ja B-ryhmiin sen perusteella, miten suuri osuus Suomen

historialla oli niiden opetuksessa. Samoin on tehty seuraavassa taulukossa.

B. Humanististen opistojen tuntijakaumia 1930-luvulla (1927-29)

<u>Ryhmä A</u> vanhat johtajat	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
Sirkka - Suolahti	41	59	59	22	17	2
Mikkonen - Haapavesi	53	47	61	32	6	1
A. Aulanko - Päivölä	58	42	72	24	3	1
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Keskisarvo	51	49	64	26	9	1

Ryhmä B nuoret johtajat

Karttunen - Ilmajoki						
1932-34	82	18	30	30	38	2
Virta - Häme	95	5	23	61	15	1
1934-36						
Ihalainen - Ilmajoki	75	25	30	47	22	1
Hannikainen - Liminka	76	24	34	49	16	1
Tuompo - Huittinen	82	18	24	48	25	3
Kähäri - Räisälä	88	12	27	23	37	13
Mähönen - Peräpohjola	95	5	45	48	4	3
Tuominen - Niittylahti	95	5	19	54	24	3
Paavola - Tuusula	100	-	26	25	47	2
	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Keskisarvo	88	12	29	43	25	3

Edellä olevien opettajien keskituntimäärät

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	8.5	10.5	6.9	5.3	3.6	3.8	1.0	0.9	40.5
Yh	24.9	7.6	3.4	2.2	1.5	1.3	-	-	40.9
Yht	33.4	18.1	10.3	7.5	5.1	5.1	1.0	0.9	81.4

Ryhmä B

Sh	5.-	10.6	7.8	12.2	7.9	11.4	6.4	2.2	63.5
Yh	4.2	1.9	3.0	-	0.8	0.4	0.3	0.1	10.2
Yht	9.2	12.0	10.8	12.2	8.7	11.8	6.7	2.3	73.7

Edellä mainituista Karttunen siirtyi 1937 kristilliseen opistoon johtajaksi ja Virta kokonaan alalta 1936. Vanha Mikander käytti apunaan nuoria historian maistereita, itse opetti satunnaisesti häntä kiinnostavia aiheita.

Kristillisiin opistoihin tuli 1930-luvulla vain muutamia uusia opettajia. Heistä oli Olavi Kares Turun opistossa pitkäaikaisin. Hänen rinnallaan toimi Armas Antila Kainuussa yli vuosikymmenen. Lyhyempiä aikoja olivat Toivo Rapeli Sairalassa, Erkki Krohn ja Tatu Malmivaara Portaanpäässä.

Olavi Kareksen (s. 1903) toiminta Turussa kesti 30 vuotta ja muodosti arvokkaan sekä ehjän kokonaisuuden. Opetuksen tukena ensi sijassa kirkkohistorian piirissä oli oma tutkimustyö herännäisyyden ja uskonpuhdistuksen historiassa. Sen laajuus on suurempi kuin kellään toisella kansanopistossa toimineella.

Opistoon tultuaan Kares aloitti kertomansa mukaan edeltäjäänsä seuraten opettaa koko historian aluetta. Vähitellen hän supisti sen oman kansan menneisyyteen. "Elävä opetus on aina tien etsimistä." Viikkotuntien määräkin muuttui: aluksi yleistä historiaa 2 vt, Suomen 1 vt ja kirkkohistoriaa 2 vt. Lopuksi hän käytti Suomen historiaan 3 vt ja kirkkohistoriaan 2 vt. Alkuvuosina hän käsitteli kirkkohistoriassa myös lähetystyhistoriaa ja Lutherin elämää, lopulta yksin herännäisyyden vaiheita, mihin hän sai aineksia omista tutkimuksistaan. Hän on kuvannut myös hiljaisten kansanhimisten kohtaloita, koska kertoi niistä löytäneensä enemmän kuin monista sivistyselämän edustajasta. Opistossa oli oppilaina heimo-oppilaita Eestin Inkeristä. Kares oli ollut opiskeluaikanaan AKS:n toimivia jäseniä, mikä ilmeni kansallisten näkökohtien korostuksena.

21)

Historia oli opetettava historiana ja uskonto uskontona. Tämä

on ollut hänen periaatteensa, vaikka hän käytti tunteja oman kotoisen liikkeensä kuvaukseen. Sanottava oli perustettava tutkimuksen mukaisiin tosiasioihin, niin kuin se vain on opettajalle mahdollista. Silloin se on kristillisenkin elämäntarkastuksen kannalta myönteisin ja rakentavin. Historia tulee silloin todella elämän opettajaksi. Johtajan oma näkemys väritti opetusta ja oppilaan ehkä oli vaikea aina erottaa hänessä julistajaa opettajasta.

Turku ja sen ympäristö merkitsivät historiallisine havaintoaineiksineen, että opettaja oli siellä kuin historian aitiopaikalla. Siellä oli tuomiokirkko, linna, lähiseudun historialliset jäännökset, linnain rauniot ja vanhat kirkot, Kares on sanonut, miten Ruotsin vallan ajan saattoi kuvata yksin niiden avulla. Turun tuomiokirkon saarnastuolista hän oppilaiden kanssa käydessään vuosittain retkellä kuvasi nuorille paikan muistoja näin:

Tuota käytävää pitkin on vanha väsynyt Kustaa Vaasa vaeltanut poikansa, nuoren Juhanan rinnalla. Tämä on ollut rauhan maja onnettomalle Kaarina Maununtyttärelle, ainoalle kuninkaalliselle, jonka tomu on tässä kirkossa. Sankarikuningas Kustaa Aadolf lähti täältä uskonsotaan suomalaisine sotilaineen. Tästä on kannettu 30-vuotisen sodan sotapäälliköiden Aake Tottin ja Torsten Stålhandsken ruumiit ja haudattu tänne.

Täällä alkoi vallankumouksellinen Pietari Särkilähti julistaa uutta Luteruksen oppia ja tältä paikalta Mikael Agricola on opettanut Suomen kansalle Jumalan puhdasta sanaa. Ja tuossa ristikäytävällä Suomen herännäisyyden myrskylinnun Lauri Ulstadiuksen siivet leikattiin. - -

(säilyneen konseptin mukaan.)

Kares oli ennakkoluuloton havaintovälineiden käyttäjä. Päiväkirjan mukaan 1930-luvun lopulla näytettiin varjokuvia kymmenellä tunnilla pääasiassa kertausten yhteydessä. Tämä väheni 1940-luvulla, mutta lisäksi tuli filmin käyttö. Projektoria

varten oli eristetty tila luokan perällä, joka helpotti kaikkien havaintovälineiden käyttöä. Filmejä näytettiin 5-6 kertaa vuodessa.

Samanlainen sukupolven vaihdos kuin Turussa Hannulan ja Karoksen välillä tapahtui evankelisen liikkeen Sairalan opistossa. Ensimmäinen johtaja Savelainen oli 17 vuotta seuraajaansa Toivo Rapelia (s. 1903) vanhempi. Rapeli kuului itsenäisen maan ensimmäiseen ylioppilassukupolveen. Kumpikin olivat teologeja. Edellinen oli rauhallinen, opetuksessaan systemaattinen ja tunneilla lämmin persoonallisuus. Rapeli oli impulsiivinen maakuntansa kasvatti, joka nuorekkaana osallistui täysin rinnoin opistonsa kehittämiseen ja rakentamiseen vetäen nuoret mukaansa. Kiintoisa huomio on, että Savelainen opetti kirkkohistoriassa herätysliikkeiden vaiheita ja Rapeli Lutherin elämäntyötä.

Tuntijakaumat luovat kuvaa eräiden tärkeimpien kristillisten opistojen historianopetuksen kirjavasta kentästä. Kuten 1920-luvun taulukoissa opistot on jaettu jälleen kahteen ryhmään.

9. Kristillisten opistojen tuntijakaumia 1930-luvulla (1937-39)

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
<u>Ryhmä A</u>						
Herännäisopistot						
Antila - Kainuu						
Sh+Yh 60 %	65	35	33	25	35	7
Kh 40 %	32	68	43	36	17	4
Koko historia	52	48	37	31	28	4
Malmivaara - Portaanpää						
Sh+Yh 60 %	65	35	61	24	13	2
Pesonen						
Kh 40 %	62	38	21	31	48	-
Koko historia	64	36	45	27	27	1

Kytömäki - Raudaskylä

Sh+Yh 56 %	93	7	29	29	31	11
Kh 44 %	60	40	10	43	47	-
Koko historia	78	22	21	35	38	6

Kares - Turku

Sh+Yh 57 %	94	6	20	48	26	6
Kh 43 %	67	35	12	34	53	1
Koko historia	82	18	17	42	38	3

Lammi - Karhunmäki

Sh+Yh 63 %	95	5	31	56	12	1
Kh 39 %	78	22	18	16	66	-
Koko historia	86	14	26	41	33	-

Herännäisopistoissa historiaa

59 %	82	18	35	37	23	5
Kirkkohistoriaa 41 %	60	40	21	32	46	1
Koko historia	72	28	28	35	33	1

Ryhmä B

Muut kristilliset opistot

Lempi Nevavuori - Eurajoki

Sh+Yh 56 %	64	36	56	15	23	6
Tarna						
Kh 44 %	39	61	41	52	7	-
Koko historia	53	47	50	31	16	3

Jurva - Kauhajoki

Sh+Yh 75 %	70	30	44	34	21	1
Jenny Airo						
läh.hist. 25 %	10	90	45	45	10	-
Koko historia	55	45	44	37	18	1

Tuovinen - Jaakkima

Sh+Yh 56 %	83	17	17	14	57	12
Kh 44 %	70	30	5	36	54	5
Koko historia	77	23	11	24	56	9

Karttunen - Luther-opisto

Sh+Yh 72 %	91	9	39	29	29	3
Kh 28 %	65	35	12	43	43	-
Koko historia	84	16	31	34	33	2

Rapeli - Sairala

Sh+Yh 83 %	95	5	32	45	22	1
Kh 17 %	11	89	-	93	7	-
Koko historia	81	19	26	53	20	1

Eeva Oksanen - Sörnäinen

Sh+Yh 56 %	97	3	24	57	16	3
Mimmi Einiö						
Kh 42 %	31	69	27	27	39	7
Koko historia	68	32	30	35	30	5

Leppäsaajo - Ylitornio

Sh+Yh 61 %	98	2	26	60	14	-
Martta Karjalainen						
Kh 39 %	33	67	37	40	23	-
Koko historia	73	27	31	52	18	-

Yhteenveto

historiaa 66 %	85	15	34	36	26	4
kirkkohistoriaa 34 %	37	63	24	48	27	1
Koko historia	70	30	32	38	27	3

Kristillisissä opistoissa oli useita naismaistereita historianopettajina suorittaen arvokkaan työn siinä. Edellä on mainittu Lempi Nevavuori ja Eeva Oksanen, heihin on lisättävä Mia Tiusanen Jamilahdessa, jonka päiväkirjat ovat tuhoutuneet, sekä Helle Virkkala Jaakkimassa. Viimemainittu oli opistossa vain neljä vuotta, mutta hänen opetusohjelmansa poikkesi suuresti muista. Suomen esihistoriaa, keskiaikaa ja 1800-lukua hän käsitteli kutakin kolmannen osan tunneista, yleistä historiaa ei ollenkaan. Opetuksessa oli voimakas kansallinen korostus ja oman maakunnan Karjalan vaiheiden painotus. Matti Tuovinen jatkoi hänen työtään, hänkin keskittyi laajoihin kuvauksiin oman kansan ja kotiseudun vaiheista.

Yllämainittujen opettajien keskituntimäärät olivat 1930-luvulla:

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	5.1	7.4	6.9	7.7	6.2	8.0	5.4	3.2	49.9
Yh	7.7	0.8	0.3	0.3	0.5	0.5	0.4	0.2	10.7
Kh	5.1	3.5	5.8	4.1	4.3	18.2	1.5	0.1	42.6
Yht	17.9	11.7	13.0	12.1	11.0	26.7	7.3	3.5	103.2
<u>Ryhmä 2</u>									
Sh	6.3	7.4	6.6	7.6	5.6	9.0	4.6	1.5	48.6
Yh	6.3	0.6	0.1	0.1	0.4	0.5	0.2	0.3	8.5
Kh	6.1	2.6	8.3	2.7	2.7	6.5	0.6	0.5	30.0
Yht	18.7	10.6	15.0	10.4	8.7	16.0	5.4	2.3	87.1

Monella tavalla edellisistä poikkeavan ryhmän muodostivat ruotsinkielisten opistojen historianopettajat. Heidän opetusensa ei paljoa eroa edellisen vuosikymmenen jakaantumisesta eri aikakausien osalle. Kuitenkin kotimaan historian osuus eräissä opistoissa kasvaa ja siirtymistä lähempään aikaan on nähtävissä. Eri opettajien välillä on suuria eroja, jopa enemmän kuin toisessa kieliryhmässä.

Porvoon reipas Helmer J. Wahlroos kohosi tällä vuosikymmenellä ryhmän näkyvimmäksi edustajaksi. Tänä aikana hän opetti yleistä historiaa sekä Suomen autonomian aikaisia vaiheita. Suomen historiaa ennen 1809 ja kirkkohistoriaa opettivat tuntiopettajat. Tuntimäärältäänkin, lähes 60 % kaikista tunneista, oli johtajan osuus opetuksessa. Saaristo- ja rannikkomaakunnan kotiseututunnetta korostettiin mm. toimittamalla vuosittain Bygdeminnen julkaisua.

Närpes folkhögskolan johtaja, opettaja H. Heikfolk (1888-1944) oli innokas ja uskollinen työssään, myös opettaessaan historiaa. Kirkkohistoriaa opetti tuntiopettaja. Sairaushäiriö katkaisi hänen työnsä. Pitkän työpäivän suorittivat J. E. Nylund Finssissä ja Runar Lönnqvist Abolands folkhögskolassa. Molemmilla työpäivä ulottui yli kolmen vuosikymmenen, edellinen alkoi 1920 ja jälkimmäinen 1937. Heidän opetuksensa

oli historiassakin vakiintunutta ja asiallista.

Läheisesti samantapaisen ryhmän muodostivat Vörä ja Alands folkhögskolan johtajat pastori P.R. Fredriksson ja FM Jan-Erik Eriksson. Edellinen käytti Pohjolan muinaisajan kuvaamiseen viitisen tuntia vuosittain sekä 1800-luvun löytöretkeilijäin elämäntyön kuvaamiseen lähes saman verran, mutta ei muuta yleisen historian aiheitten käsittelyyn. Tärkeällä tilalla oli kotimaakunnan, oman kunnan jopa opiston maatalan vaiheiden kuvaus. Painopiste oli kokonaan Suomen historiassa. Saman tyyppistä oli myös Erikssonin opetus, hän keskittyi Ahvenanmaan menneisyyteen. Nämä kaksi opistoa on käsitelty alempana eri ryhmänä.

10. Ruotsinkielisten kansanopistojen tuntijakautumia 1930-luvulta (1937-39)

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
<u>Ryhmä 1</u>						
Wahlroos - Borgå Yh+Sh						
österblom Sh Yhteensä	44	56	39	34	25	2
Heikfolk - Närpes	55	45	52	32	10	6
Lönnqvist - Aboland	37	63	76	16	7	1
Nylund - Finns	44	56	57	32	4	-

Keskimäärin	45	55	56	30	12	2
<u>Ryhmä 2</u>						
Fredriksson - Vörä	83	17	33	44	22	1
Eriksson - Aland	82	18	29	46	23	1

Keskimäärin	82	18	31	45	23	1

Kirkkohistorian opetusta Porvoossa ja Närpiössä ei ole laskettu mukaan, koska ne olivat tuntiopettajien hoidettavana.

Edellä olevien keskituntimäärät olivat seuraavat

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä 1</u>									
Sh	1.4	4.4	4.9	7.5	4.0	4.2	4.0	2.0	32.4
Ph	4.4	-	-	-	-	-	-	-	4.4
Yh	18.4	9.0	3.4	1.6	2.2	1.9	1.2	-	37.6
Yht	24.2	13.4	8.3	9.1	6.1	6.1	5.2	2.0	74.4
<u>Ryhmä 2</u>									
Sh	5.5	6.5	4.7	11.7	7.5	4.7	4.5	0.4	44.5
Ph	4.0	0.5	-	-	-	2.5	-	-	7.-
Yh	-	1.0	0.5	-	0.7	-	0.5	-	2.7
Yht	9.5	8.0	5.2	11.7	8.2	9.7	5.0	0.4	69.4

Mainittujen historianopettajien lisäksi on mainittava vielä johtajat Johannes Nyström (1880-1947) sekä Signe Strömborg, joka on myös edellä kuvattu vanhemmissa ryhmissä.

Nyström kävi nuoruudessaan Kronoby folkhögskolan ja sai johtaja Klockarsilta läpi elämän säilyviä vaikutteita. Valmistuttuaan opettajaksi Nyström siirtyi laittomia asevelvollisuuskutsuntoja välttääkseen Yhdysvaltoihin, jossa valmistui papiksi. Hänet kutsuttiin vanhimman ruotsinkielisen kristillisen opiston johtajaksi 1920. Alkuaan pietistisen kodin poika sai henkisen herätyksen grundtvigilaisessa kansanopistossa ja tutustui vieraan maan vapaisiin työmuotoihin.

Nyström oli ennen kaikkea uskonnon opettaja, mutta itsekin korosti myös humanistista asennettaan opettaen mielellään jatkuvasti historiaa. Erikoispiirteenä hänen opetuksessaan oli oppilaiden pitämät esitelmät. Sen jälkeen tunneilla keskusteltiin esitelmän aiheesta. Tämä oli eräänlaista työkoulua, jonka hän oli omaksunut Amerikassa. Hän oli voimakas persoonallisuus, jonka vaikutus nuorten mieliin oli pysyvä. Erityisesti hän korosti isänmaan sekä oman kielen ja kulttuurin merkitystä.

Kieliryhmän vanhin historianopettaja oli Signe Strömborg, joka 1922 oli siirtynyt Kronoby folkhögskolan johtajaksi ja

toimi sotien aikaan saakka. Hän liikkui loma-aikanaan ruotsinkielisen nuorison parissa sekä omassa maassa että Ruotsissa.

Strömborgin historian tunneilla ei käsitelty sotaisia tapahtumia, vaan keskityttiin kulttuurihistoriaan mm. - mikä on ollut harvinaista kansanopistoissa - taidehistoriaan. Strömborg kuvaili maailmankulttuureja sekä siirtyi sen jälkeen Suomen autonomia aikaan. Siinä hän seurasi Estlanderin Elva ärtionden teosta. Oppilaat saivat lukea ja suorittaa tuntikertausten yhteydessä Estlanderin Finlands historia. Tunneilla käytettiin oppilasesitelmää, vuosikertomuksessa 1926-27 mainitaan pidetyn 30 historia-aiheista oppilasesitelmää. Aiheet oli valittu alkaen Pohjolan menneisyydestä ja jatkuen aina viime vuosisadan merkkihenkilöihin, mm. sellaisista kuin Hilda Hellman ja Mathilda Wrede.

Signe Strömborg harrasti erityisesti maalauskodin elämän ja kulttuurin kohottamista. Siihen kuului nuorten kasvattaminen hyviin tapoihin ja kotielämän vaalimiseen. Kyläkulttuuri, ruotsalainen perinne yhteisen isänmaan yhteydessä olivat hänelle tärkeitä. Niiden puolesta hän taisteli. Strömborg usein yhdessä Aron Stenvallin kanssa osallistui usein suomenkielisten kansanopistokokouksiin.

4.6. Oppilaiden arviointia oppiaineista

Kuten aikaisemmin on mainittu, on opistoissa järjestetty jopa aivan alkuvuosista alkaen työkauden lopussa tiedusteluja oppiaineiden arvostamisesta.

Laajimman tällaisen tiedustelun järjesti Länsiluodon kansanopistokomitea kaikille maan yksivuotisten kansanopistojen oppilaille ensin työkauden alussa 1937 ja toisen seuraavan vuoden oppilaille työkauden lopulla 1939. Tiedustelun suunnitteli ja suorituksen tulosten arvioinnin suoritti tohtori Urpo Harva.

Tiedusteluun liittyi kysymys oppiaineiden miellyttävyydestä. Lopputulos oli varsin kirjava. Kuitenkin voitiin saada tilas-

tollinen peruslinja nuorten ajattelusta 1930-luvun lopulla.

Tiedustelun suorittaja laski erikseen tulokset grundtvigilaisissa ja kristillisissä opistoissa sekä eri kieliryhmissä. Alempana on tuloksissa esitetty myönteisimmät oppiaineet sekä niiden saamat myönteiset (+) ja kielteiset (-) kannanotot prosenteissa osallistuneiden määrästä ryhmässään.

1. Grundtvigilaiset suomenkieliset oppilaat

pojat yhteensä 377			tytöt yhteensä 1021		
	+	-		+	-
- historia	20 %	7 %	- käsityöt	22 %	1 %
- käsityöt	18 %	7 %	- kotitalous	10 %	2 %
- maatalous	14 %	8 %	- historia	14 %	8 %

2. Kristilliset suomenkieliset opistot

pojat yhteensä 218			tytöt yhteensä 785		
	+	-		+	-
- käsityöt	22 %	7 %	- uskonto	27 %	0.3
- uskonto	15 %	2 %	- käsityöt	12 %	0.5
- maatalous	17 %	6 %	- historia	13 %	3 %
- historia	13 %	5 %	- kotitalous	8 %	2 %

3. Ruotsinkieliset opistot

pojat yhteensä 164			tytöt yhteensä 306		
	+	-		+	-
- käsityöt	20 %	4 %	- käsityöt	33 %	0.3
- laskento	23 %	4 %	- historia	16 %	7 %
- historia	16 %	7 %	- laskento	11 %	9 %
- maatalous	8 %	15 %	- äidinkieli	9 %	14 %

Hajonta eri aineiden välillä oli erittäin suuri, melkeinpä kaikki aineet mainittiin sekä myönteisissä että kielteisissä ryhmissä, mikä osoitti eri aineiden kiinnostaneen eri oppilaita.

Tutkimuksemme kannalta on arvokas tieto, että käytännön ai-

neiden rinnalla kaikissa ryhmissä mainitaan historia kolmen eniten ääniä saaneiden joukossa. Humanistisista aineista yksin kristillisissä opistoissa nousi uskonto mukaan. Vaikka historian prosenttimäärä on yleensä pienempi kuin aikaisemmissa esitetyissä tiedusteluissa tässä olivat mukana kaikki oppilaat. Muutenkin tilasto oli aikaisempaa luotettavammin laadittu ja valvottu.

Yleistuloksena voitaneen lisäksi korostaa, että harrastusten kohteet 1930-luvun lopulla olivat hajaantuneemmat ja moninaisemmat kuin parikymmentä vuotta aikaisemmin.

Toinen aiheemme kannalta tärkeä tulos saatiin tiedusteltaessa eräitä määrättyjä tietoja oppilailta. Historiaa koskivat lähinnä seuraavat kolme:

- kuka mainituista kuudesta kirjailijasta oli kirjoittanut Välskärin kertomukset,
- missä maassa käytiin 30-vuotinen sota sekä
- milloin Suomi saavutti itsenäisyyden.

Tulkitsija jakoi käsitellessään aineistoa samoihin ryhmiin kuin edellä, mutta rajat ovat siksi epäselvät että aiheemme kannalta riittää, kun jaamme vain kieliryhmiin.

Oikeitten vastausten määrä prosentteina

Suomenkieliset opistot

	pojat		tytöt	
	syksy	kevät	syksy	kevät
Välskärin kertomukset	57 %	75 %	43 %	69 %
30-vuotisen sodan maa	80 %	89 %	64 %	78 %
Suomen itsenäisyys	72 %	80 %	57 %	73 %
	-----			
keskimäärät	70 %	81 %	54 %	73 %

Ruotsinkieliset opistot

	pojat		tytöt	
	syksy	kevät	syksy	kevät
Välskärin kertomukset	66 %	79 %	61 %	84 %
30-vuotisen sodan maa	88 %	95 %	75 %	84 %
Suomen itsenäisyys	61 %	75 %	51 %	68 %
keskimäärät	72 %	83 %	63 %	79 %

Eräitä päätelmiä voi tehdä:

- molemmissa ryhmissä menestyivät pojat paremmin kuin tytöt
- ruotsinkieliset osasivat kaikissa ryhmissä paremmin
- Välskärin kertomuksissa olivat ruotsinkieliset selvästi edellä
- Suomen itsenäisyyden muistamisessa suomenkieliset onnistuivat vähän paremmin.

5. Vanhan kansanopiston loppuvaihe

5.1. Sodan vuodet

Talvisota ja sitä seuranneet viisi sodan vuotta vaikuttivat ratkaisevasti kansanopistojen henkiseen ilmapiiriin. Vanha aatemaailma joutui käymistilaan johtaen seuraavan vuosikymmenen aikana huomattaviin muutoksiin.

Tämä aika toi uutta sävyä historianopetukseenkin, karumpaa, harkitumpaa, ylisanoja välttävää. Välirauhanvuoden ja sitä seuraavien usein lyhennettyjen kurssin oppilaissa oli rintamalla olleita miehiä, ilmaivalvonnassa seisseitä tai lottina toimineita naisia, kotinsa menettäneitä siirtoväen nuoria, jatkosodan aikana vanhan rajan takaa Vienan ja Aunuksen tyttöjä sekä lopuksi vielä 1943 Inkeristä siirrettyjä heimolaisiamme. Oppilaitten taustat ja aikaisemmat elämäntilanteet olivat kirjavampia kuin koskaan ennen. Tämäkin asetti opetukselle uusia vaatimuksia.

Jatkosodan aikaisilla työkausilla opettajien omatkin kannanotot vaihtelivat, hekin elivät kansansa kohtaloiden ja ajan

mielialojen keskellä. Mia Tiusanen on kertonut, miten syvästi hän eli karjalaisen kotikylän väen evakkoretken 1940, kun se karjoineen ja vähine tavaroineen vaelsi länteen. "En koskaan ole tuntenut kuuluvani johonkin paikkaan ja heimoon niin voimakkaasti." Optimistisesti aluksi toivottiin vanhojen rajojen saavuttamista, sitten Euroopan muuttuvien olojen mukana uneksittiin rajan siirtymistä kauemmaksi itään sekä lopulta koettiin sodan kohtaloiden mukana ankea loppu, jonka yhteydessä kuitenkin säilytettiin itsenäisyys. 1)

Moni nuorempi historianopettaja oli yliopisto-opiskelunsa aikana seurannut Jalmari Jaakkolan opetusta. Hänen sodan aikana ilmestyneet teoksensa Suomen historian ääriiviivat (1940) ja myöhempi jo propagandistisempi Suomen idänkysymys (1941) loivat taustaa historian sodan aikaiselle opetukselle.

Niissäkin opistoissa, joissa rakennuksia ei oltu otettu sodan aikaisiin tehtäviin, työ jatkui monin tavoin rampautuneena. Siirto-opistoista, joiden vanhat sijoituspaikat olivat jääneet 1940:n rajan taa, osa palasi sodan aikana vallatuille kotiseuduille. Vain Kanneljärven ja Itä-Karjalan kansanopistot pysyivät valitsemillaan uusilla sijoituspaikoillaan vanhojen toimitilojen talvisodassa täysin tuhouduttua. Monet opistot kanta-Suomessa toimivat sotasairaaloina tai koulutuskeskuksina.

Kouluhallitus vaikutti opistojen toimintaan aina opetussuunnitelmia myöten enempi kuin normaaliaikoina. Sieltä käsin korostettiin työn jatkamista, missä vain oli mahdollista. Lyhennettyjen työkausien opetusta oli tarkoin harkittava. Kouluneuvos Länsiluoto kehotti neuvottelukokouksessa 1942 tarkoin valitsemaan myös historian aiheita. On keskityttävä pääkohtiin, mieluummin yksistään isänmaan menneisyyteen sekä kysymyksiin, jotka erityisesti ovat silloisissa oloissa mielenkiintoisia oppilaille.

Ilman ohjeiden antamista, vaikka monet vanhat johtajat moittivat heidän oman ratkaisuvaltansa kahlitsemista, olisi opetus helposti vielä enemmän harkitsemattomasti hajonnut. Monet päiväkirjat ovat puutteellisempia kuin normaalisti. Naisopet-

tajat joutuivat usein ottamaan opetettavakseen poissaolevien miesopettajien aineita. Toisaalta naisopettajista osa oli tavalla tai toisella puolustusvoimien tehtävissä.

Monista välttämättömistäkin tarvikkeista alkoi tulla pulaa, joka loi leimansa opetukseen. Ruokatarvikkeet vähenivät, kuivat polttopuut loppuivat ja käsityötarpeissa jouduttiin pulajan korviketarvikkeiden varaan. Lisäksi kaikkia painoi läheisten omaisten oleminen rintamalla ja huoli isänmaan jopa erityisesti kotiseudun kohtalosta. Tällaisena tilanne jatkui kevääseen tai kevättalveen 1944. Silloin oli työ lopetettava usein kesken suunnitelmien ja edessä oli kesäsota 1944. Seuraavana syksynä, viimeistään joulun jälkeen 1945 työ pääsi yleensä jälleen jatkumaan lähes normaalisti.

Tältä ajalta on säilynyt varsin erilaisia opetuksen toteutuksia. Kronoby folkhögskolan johtaja Signe Strömborg on eräs edelleen vanhalla pohjalla jatkava. Antiikin aikaan uhrataan edelleen aikaa ja historiaan ennen vuotta 1500 käytettiin noin puolet koko tuntimäärästä. Yleinen historia edelleen valtaa puolet ajasta. Suomen ja Euroopan kamppaillessa tulevaisuudestaan, niiden historiaan ja nykyhetkeen vaikuttaneisiin tapahtumiin ei kajota. Varsin toisenlainen oli mm. Itä-Karjalan opiston historian tuntijakauma 1943-44. FM Kaarina Saramo käytti lähes neljännes osan tunneista aikaan vuoden 1918 jälkeen mm. lapuanliikkeen, Mäntsälän kapinan, talvisodan jopa sen jälkeisiinkin tapahtumiin. Tällöin opetus liitettiin sota-ajan tilannekatsauksiin, joissa kerrottiin viikon tapahtumat sotarintamalla. Näin oli menetelty jo välirauhan vuonna monissa opistoissa, jolloin voitiin antaa taustaa yleisestä historiasta ajan tapahtumille. Näin kertoi mm. FM Vilho Jauhiainen tehneensä Pohjois-Savon opistossa.

Sodan aikana 1942 ilmastyi salanimellä M. Lausa kirja Minne menet Suomen kansa. Siinä arvosteltiin maamme koululaitosta, yleensä siinä määrin ampuen yli maalin, että sen vaikutus jäi vähäiseksi. Kansanopistosta ja sen historianopetuksesta annettiin täysin kielteinen kuva.

Lausan katkera kritiikki synnytti opistoissa pahaa mieltä.

Luentokursseilla 1942 Yrjö Länsiluoto vastasi sen väitöksiin ja rauhoitti opettajia. Kouluhallituksen ylijohtaja Oskari Mantere oli tilaisuudessa mukana. Hän oli entinen kansanopistomies ja tunnettu historinedustaja sekä oppikirjan laatija. Hän korosti tilaisuudessa työn jatkamista kansanopistoissa vanhalla pohjalla. Oli säilytettävä ajankohtaisuus ja käsittely todellisuustajuisena sekä elämänläheisenä. Tämä hänen viimeinen tervehdyksensä opistoväelle koettiin rohkaisuna vaikeiden aikojen keskellä.

5.2. Keskustelua historianopetuksesta

Historian tärkeää asemaa opistotyössä korosti se, miten innokkaasti siitä sota-aikanakin keskusteltiin.

Oriveden opiston historiaa opetti 1933-44 fil.tohtori Erkki Osmonsalo. Hän oli arvostettu tutkija ja toimi myöhemmin poliittisen historian professorina. Kesällä 1940 hän luennoi luentopäivillä uusimman historian opetuksesta. Luennot sisälsivät arvokasta historiallista tietoa sekä ohjausta sen opetukseen. Samalla hän solmi historian opetuksessa sisäisiä yhteyksiä ja antoi viitteitä käytettävästä kirjallisuudesta. Historian käsittely oli päätettävä vuosisadan vaihteeseen, koska sen jälkeistä aikaa ei oltu siihen mennessä tutkittu. Myöhempään aikaan voidaan vain kuvaillen palata. Tällä Osmonsalo tahtoi korostaa tutkimuksen tärkeyttä.

Räisälän opiston johtaja Matti Kähäri vastasi tähän. Hänen mielestään vuosisatamme alkukymmenet ovat historiamme kehityksen tärkeää ainesta, joten niitä oli mahdoton jättää kansanopistoissa käsittelemättä, muuten jäävät sellaiset kuin venäläistämisaika, suurlakko, jääkäriliike ja vapaussotakin vaille kuvausta.

Osmonsalo vastauksessaan perusteli vielä, miten opetuksen tehtävä on sama kuin tutkimuksen. On pystyttävä esittämään ilmiöt historiallisesti. Opettajalta ei voi vaatia taitoa opettaa, mihin ei ole yliopisto-opinnoissaan saanut ohjausta. Opetus ei saa olla tunnelmoivaa, vaan on siirryttävä asialliselle pohjalle.

Tutkijan ja historiaa opettavien lähtökohdat olivat erilaiset. Jo 1920-luvulla kansanopistoissa oli kerrottu ainakin itsenäisyyden saavuttaminen, mikä nähtiin koko historian tärkeimpänä tapahtumana 1940-luvulle tultaessa oli käsiteltävä monia vielä läheisempiäkin tapahtumia.

Osmonsalo kirjoitti myöhemminkin Kansanopisto-lehteen historianopetuksesta palaamatta enää kyseiseen asiaan. Kirjoituksessaan Historian jatko-opinnoista hän kuvasi, miten maanpuolustuksellinen historianopetus, joihin kuuluivat kansamme aikaisemmat puolustussodat olivat tärkeitä. Sodat vakuuttivat "millainen henkinen yhdysside aina vallitsee nykypolven ja menneisyyden välillä". Samoin hän tähdensi kotiseutuhistorian merkitystä tulevaisuudessakin samalla alueella toimiville kunnallis- ja järjestöihmisille. On kaikin tavoin syvennettävä harrastusta historiaan.

Sodan siirryttyä Itä-Karjalaan Osmonsalo vuoden 1941:n lopulla korosti uskonnon ja historian opetuksen uusia tehtäviä. Oli annettava tietoja ortodoksisen kirkon ja länsimaisen kirkon historiasta, jotta historiallinen kehitys ymmärrettäisiin. "Tällä historian hetkellä on sovellettava opetus uusien olojen mukaisesti, että elävästi tuntuimme vastuamme mikä on tulevaisuuden Suur-Suomessa." 1)

Syksyllä 1942 Kansanopisto-lehti asetti eräille historianopettajille kysymyksen, mihin he historiassa kiinnittäisivät päähuomion ensi työkaudella.

Juho Kytömäki katsoi tärkeimmäksi käsitellä seuraavia kysymyksiä:

- mistä kansamme on tullut, milloin; meidän heimokansamme;
- naapurit, tulo kristityksi, yhteiskunnan kehitys;
- sodat ja niiden seuraukset;
- kansamme suuret "hyväntekijät" ja viholliset;
- miten irrottauduttiin läntisestä, miten itäisestä naapurista;
- miten jouduttu nykyiseen sotaan sekä

- ketkä ystäviämme ketkä vihollisiamme.

Innokas Antti Leinonen syytti ajan tehtävistä ja ilmoitti jättävänsä antiikin historian käsittelyn ja siirtyvänsä Termopyleistä talvisodan urhoollisiin miehiin. Oman kansan ja heimokansojen kohtalot olivat nyt tärkeitä. "Nyt tarvitaan historian opetukseen uutta, vanhat konseptit eivät enää riitä."

Haapaveden Viljo Mikkonen kertoi, että hän oli oppinut Grundtvigilta, miten historian opetuksen tulee opettaa

- menneisyyden kautta nykyisyyden ymmärtämistä,
- ei pinnallisesti, vaan "kuin haukka" etsiä suuria huippuja, johon opetuksen on pysähdyttävä,
- suunnata nuorten innostus jatkamaan isien työtä,
- ja lopuksi rauhan historia on rikkaampaa ja antaa iloa enempi kuin sodan.

Olli Tuominen Niittylahdessa korosti Suomen kansan historiallisen tehtävän osoittamista Euroopan sivistyspiirin koillisvartijana, mikä nykyaikana on entisestään selventynyt. Suomen idänkysymys syntyi jo varhaiskeskiajalla. On siirryttävä Ruotsi-johtoisesta ajattelusta suomalais-kansalliseen ja eurooppalaiseen näkökulmaan. Paljon riippuu siitä, tuleeko yksin naiskurssi, mitä opetetaan.

Niilo Liäkan vastaus on kiintoisa, vaikka hän oli jo vanhus ja ollut kauan poissa opetustyöstä. Hän korosti kahta vaikeutta: ensin oppilaitten nuori ikä tuottaa ongelmia, koska 16-17 vuotisille on vaikea opettaa kansalaisen ajattelua ja toisaalta opettajat ovat vailla riittävää harrastusta lisätä tietojaan, eivät edes koe siihen olevan tarvetta. 2)

Usein on kansanopistojen vanhasta historianopetuksesta lausuttu arvosteluna, että se oli romanttista tunnelmoimista. Useimmiten ulkopuolinen arvostelu oli asiantuntemattomuutta, sitä epäiltiin, koska opistoissa ei käytetty oppikirjoja eikä tarkkoja opetussuunnitelmia. Tällaistaakin on esiintynyt, kuten on mainittu, mutta yleiseksi sitä ei voi väittää.

Omastakin piiristä saattoi kohota tämän suuntaista arvostelua. Olavi Kares kirjoitti Kansanopisto -lehdessä 1941, miten vanha kansanopistojen romantiikka ja idealismi oli alkuaan Tanskan kansanopistoista ja jatkoi:

Meidän kansamme historiallinen perintö on niin perustavasti toinen kuin esim. kansanopistoajatuksen syntymämaassa, ettei mikään jäljittely voi tulla kysymykseenkään. Sodan vuodet ovat avanneet silmät. Sodan karu elämänmuoto on antanut sakariinin maun sellaiselle haihattelevalle historianopetukselle, mikä sepittää romanttisia kertomuksia kovasta ja riisuvasta todellisuudesta.

Vanhaa taistelijaa Niilo Liakkaa tällainen kirjoitus ärsytti. Hän vastauksessaan väitti, ettei kansanopistossa ole koskaan pyritty Tanskan opistojen mukaiseen historianopetukseen. Siinä maassa tosin oli parhaiten Pohjoismaissa ymmärretty meitä ja meidän olojamme erikoispiirteitä. Hän ihmetteli lisäksi, miten nyt vasta meillä olisi opittu, että Suomen historia on ollut karua.

Liakka ei ollut meillä edustanut edes alkuvuosinaan romanttista historianopetusta. Oli valitettavaa, että vanhenevana hän ei ollut pitkään aikaan puolestaan ymmärtänyt nuorta polvea kansanopistojen opettajissa, vaikka hän seurasi jatkuvasti tapahtumia ja mm. historian tutkimusta. Kaksi keskeistä historian tutkijaa ja opettajaa, Liakka ja Kares, olivat liian kaukana toisistaan.

Kares ei toisaalta nähnyt eikä myöntänyt, että 1930-luvun historian opetuksessa opistoissamme saattoi olla kansallista romantiikkaa, jopa oman herätysliikkeen vaiheita kuvattaessa.

Kareksen sana ajan karuudesta sai jatkon nuoreen polveen kuuluvan luentokurssien toimimiehen sanoissa 1942, mikä ajan ajatuksia kuvaavina edellisen täydennykseksi lisättäkään.

Ei vain rintamalla olleet, vaan myös kotiseudun vaikeuksissa kamppailleet eivät voi opettaa enää samal-

la tavalla kuin ennen. On perusteellisesti harkittava, mitä tästä lähtien opettaa, kun uudelleen pääsee työhön käsiksi. Isänmaa on tullut karummaksi meille, se on rakas, mutta raskas todellisuus, joka tältä sukupolvelta on todella vaatinut paljon. 3)

Niilo Liakka kuoli kahdeksankymmenvuotisen sodan lähetessä päättymistään tammikuussa 1945. Hänen viimeinen kirjoituksensa Kansanopisto -lehdessä 1944 kosketti vielä kansanopiston historian opetusta ja aineen merkitystä. Hän näki sen loppuun saakka sotien jälkeenkin opiston pääaineena ja korosti sen merkitystä. Historianopettajien ja muidenkin kansanopiston opettajien tuli itse jatkuvasti opiskella sitä.

Tässä yhteydessä on syytä viitata oppikoulun historianopetuksen muuttumiseen. Yleisen historian ylivalta oli tosiasia aina 1950-luvulle saakka. Jo 1930-luvulla, mutta erityisesti 1940-luvulla kohosi vaatimuksia opetuksen painopisteen siirtämisestä ajallisesti lähemmäksi sekä Suomen historiaan. Tähdennettiin samalla tiedollisen opetuksen ohella koulun kasvattavaa tehtävää.

Uuden opetuksen suunnitteluun osallistuivat Lauri Kaukamaa, myöhemmin kouluneuvos ja R.H. Oittinen, tuleva kouluhallituksen pääjohtaja.

Tämän keskustelun seuraaminen opettaa arvostamaan kansanopiston opetuksen vapautta. Silloin tavalla tai toisella eturivissä olevat opettajat voivat huolehtia uusien näkemysten omaksumisesta.

5.3. Kansanopistokomitean mietintö 1945

Ensimmäisen kansanopistokomitean mietintö 1923 oli keskittynyt valtionapua koskevan lainsäädännön esittämiseen. Pedagogista puolta käsiteltiin varsin suppeasti. Vuoden 1936:n komitean laatimaa mietintöä, joka valmistui juuri sodan päättyessä vuonna 1945, tutkittiin huolella opistoissa ja se oli aikaansa laajasti kuvaava dokumentti.

Komitean puheenjohtajaksi määrättiin Yrjö Länsiluoto ja yhdessä ikätoveriensa Erkki Paavolaisen ja Aarne Aulangon kanssa he muodostivat siinä keskeisen ryhmän. Aulanko oli aluksi komitean sihteeri, mutta menojen välttämiseksi sodan aikana sihteerin käyttö kiellettiin ja puheenjohtaja laati mietinnön lopulliseen asuun. Mietintö kuvaa 1930-luvun lopulla keski-ikäisen sukupolven ihanteita ja asenteita.

Kansanopistojen keskeiseksi tavoitteeksi mietinnössä asetettiin tehostettu kansalaiskasvatus. Sanonta oli uusi, vaikka liittyi vanhaan kansanopistoperinteeseen. Päämäärän toteuttamisessa painotettiin perehdyttämään silloiseen uudistuvaan yhteiskuntaan ja sen toimintaan, erityisesti sen taloudelliseen ja henkiseen kulttuuriin.

Kansanopiston aineet ryhmiteltiin uudelleen noudattaen aikaisemmasta poikkeavaa jakoa. Siihen saakka olivat uskonto, historia, kirjallisuus ja maantieto muodostaneet yhtenäisen ryhmän, jota pienissä opistoissa hoiti sama opettaja. Ryhmä jaettiin mietinnössä kahtia: yhteiskunnallisiin aineisiin laskettiin historia, yhteiskuntaoppi, kansantalous ja maantieto sekä elämäkatsomuksellisten aineiden ryhmään uskonto, kirjallisuus ja kasvatusoppi. Voidaan sanoa, että vanha kristillis-historiallis-runollinen yhteys rikkoontui, sanonnaltaan tosin vanhentuneena, mutta sitä kannattava ajatuskin katosi. Tarkoituksena oli näin korostaa sekä kasvatuksellisen että kristillisen opetusaineksen asemaa.

Mietinnössä korostettiin yhteiskunnallisia näkökohtia, nykyajan ymmärtämistä sekä historiallisen vaiston ja tajun kehittämistä. Nuoret oli opetettava näkemään, miten nykyiset olot ja kulttuurimme olivat aikaisemman kehityksen tulosta. Näiden päämäärien mukaan oli opetettavan aineksen määrää karsittava ja keskitettävä. Oman maan historia ja siinäkin viime vuosisadan tapahtumat korostuivat entistä selvemmin. Geopoliittisen asemamme merkitys mainitaan sota-ajan kokemusten tuomana tosiasiana. Historialliset persoonallisuudet loivat tietoa edustavaan valtiolliseen ainekseen inhimillisyyttä. Sitä korosti lausuma, että opetuksessa oli vaalittava elämänymmärtämistä, elämänlämpöä ja elämää uudistavien voimien kuvaamista.

Siten säilyi yhteys elämäkatsomusta rakentavaan tehtävään, mikä ei saanut jäädä unhoon opiston työssä.

Tässä oli mukana humanismia vaikka yhteiskunnallinen aines olikin etualalla. Opetuksen vapautta ei rajoitettu. Jyrkimmäksi eroksi jäi kirjallisuuden opetuksen syrjäytyminen historiasta. Sen välitön yhteys historian opetukseen heikkeni sen jouduttua vaikkapa teoreettisestikin toiseen ryhmään.

Mietintö otettiin vastaan myönteisesti. Toiveet kohdistuivat tietysti ensi sijaisesti lainsäädännön muutokseen ja suuremman valtion avun saamiseen, mikä toteutui uuden lain valmistuttua 1950. Se puolestaan ohjasi työtä ja opistojen saamia avustuksia vuoteen 1970 saakka.

Opetuksen käytännöllisenä ohjeena mietintö vanheni 1960-luvun alkuun mennessä, jolloin nähtiin uuden komitean asettamisen olevan tarpeellisen. Historianopetuksen asema muuttui, kun elämän virta meni vanhojen muotojen ohi. Sota-aika oli tuonut mietintöön jo jotain uutta, mutta ei ennättänyt riittävästi siihen vaikuttaa.

Mietintöjen tärkeimmäksi tehtäväksi historiallisesti on osoittautunut, että ne ovat antaneet kuvan tilanteesta syntyvaiheessa. Niinpä 1945:n mietintöön loi vielä 1930-luvun loppu varsinaisesti leiman. Lisäksi on syytä panna merkille, että niin vuosien 1923, 1945 kuin myöhemmin 1964:n mietinnöt keskittyivät lainlaadintaan, mihin on näkynyt syntyvän tarvetta aina parin vuosikymmenen välein.

Yrjö Länsiluoto tahtoi korostaa historian opetuksen asemaa opisto-opetuksessa lausumalla: Historia on joka tapauksessa kansanopisto-opetuksen ja -kasvatuksen keskeisimpiä. Jos sen asemaa heikennetään, heikennetään kansanopistotyötä kokonaisuudessaan ja samalla erityisesti yhteiskunnan sivistystyötä opistoissa. 4)

Seuraavan vuosikymmenen kehitys antoi jo tähän vastausta.

5.4. Rauhan tultua

Sotavuodet muuttivat koko sukupolven ajattelutavan. Paluuta entiseen ei ollut, elettiin uusissa oloissa. Poliittinen asemaamme oli muuttunut. Vanhat kansalliset arvot punnittiin uudelleen. Milloin nähtiin vaaran vuosien olevan käsillä, milloin epä tietoisena pelättiin idän merkityksen väheksymistä. "Putosimme takaisin paljaan ja raskaan olemassaolotaistelun arkeen." (Matti Kuusi).

Ajan tuulet koskettivat myös koulua ja kasvatustyötä. Paljon vanhaa murtui, särkykö kaikki, pelättiin, toiset taas näkivät vanhassa muuttumisen jarrun. Yleensä koulussa siirryttiin uusille urille, myös kansanopistoissa, tosin hitaasti, koska jokainen työntekijä tunsikin olevansa perämies omassa pienessä purressaan, opistossaan, tunneillaan ja oppilaittensa edessä. Toisten koulumuotojen suunnitelmia seurattiin, niissä näkyi rohkeata pyrkimystä muutoksiin.

Kansanopistojen historianopetuksessa olisi odottanut uusien ajatusten toteutuvan helpomminkin ja nopeammin, koska opetusta ei oltu sidottu tiukasti mihinkään vanhaan. Muutokset eivät kuitenkaan toteutuneet välittömästi, ainakaan näkyvästi. Monella miesopettajalla oli lisävaikeutena, kun oli sopeuduttava rintamilta palattua naisvaltaisen "yksikkönsä" eteen oltuun vuosikausia rintamalla miesten keskellä upseerina. Opiston taloudelliset kysymykset tulivat varsinkin johtajilla vastaan, rakennukset olivat usein raskaassa käytössä kärsineet, taloudessa oli vaikeuksia.

Toisenlaisia olivat myös oppilaat, jotka sotien kokemukset mukanaan täyttivät opistojen tilat. He ajattelivat uudella tavalla ja heidän asenteissaankin se näkyi, vaikka se ilmeni vasta vähitellen, vuosien kuluessa.

Sotavuosien positiivisena saavutuksena koettiin opistojen kesken entistä suurempaa yhteenkuuluvuutta. Eri opistoryhmien edustajilla oli ollut 1943 yhteinen kokous Otavan opistossa keskustelemassa vanhojen grundtvigilaisten ja kristillisten opistojen välisistä ongelmista. Sotien jälkeen eivät nämä

erottavat tekijät enää kohonneetkaan entisenlaisina, kuten viimeksi kesällä 1939. Opistolaitos joutui kokonaisuudessaan elämään yhä suuremmissa moniarvoisuuden maailmassa myös omassa kentässään. Sotien aikana ja ennen kaikkea sen jälkeen syntyi suuri määrä uusia kansanopistoja viimeisenä suurena opistojen perustamisaaltona. Niiden joukossa oli eri henkisiä ja aivan uuden tyyppisiäkin mm. äärivasemmistoa edustava opisto. Uudet opistot sulautuivat vuosien kuluessa yhteistyöhön entisten kanssa samalla tavoin kuin aiemminkin, vaikka aluksi eräiden omaksuminen näytti vaikealta puolin ja toisin.

Aikaisemmin on kuvattu, miten 1918:n tapahtumat koettiin yleensä kansanopistoissa valkoisella tavalla. Seuraavilla vuosikymmenillä opistojen asenteet pysyivät samanlaisina maaseudun kotien enemmistön mukaan, vaikka oppilaissa oli jatkuvasti mukana myös maaseudun vasemmistokotien nuoria. Työväen Akatemia oli jo taustaltaan eroava toisista, mutta senkin johtajaksi tuli sosiaalidemokraatteihin lukeutuva johtaja Yrjö Kilpeläinen vasta 1937. Toisen maailmansodan aika toi tähänkin muutoksen. Sörnäisten kristillisen kansanopiston johtajaksi valittiin sosiaalidemokraatteihin lukeutuva pastori Toivo Rajalinna 1943. Vanha poliittinen raja silloin ylitettiin.

Sotien aikana yhteydet Pohjoismaihin tiivistyivät. Talvisodan päivinä ja sen jälkeen saatiin osoituksia myötätunnosta kaikista Pohjoismaista, myös niiden kansanopistosta. Tanskan ja Norjan miehitys muutti tilannetta, samoin Suomen liittyminen taisteluihin Saksan rinnalla.

Tämänkin jälkeen Ruotsi auttoi ja tuki monin tavoin Suomea samoin kuin kaikkia naapureitaan. Sotien jälkeen syntyi uusi yhteys kielirajan yli sekä kotimaassa että Pohjoismaissa. Muistettiin miten eri muodoissa auttava käsi oli ojentunut Pohjanlahden yli. Uudet yhteydet Skandinaviaan laajensivat kansanopistoissa näköaloja ja vapauttivat vuosien sulkeutuneisuudesta.

Skandinaviassa pyrittiin tähän aikaan rakentamaan Grundtvigin ajatusten perustalle yhteispohjoismaista Göteborg-akatemiaa.

Opiston tarkoitus oli kasvattaa nuoriso demokraattisen yhteiskunnan kansalaisiksi. Sen rakentavana voimana olisi vanha humanismi yhdessä kristillis-historiallisen aatemaailman kanssa. Liikkeen aatteellisena johtajana oli intomielinen rehtori C.P.O. Christiansen, joka oli järjestettyjen Göteborg-kokouksien keskeinen henkilö. V. 1949 pidettiin Suomesakin Porvoossa tällainen kokous.

Christiansen perusteli ajatuksiaan Grundtvigin "suurella historiallisella näyllä", jota hän kuvasi näin:

Grundtvigilla oli syntynyt vanhasta antiikin Roomasta kielteinen ajatus, vaikka hän piti sitä historiallisesti tärkeänä. Se oli eri kansojen oman kielien ja kansallisen elämänmuodon orjuuttaja, kuten kaikki myöhemmätkin nk. Roomat historian aikana. Antiikin Rooma kukistui kansainvaellukseen. Keskiajalla nousi uusi Rooma paavinvaltana, joka kukistui Lutherin historialliseen työhön. Yritykset uusien Roomien noususta uudella ajalla Espanjan tai Ranskan vallan muodossa kilpistyivät Englannin voimaan. Nyt oli Pohjolan kansoilla yhdessä Englannin kanssa rooman vastustaminen historiallisena Jumalan sille asettamana tehtävänä.

Näin Christiansen kuvasi Grundtvigin jättämää perintöä. Tältä pohjalta hän kehitti ohjelmaansa. Oli luotava kansainen (folkelig), pohjoinen ja yleinen (universell) opisto Göteborgiin. 5)

Pohdinnat osoittavat, miten Tanskassa eläneet ajatukset olivat kaukaisia maamme kansanopiston historianopetukselle. Ruotsissa Göteborg-kokouksessa ollut maamme edustaja 1948 kertoi, miten kokouksissa oli luennoitu marxismista ja leninismistä, mikä aihe oli meillä vielä varsin vieras.

Sotien jälkeen suuret yhteiskunnalliset muutokset alkoivat vaikuttaa myös kansanopistoihin. Koululaitoksemme laajeneminen ja syveneminen sekä väestön vähittäinen siirtyminen kansanopistoille perinnäiseltä maaseudulta asutuskeskuksiin oli-

vat tärkein haaste kansanopistoille. Nuoret oli varustettava laajemman koulutuksen uusilla tiedoilla ja taidoilla etteivät he joutuisi uusilla asutuspaikoillaan heikoimmin koulutettujen joukkoon.

Sotien jälkeen kohosi jälleen keskustelu omasta historian oppikirjasta. Kansakoulun oppikirjat tunnettiin liian nuorille tehdyiltä, opetuksen tiivistäminen kirjaa käyttäen apuna kohosi välttämättömäksi. Kansanopistokomiteakin oli ottanut mietinnössään myönteisen kannan omien oppikirjojen hankkimiselle. Kansanopisto -lehdessä oli sitä suosittavia kirjoituksia jo 1946. Vähitellen oppikirjakysymys vuosikymmenen loppuvuosina toteutui, kun kansanopistoyhdistys otti sen ajamisen tehtäväkseen. Yhteistyössä eri kustantajien kanssa julkaistiin ensin yhteiskuntaoppi, sitten maantieto ja laskennon kirja. V. 1950 ilmestyi myös tri Martti Ruudun kansanopistojen käyttöön soveltama Suomen historia. Sekin oli eräs merkki uuden ajan tulosta opistojen historianopetukseen.

Työväen Akatemian nuori johtaja R.H. Dittinen piti Eurajoen kansanopistopäivillä 1945 luennon kasvatuksesta kansanvaltaan. Hän esitti uuden sukupolven ja työväenliikkeen edustajana peruspiirteitä koululaitoksesamme odotettavista uudistuksista. Kansanopiston kannalta ne ensi sijassa koskivat opistotyön kokonaishenkeä. Sellaiset tärkeät näkökohdat kuin sosiaalinen aktiivisuus, yhteisvastuullisuus, suvaitsevaisuus ja kansainvälisyys olivat periaatteita, jotka saivat perustuksen jo historianopetuksessa. Koko koululaitoksen jo silloin havaittava muuttuminen perustui tämänsuuntaisiin ajatuksiin.

Kansanopistoyhdistyksen uusi työelin neuvottelukunta kokoontui vuosikymmenen lopulla kolme kertaa. Oriveden opistossa 1948 käsiteltiin myös opistojen historianopetusta. Alustus-esitelmän piti FT lehtori Aulis J. Alanen, joka oli sekä aktiivinen tutkija että oppikoulun opettaja. Hän korosti historian merkitystä. Kansanopiston opetuksessa hänkin painotti harkintaa opetusaineiden valinnassa.

Perusnäkömyksenä on oman kansan vaiheet, isänmaan,

joka viime vuosina on tullut konkreettisesti meitä lähelle. Kansamme elämän pohjavirtana on sen uskonnollisuus, oikeusperiaate ja demokraattisuus. Näiden johtavien perusasenteiden kietoutuminen punaisena lankana kansamme vaiheisiin on nähtävä opetettaessa. Sosiaaliset kysymykset liittyvät lähihistoriaamme.

Sopivan oppikirjan puute on suuri, on saatava oma kirja opistoille. Paikalliset historianharrastukset on hyödynnettävä opetuksessa. Karttoja ja kuvia on käytettävä, mutta elävä sana, ajatusten askarruttaminen ja mielipiteiden vaihto on tärkeintä. Kansanopistossa on pyrittävä kypsyyteen, ei tietoihin. Elämää varten nuoret ovat kansanopistossa.

Keskustelun kuluessa oltiin yleensä sitä mieltä, että on rajoitettava viime vuosisadan tapahtumiin ja oman maan vaiheisiin. Historian oppikirjan tärkeyttä korostettiin. Tuntimääräksi jotkut esittivät vielä neljää viikkotuntia, vaikka useissa oli jo menty vähempään. Alfons Sundqvist, vasta tullut Fria kristliga folkhögskolan nuori oppinut teologi korosti opistojen vapautta valita opetettava aines, samoin kuin tuntimäärät. Niissä opisto ei ollut sidottu toisiin opistoihin eikä koulumuotoihin. 6)

Viimeiset tuntijakaumat on valittu vuosikymmenen lopulta osoittamaan kuinka paljon kohta rauhan tultua kokonaistilanne historianopetuksessa kansanopistoissa oli muuttunut.

Opetuksen painopiste oli siirtynyt merkittävästi Suomen historiaan ja myöhempään aikaan. Yli puolet tunneista käyttivät kuitenkin edelleen vanhaan ja keskiaikaan A. Aulanko, Antti Leinonen, Helmer Wahlroos ja Joh. Kronlund. Yksinomaan kotimaan historiaa opettivat Kares ja Helvi Kuusamo Itä-Karjalan opistossa.

Edelleen kolme vanhinta mukana olevaa opettajaa humanististen opistojen joukossa on käsitelty omalla ryhmällään "vanhoina johtajina". Näiden keski-ikä oli jo yli 60 vuotta. Näillä historian viikkotuntien määrä on ollut viisi, kun nuorella

polvella oli laskenut neljään. Aikaisemmin tässä ryhmässä ol-
lut O. V. Sirkka on vanhuksena jätetty pois, mutta Antti Lei-
nonen, jonka päiväkirjoja ei aikaisemmilta vuosilta ole käy-
tettävissä, on tullut mukaan. Nuoriin on otettu mukaan kah-
deksan, joiden keski-ikä on 40 vuotta, joten he edustavat
seuraavaa ikäpolvea, Heistä kuuluivat sodan jälkeen opetta-
jiksi tulleeisiin Heikki Hosia, Antti Tuomi-Nikula ja Helvi
Kuusamo. Hosia oli aikaisemmin toiminut kansansivistysjärjes-
toissä ja siten tuttu kansanopistopiireissäkin. Hänestä tuli
keskeinen henkilö kansanopistoyhdistyksen piirissä. Aikaisem-
min mainitut Aarre Tuompo ja V.J. Ihalainen saavuttivat tänä
aikana fil.tohtorin arvon edellinen psykologian ja jälkimmäi-
nen kasvatustieteen alaan kuuluvilla väitöskirjoilla.

11. Humanististen opistojen tuntijakaukia 1940-luvulla (1947-49)

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
<u>Ryhmä A</u>						
Aulanko - Päivälä	34	66	56	36	7	1
Mikkonen - Haapavesi	66	34	6	60	33	1
Leinonen - Otava	70	30	50	40	9	1

Keskimäärin	57	43	37	46	16	1
<u>Ryhmä B</u>						
Mähönen - Peräpohjola	92	8	28	43	22	7
Tuompo - Huittinen	95	5	21	55	19	5
Hosia - Ilmajoki	87	13	29	47	22	1
Vuorinen - Hartola	97	3	28	11	55	6
Ihalainen - Pohjois-Savo	93	7	26	47	23	4
Kähäri - Räisälä	88	12	21	27	31	21
Tuomi-Nikula - Keski-Pohjanmaa	96	4	27	25	43	7
H. Kuusamo - Itä-Karjala	100	-	31	44	23	2

Keskimäärin	93	7	26	37	30	7

Edellä olevien ryhmien keskituntimäärät:

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	3.8	8.3	7.6	8.6	13.3	9.2	1.2	1.2	53.2
Yh	19.0	6.8	6.3	1.3	4.0	3.2	0.3	-	40.9
Yht	22.8	15.1	13.9	7.9	17.2	12.4	1.5	1.2	94.1
<u>Ryhmä 2</u>									
Sh	6.0	8.7	5.8	10.1	4.8	18.6	4.4	3.6	62.0
Yh	0.9	0.6	1.8	-	1.1	0.2	-	0.6	5.2
Yht	6.9	9.3	7.6	10.1	5.9	18.8	4.4	4.2	67.2

Kristillisiä opistoja edustamaan on valittu kymmenen opiston historian opetuksen tuntijakaumat. Opistoista Ylitorniolla ja Eurajoella oli johtajan rinnalla toinen opettaja, edellisessä kirkkohistoriassa, jälkimmäisessä historiassa. Molemmilla oli kelpoisuus näiden opettamiseen.

Vanhempaan polveen kuuluivat Kytömäki, Lammi ja Leppäsaajo, kaikki aikaisemminkin mainittuja. Näistä Kytömäki ja Lammi olivat jo yli 60-vuotiaita. Kytömäki opetti lähes puolet tunteista aikaa ennen 1500, kuitenkin pääasiassa Suomen historiaa. Tässä ryhmässä ikä ei näytä olleen yhtä määräävä kuin humanistisissa opistoissa. Antiikin ja alkukirkonkin tapahtumat ovat jääneet opetuksessa varsin vähälle. Kareksen opetus näyttää syventyneen oman aktiivisen historiankirjoituksensa rinnalla.

Jaakkiman opistossa Matti Tuovinen oli taitava historiainkin opettaja. Hän kuvaili värikkäästi ja tasapainoisesti eri aikakausia. Tuntien aiheet olivat usein varsin laajoja yli eri aikakausien ulottuvia, kuten Venäjä 1500-1900, Viron ja Inkerin vaiheet, lahjoitusmaakysymys, torpparilaitos, Suomen rauhanteot Venäjän kanssa yms.

Aikaisempaa tapaa noudattaen on edelleenkin ryhmitelty erikseen viisi herännäisopistoa sekä saman verran muita kristil-

lisiä opistoja erikseen. Edellisissä Eino Ojajärvi ja Kalevi Nykänen edustavat sekä iältään nuorimpia että viimeksi kansanopiston johtajiksi tulleita jälkimmäisessä ryhmässä samoja edustavat Paavo Telaranta ja Toivo Salomaa.

12. Kristillisten opistojen tuntijakaumia 1940-luvulla
(1947-49)

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
<u>Ryhmä A</u>						
herännäisopistot						
Kytömäki - Raudaskylä						
Hist. 42 %	94	6	47	33	18	1
Kh 58 %	76	24	10	43	47	-
Koko historia	83	17	22	32	46	-

Lammi - Karhunmäki						
Hist. 75 %	97	3	15	51	30	4
Kh 25 %	100	-	-	-	100	-
Koko historia	98	2	12	38	47	3

Kares - Turku						
Hist. 58 %	100	-	18	48	27	7
Kh 42 %	100	-	-	7	87	6
Koko historia	100	-	10	31	52	7

Ojajärvi - Pielisjärvi						
Hist. 48 %	100	-	27	28	39	6
Kh 52 %	59	41	23	27	50	-
Koko historia	80	20	25	27	45	3

Nykänen - Valkeala						
Hist. 61 %	89	11	18	65	18	1
Kh 39 %	61	39	7	22	71	-
Koko historia	68	12	14	47	39	-

Keskimäärin historiaa 57 %	96	4	25	45	26	4
Kirkkohistoriaa 43 %	79	21	8	20	71	1
Koko historia	90	10	17	35	46	2

Ryhmä B

Muut kristilliset opistot

Leppäsaajo - Yliornio

Hist. 72 %	98	2	28	61	10	1
Martta Karjalainen						
Kh 28 %	10	90	47	45	8	-
Koko historia	73	27	34	36	9	1

Tuovinen - Jaakkima

Hist. 58 %	89	11	24	30	32	14
Kh 42 %	51	49	23	45	26	6
Koko historia	73	27	24	36	30	10

Lempi Nevavuori - Eurajoki

Hist. 75 %	100	-	35	23	41	1
Tarna						
Kh 25 %	46	54	46	44	10	-
Koko historia	87	13	38	28	33	1

Telaranta - Sairala

Hist. 80 %	100	-	18	48	32	2
Kh 20 %	47	35	-	53	40	7
Koko historia	89	11	14	49	34	3

Salomaa ja Helvi Valkonen

Hist. 75 %	100	-	27	48	25	-
Kh 25 %	57	43	11	54	35	-
Koko historia	89	11	23	49	26	2

Keskimäärin koko ryhmässä

Hist. 72 %	97	3	26	42	28	4
Kh 28 %	42	58	25	48	24	3
Koko historia	82	18	27	44	26	3

Ryhmien keskituntimäärät ovat:

	1	2	3	4	5	6	7	8	Yht
<u>Ryhmä A</u>									
Sh	2.2	8.9	6.2	10.4	6.6	10.1	4.8	2.0	50.4
Yh	0.4	-	-	-	0.4	-	-	-	0.8
Kh	2.3	0.6	3.5	1.5	2.5	22.4	5.2	0.5	38.5
Yht	4.9	9.5	9.7	11.9	9.5	32.5	9.2	2.5	89.7
<u>Ryhmä B</u>									
Sh	6.8	6.9	5.9	8.9	8.0	11.0	3.9	1.6	53.0
Yh	0.2	0.4	-	-	0.4	-	-	0.1	1.1
Kh	3.6	2.1	5.9	2.2	6.7	3.6	1.0	0.5	20.6
Yht	10.6	9.4	11.8	11.1	10.1	14.6	4.9	2.2	74.7

Humanististen ja kristillisten opistojen tuntimäärissä oli varsin suuri yhdenmukaisuus. Luonnollisesti kirkkohistoria toi eroavuutta ryhmien ja opistojenkin kesken.

Ruotsinkielisten opistojen ryhmässä eroavuudet ovat huomattavammat mikä näkyy tuntimääristä. Opistot voidaan ryhmitellä kahteen humanistiseen ja lisäksi kristillisten opistojen ryhmiin. Opistojen vähäinen lukumäärä korostaa yksityisen opiston painotusta.

13. Ruotsinkielisten opistojen tuntijakaumia 1940-luvulta (1947-49)

Humanistiset opistot

	Sh	Yh	I	II	III	IV
<u>Ryhmä 1</u>						
Wahlroos - Borgå	10	90	51	31	18	-
Hägg - Närpes	53	47	55	18	20	7
Lönnqvist - Aboland	53	47	47	33	20	-
Nylund - Finns	39	61	58	33	9	-

Keskimäärin	39	61	53	28	17	2

Ryhmä 2

Fredriksson - Vöörä	83	17	27	38	31	4
Eriksson - Aland	92	8	32	47	21	-

Keskimäärin	88	12	30	42	26	2

Wahlroos on säilynyt edelleen yleisen historian opettajana. Tuntiopettaja opetti kirkkohistoriaa ja käsitteli yksinomaan varhaisinta eli apostolista aikaa noin 15 tuntia, niitä ei ole laskettu mukaan. Hägg ja Lönnqvist käyttivät noin puolet tunneista Suomen historiaan.

Toisenkinlaista eroavuutta opetuksessa on näkyvissä. Niinpä Eriksson päätti varsinaisen historian 1809:ään ja sen jälkeen piti vuosittain n. 10 tunnin sarjan nimellä etnografia ja aiheeksi on merkitty yhteisnimi "by och bonde" eli talonpoikaisia työ- ja juhlatapoja sekä maalaisen elämänmuodon kuvausta kotimaakunnasta.

Kristillisiä ruosinkielisiä opistoja oli kaksi, Uudessakaarleppeyissä ja Vaasassa, jonne jo 1920-luvulla syntynyt Evangeliska folkhögskolan i österbotten oli siirtynyt.

	<u>Sh</u>	<u>Yh</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
Jern - Nykarleby						
Hist. 57 %	37	63	47	45	6	2
Kh 43 %	18	82	47	37	12	4

Koko historia	29	71	47	42	8	3
Kronlund - Vasa						
Hist. 65 %	49	51	55	28	13	4
Kh 35 %	32	68	42	34	21	3

Koko historia	44	36	50	30	16	4

Nuoret historianopettajat Elly Jern ja Johannes Kronlund olivat teologeja ja opetuksessaan antiikki- sekä alkukirkkopainotteisia.

Ruotsinkielisten historianopettajien edustajien keskituntimäärät olivat:

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>Yht</u>
<u>Ryhmä 1</u>									
Sh	1.1	2.7	3.0	4.7	4.1	4.9	3.0	2.2	24.8
Ph	1.4	0.3	-	-	-	-	-	-	1.7
Yh	18.5	12.5	1.7	1.9	2.7	3.0	0.9	0.4	41.6
Yht	21.0	15.5	3.7	6.6	6.8	7.9	3.9	2.6	68.1
<u>Ryhmä 2</u>									
Sh	5.0	6.0	7.5	11.0	6.3	7.5	4.7	2.5	52.5
Ph	4.5	-	-	-	-	3.0	-	-	7.5
Yht	9.5	8.0	7.5	11.0	6.3	10.3	4.7	2.5	60.0
<u>Krist.</u>									
Sh	1.0	3.3	2.5	4.7	2.7	2.2	1.2	1.2	19.0
Ph	-	3.-	-	-	-	-	-	-	3.-
Yh	12.5	4.3	1.3	1.0	3.0	2.0	0.3	0.3	24.5
Kh	4.7	7.7	4.7	1.2	2.7	2.0	-	0.5	23.7
Yht	17.2	18.3	8.5	7.0	7.0	6.2	1.7	2.0	70.2

Numerolliset yhteenvedot alkua ajoilta 40-luvun lopulle kuvaavat historianopetuksen muuttumista kansanopistoissa. Historia säilyttää joka tapauksessa tärkeimmän aineen asemansa aikakauden loppuun saakka. Tuntimäärä säilyy 3-4 viikkotuntina.

Miten opetus tunneilla muuttui, on vaikea kuvata lähteiden avulla. Tiedetään kuitenkin hyvin, miten oli seurattava samoja linjoja kuin muissakin oppilaitoksissa. Sotien jälkeen oli mm. oppikirjat puhdistettava sodan aikaisista asenteista niin Saksaa kuin Neuvostoliittoa koskevissa kohdin. Tämä vaikutti yhtä hyvin myös opistojen opetukseen. Otettiin yleensä varovasti kantaa, tunnettiin että aika oli vielä arka myös opetuksessa. Yleinen mieliala ja hiljainen uusi asennoituminen

määräsivät kuitenkin sen keskellä työskenteleviin opettajiin.

Kansamme keskellä hävisi jo sotien aikana vanhoja asenteita ja kaadettiin raja-aitoja. Sosiaalinen ja demokraattinen ajattelu levisi. Eroja oli opistojen opettajien kesken, mutta nekin, joille muuttuminen oli vaikeaa, oppivat vaikenemaan.

Varsinainen kasvu uuteen opittiin seuraavilla vuosikymmenillä. Silloin tulivat myös opistoihin uuden ajan sukupolvi tuoden monenlaista uutta mukaan. Opettajissakin tapahtui luonnollista vaihtumista.

Myös historiassa sekä tutkimuksessa että oppikirjoissa valtaasi uudet painotukset liittyen aikaan ja nouseviin nuoriin tutkijoihin. Koulun, myös vapaiden kansanopistojen historianopetus oli siihenkin kehitykseen sidottua.

6. Historianopetuksen kokonaiskuva

6.1. Historian opettajat

Historian tapahtumat, myös aatehistoriallinen kehitys liittyvät aina aikaan ja paikkaan. Edellä on usein todettu, miten elimellisesti opetuskin on kasvanut esiin tästä maasta, sen kansasta, kielistä ja kulttuurista.

Alkuaikoina vielä enemmän kuin myöhemmin kansanopiston toiminta oli sidottu myös opistomaakuntaan tai ainakin kansan elämäntapoihin maan eri osissa. Eroavuudet tasoittuivat vuosikymmenien mukana.

Opetukseen, ehkä erityisesti historianopetukseen vaikuttivat luonnollisesti opettajapersoonallisuudet, kansansivistystyön piirissä vielä enemmän kuin varsinaisessa koulumaailmassa. Kukin opettajasukupolvi oli omalla tavallaan omaksunut tehtävänsä. Opettaja elää aikansa keskellä ja sen sosiaalisten ja aatteellisten vaikutusten alaisena, mutta hän kuitenkin on myös itsenäinen persoonallisuus, jonka sisäiset tunnot ja asenteet ovat läsnä opetustapahtumassa.

Ympäristön arvostukseen vaikuttaa, millainen on opettajan pätevyys, hänen saamansa ammattikoulutus ja valmistuminen työhönsä.

Kansanopistoissa historian opetus kuului lähinnä johtajan aineisiin. Näin ollen johtajain koulutuksen seuraaminen ilmaisee meille pääasiassa historian opetuksen tiedollisen tason.

1)

Vuosina 1889-1950 oli johtajina, jättäen pois sijaiset, kaikkiaan 256 henkilöä. Näiden perusopinnot olivat seuraavanlaiset:

- humanistinen akateeminen valmistus (aineina: äidinkieli, kirjallisuus tai historia lisäaineineen) oli 136:lla eli 53 %:lla näihin laskien myös teologit, joilla oli humanistinen filosofian kandidaatin tutkinto;

- yksin teologeja, jotka opettivat yleensä kirkkohistoriaa usein historiaakin oli 61 eli 24 %;
- luonnontieteitä opiskelleita: 22 maisteria ja 11 agronomia, 13 % opistojen johtajista, näistä ainakin 6 opetti historiaa
- jatko-opiston tai seminaarin suorittaneita 25 eli 9 %, nämä opettivat historiaa paitsi kolme erivapauden saanutta; sekä
- agrologeja kaksi, toinen opetti historiaa.

Kun johtaja ei opettanut historiaa, valittiin joku vakinainen akateeminen opettaja tilalle tähän, tällaisia pitkän aikaa toimineita on kymmenkunta. Kun opistoissa aineet joskus vuosittainkin vaihtuivat eri opettajilla, on lukumäärien tarkistaminen vaikeaa. Harvoin historia uskottiin muille paitsi akateemisen valmennuksen saaneille. Ruotsinkielisissä opistoissa käytettiin tuntiopettajia. On vaikea lopullisesti laskea, mikä oli johtajien tarkka osuus historinopetuksessa, ylivoimaisen suuri se oli, suunnilleen yli 80 %.

Pitkäaikaisia johtajia, jotka eivät opettaneet kuin satunnaisesti olivat K. Kuusamo Impilahdella, Edv. Einiö Sörnäsissä, Aukusti Ripsaluoma Suomen Nuorisio-Opistossa, Toivo Rajalinna Helsingin krist. ja Mikael Nyberg Jamilahdessa. Tilalla kaikissa pätevät maisterit.

Kansanopistojen historianopettajat voidaan ryhmitellä myös sukupolvittain. Niiden rajoiksi selvimmin kohoavat sellaiset käännekohtat kuin 1899 routavuosien alkaminen, 1918 itsenäisyyden alku sekä 1940 sota-ajan alkaminen. Eräiden työ ulottui yli kahden jopa kolmen aikakauden ajalle, mutta kukin on ryhmitelty aikaan, jolloin tuli opistoon.

Vanhimman ryhmän muodostavat alkuvuosikymmenen tienaloittajat, kasvatuksen uudispellon raivaajat maalaisnuorison piirissä. Jos arvostellaan heitä, historianopetusta ensi sijassa seuraten ovat heistä ensiksi mainittavia Kruunupyyn Joh. Klockars, Ilmajoen N. Liakka ja Pohjois-Savon Hj. Mikander. Näistä Mikander ja Liakka olivat aatteellisia vaikuttajia aina 1940-luvulle saakka, viimeisenä Liakka vanhenevanakin kynään ja sanaan tarttuen aina kuolemaansa saakka.

Autonomian ajan sukupolven työhön lyövät ajan poliittiset ja kansalliset ristiriidat leimansa, alkaen niistä, jotka jo helmikuun manifesti nostatti ja päättyen kevättalven 1918 hangille vuotaneeseen valkoiseen ja punaiseen vereen. Tuon ajan uusista kansanopistojen rakentajista kohoavat Hämeen Rufus Saikku ja Lahden Rope Kojonen tärkeimpinä, kahden eri poliittisen ajattelutavan edustajat, opistojensa toisillekin esikuvallisesti rakentavia, toinen jäyhä länsi-suomalainen, toinen vilkas itäsuomalainen. Kojosen työ päättyi työn ja moneiden toimien väsyttämänä 1931 ja Saikun muutamaa vuotta myöhemmin viimeksi kouluhallituksen tehtävissä kansanopistoja kehittäneenä. Kummallakin on historianopetus keskeistä, Saikulle kuivahkon asiallisena, Kojoselle kertovana.

Ruotsinkielisessä ryhmässä kohoavat kuin routavuosien portaalihahmoina Arvid Mörne ja Jacob Tegengren opistoliikkeen arvokkaina edustajina, edellinen poliittisen jopa päivänkohtaisen historian miehenä, jälkimmäinen kultivoituneena menneisyyden elävöittäjänä. Aikakauden lopulla kohoaa myös esiin aina enemmän vanhimpiin naisjohtajiin kuuluva Signe Strömborg.

Kansanopiston monikasvoisuus korostuu myös, kun mukaan liittää Väinö Malmivaaran maskuliiniset piirteet Karhunmäen kris. kansanopiston johtajana 1914 alkaen. Hän rakenteli historianopetustaan liittäen kotoisen oman herätysliikkeensä vaiheisiin käyttäen myös varhain omaksumiaan grundtvigilaisuuden piirteitä.

Kymmenluvun herbartilaisuutta toi historiinkin opetukseen uudessa muodossa Limingan Onni Tolvanen opinnollisuutta korostaen. Varhaisimman kansankorkeakoulun aloittaja Driveden Aarne Laaksovirta oli ennakkoluuloton kokeilija, rakensi uutta opistoaan katsomatta ympärilleen seurasivatko toiset mukana.

Aika 1917 syksystä 1939:n marraskuun 30. päivään oli kolmannen sukupolven aikaa. Uusia opistoja syntyi ja työntekijöiden luku kasvoi. Johtajain työ tuli koko elämänpitäiseksi useamman kohdalla.

Tuusulan opistossa aloitti Yrjö Länsiluoto työnsä ja siirtyi sitten kahdeksi vuosikymmeneksi kouluhallitukseen Saikun työtä jatkamaa. Hän löi enemmän kuin kukaan muu leimaansa aikaansa kansanopistoon, myös sen historianopetukseen, ei sen tutkijana vaan sen tuojana ensin nuorten oppilaitten ja sitten koko opettajakunnan mieliin. Hänen taisteluparinaan oli Erkki Paavolainen, poliittisesti väritty, mutta karjalaisella lämmöllä palvellen vilpittömästi kansanopistoja. Historiassa hän korosti asiallisuutta, uuden etsimistä ja kansallisen identiteetin vaalimista. Toisissa opistoryhmissä olivat näkyvinä Juho Kytömäki Raudaskylässä ja H.J. Wahlroos sanomalehtimiehen sanavalmiudella ja yleistä historiaa painottaen ruotsinkielisten opistojen kärkejoukossa.

Mainitut olivat suorittaneet opintonsa autonomian aikana. Oma nuorempi ryhmä muodostui niistä, joiden opinnotkin olivat tahtuneet itsenäisyyden alkuvuosina sen ylioppilasnuorison keskellä ja uuden historian tutkijain ryhmän kasvattamina. Sen ajan johtajat suorittivat jo pitkän päivätyön opistoissa. Heistä on vaikea valita historianopetuksen kannalta tärkeimpiä. Oliko sellainen Olli Tuominen Niittylahdessa, kansantalouden ja yhteiskunnallisen kehityksen tuntija sekä opistonsa rakentaja, J.E. Eriksson kotomaakuntansa Ahvenanmaan bygdekulttuurin esittäjä nuorisolle, Vilho Ihalainen savolaisnuorten ja kasvatustieteen ongelmien keskellä, Aarre Tuompo maa-laisnuorison (myös kansanopistonuorison) sieluelämän tutkijana, Reino Mähönen taiteen tuntijana ja välittäjänä Peräpohjan nuorille, Antti Vuorinen kirjan merkitystä korostava itä-hämäläinen vai Matti Kähärikö vuosikymmenen lopussa vilpittömänä historian tutkijana astuessaan opistotyöhön. Ryhmä on vankka ja monipuolinen.

Kristillisten opistojen johtajien tärkeimmäksi kohoaa vähitellen vaikka aivan liikkeen keskeisiin henkilöihin kuuluvana vasta sotien jälkeen Turun Olavi Kares, jonka tummat ja kalpeat, mutta elävät kasvot eivät jääneet kellekään vieraiksi. Hänen rinnallaan on historian omalaatuisea esittäjänä itseään korostamaton Jaakkimán Matti Tuovinen ja Kainuun vakaa Armas Antila, joka oli sotilaspappina oppinut näkemään nuorten miesten tiedollisen ja sivistyksellisen hädän. Mia Tiusa-

nen toisten historian naismaistereiden kanssa kuului myös opetuksen kärkeen.

Sotien aikana ja jälkeen 1940-luvulla tulleet johtajat olivat jo neljännen sukupolven edustajia, sodassa olleita, ajan vaikeuden/kokeneita ja jo toisin ajatteleviakin kuin rauhan vuosikymmeninä valmistuneet. Heidän elämäntyönsä oli vielä pääasiassa kirjoittamaton lehti vuosisadan puoliväliin tultaessa. Näihin kuuluivat eri tavoin historianopetukseen vaikuttaneet Heikki Hosia sekä R.H. Oittinen, viimeainitun asema kouluhallituksen pääjohtajana antoi pohjaa hänen vaikutukselleen myöhemminä vuosikymmeninä.

Enemmistö kansanopistojen työhön tulleista sekä johtajista että opettajista tuli kansansivistystyön innoittamina. Johtajiksi tulleista oli ennen opistoon tuloaan vain 1/5 toiminut opettajina toisen koulumuodon piirissä: kansakoulussa 21 ja oppikoulussa 22. Kansanopistoissa opettajina olleita tai aukultoineita johtajia oli kaikkiaan 1890-1950 suomenkielisiä 41 eli 22 % ja ruotsinkielisiä 32 eli 45 %.

6.2. Oppilasaines

Kansanopisto on ollut alkuaan maalaisväestön, ensi sijassa talonpoikaisnuorison opintie.

Maalaisväestössäkin on ollut perinteisessä yhteiskunnassa eri sosiaalisia kerrostumia, vieläpä varsin suuria muutoksia on tapahtunut kuvattuina vuosikymmeninä. 1890-luvulla näkyi selvimmin viljelijäperheissä ero talollisten ja pienviljelijätorpparien välillä. Lisäksi oli eri puolilla maata suuria eroja maattomien väestöryhmässä, joihin kuuluivat käsityöläiset sekä varsinainen maataloustyöväestö. Näiden asema muuttui perusteellisesti itsenäisyyden aikana torppari- ym. sosiaalisen lainsäädännön avulla.

Kansanopistojen opetukseen ei periaatteessa näillä eroilla ole ollut merkitystä, mutta tietysti enemmän hakeutumisessa kansanopistoihin. Internaatin avulla syrjäkylälienenkin nuorilla oli opistoon tulo yhtä helppoa kuin rintakylästäkin. Siinä

kansanopisto erosi esim. myöhemmin maalaisoppikouluista niiden syntyvaiheessa. Opisto aika vaati kuitenkin rahamenoja ja opistolla oli omaan lainsäädäntöön saakka 1926 varsin vähän mahdollisuuksia avustaa varattomia oppilaita.

Tutkimuksessaan Talonpoikaisnuorison koulutiestä (1955) Kosti Huuhka on käsitellyt myös kansanopiston käyntiä. Hän on laskenut vuosittain opistoissa olleiden oppilaiden lukumäärät ottaen huomioon oppilaiden kotitaustan. Talonpoikaisoppilaiden luku on tämän mukaan 1910- ja 1920-lukujen aikana keskimääräisesti erikseen molempina kymmenlukuina ollut 76 %. Vuotuisesti alin se oli 1914-15 maailmansodan syttyessä ja korkein 1918-19 edellisen talven jäätyä sodan tähden poikkeuksellisen lyhyeksi.

Kiintoisa on tutkimuksessa 1930-luku edelliseen verrattuna. Alkuvuodet olivat vaikeiden taloudellisten kriisien aikaa. Siitä johtui, että syksyllä 1931 ja 1932 keskimäärä oli alentunut 66 %:iin. Seuraavana kolmena vuonna tilanne parani ja prosentti kohosi 69:ään sekä kymmenluvun lopulla se oli jälleen 76 %. Sotien jälkeenkin 1940-luvulla tilanne palautui "hyvien vuosien" tasoille ja talonpoikaisoppilaiden luku oli jälleen 76 %. 2)

Ruotsinkielisissä opistoissa vastaava prosentti oli jonkin verran pienempi, mutta ero kieliryhmien välillä ei Huuhkan laskelmien mukaan ollut suuri.

Alkuvuosikymmeninä väitettiin, että naisilla oli vähemmän harrastusta historiaan ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, koska tytöt enemmän kuin pojat olivat eläneet kotien suljettua elämää. Kansakoulun leviäminen poisti vähitellen tällaisen eron.

Miesoppilaita oli alkuvaiheessa varsin runsaasti jopa poikkeustapauksissa enemmän kuin tyttöjä. Vähitellen jälkimmäisten osuus kasvoi. Erot opistojen kesken, samassa opistossa eri vuosienkin välillä ovat olleet huomattavia.

Allaolevassa taulukossa suhdeluvut ovat kymmenvuosisien yhteisistä oppilasmääristä, jolloin erot ovat tasoittuneet.

	suomenkieliset		ruotsinkieliset	
	pojat	tytöt	pojat	tytöt
1890-luku	42 %	58 %	50 %	50 %
1900-19	39 %	61 %	44 %	56 %
1920-39	28 %	72 %	34 %	66 %
1940-49	15 %	85 %	28 %	72 %
1949-50	24 %	76 %	29 %	71 %

Huom. lukumäärissä ei ole mukana Kangasalan opiston eikä kansankorkeakoulujen oppilaita.

Miesoppilaiden lukumäärä oli tietysti pienin 1940-luvulla. Ruotsinkielisissä opistoissa on poikien osuus ollut kaiken aikaa korkeampi.

Oppilaiden aikaisempi koulunkäynti kansakoulun lisäksi on ollut vähäistä, useimmiten sellaisia, joiden keskikoulu on jäänyt kesken. Ammattikouluissa käynti on ollut harvinaista. Oppilaita ohjattiin mieluummin ensin käymään kansanopisto. 3)

Kansanopistoja suunniteltaessa ehdotettiin, että tulevilta oppilaita vaadittaisiin kansakoulun käyntiä. Jos näin olisi päätetty, se olisi estänyt varsinkin syrjäseudulla monen pääsemisen opistoihin. Saattoihan joissakin itä-Suomen haja-asutusseutujen opistoissa kansakoulun koko oppimäärän suorittamattomien määrä olla yli puoletkin oppilasmäärästä. Oppilaille, jotka olivat käyneet vain kaksi vuotta kansakoulua, olivat historiankin perustiedot varsin vähäiset. Tilanne tasaantui kansakoulunkäynnin vakiintuessa. Autonomian ajan lopussa oli jo suomenkielisellä alueella kansanopiston oppilaita 75 % sen läpikäyneitä ja ruotsinkielisissä 89 %. Syrjäseuduilta oli kansanopistoon tulevien joukossa 1920-luvulla vielä huomattava määrä kansakoulun käymättömiä.

	Vuosina 1906	1910	1920	1930	1937	1947
Kansakoulun						
käyneitä	70 %	67 %	81 %	88 %	95 %	-
Yli 18-vuotiaita	85 %	75 %	80 %	65 %	62 %	57 %

4)

6.3. Historian asema tuntijaossa

Historian keskeinen asema oppiaineena oli koko vanhan kansanopiston ajan itsestään selvä asia, josta ei syntynyt koko aikana edes keskustelua. Sille varattiin teoreettisissa aineissa korkein tuntimäärä ja johtaja yleensä opetti sitä. Molemmat asiat korostivat sen asemaa. Lisäksi johtajalle kuuluivat muutkin humanistiset aineet kirjallisuus, yhteiskuntaoppi, uskonto jopa maantieto tai ainakin useimmat näistä.

Historian opetus liittyi alkuaikoina romantiikan ajan arvostuksiin ja siksi sen asema oli tärkeä kaikissa pohjoismaisissa kansanopistoissa. Meilläkin sillä oli sama asema molempien kieliryhmien ja eri opistoryhmien piirissä.

Humanististen aineiden lisäksi kuuluivat opetettaviin luonnontieteelliset, harjoitusaineet ja käytännön aineet. Luonnontieteellisille ei meillä riittänyt tunteja, ne sulautuivat maatalouden valmistusaineiksi. Harjoitusaineista arvostettiin laulua ja laskentoa. Laululla oli usein käytännössä enempi tunteja kuin lukujärjestyksessä. Käytännön aineet käsityöt ja kotitalous olivat paitsi oppilaille tärkeitä myös vastapainona teoreettiselle opetukselle.

Kokonaiskuvan saamiseksi eri aineryhmien asemasta opistojen opetuksessa on seuraava taulukko, missä prosenttimäärä osoittaa keskimääräistä eri aineiden osuutta laskettuna opetussuunnitelmien perusteella. Yksityisten opistojen kohdalla on poikkeamia tästä molempiin suuntiin. Mukana ovat molempien kieliryhmien opistot.

Eri aineryhmien osuus opetuksessa työvuosina

	1906-07	1936-37	1946-47
humanistiset aineet	35 %	30 %	32 %
luonnontieteelliset ja maatalous	16 %	14 %	13 %
harjoitusaineet	19 %	21 %	20 %
Käytännön aineet	30 %	35 %	35 %

5)

Muuttuminen on varsin vähäistä, jopa sotien jälkeenkin opetus jatkuu entisiä latuja.

Tärkeätä on selvittää historian osuus humanististen aineiden ryhmässä. Alla olevassa taulukossa ovat kaikkien opetussuunnitelmien mukaiset eri aineiden lasketut viikkotuntien määrät. Keskiarvot ovat laskennallisia, mutta niistä on suhteellisen helppo nähdä kunkin aineen asema opetuksessa.

Humanististen aineiden viikkotuntimäärien keskiarvot

	Uskon-	Histo-	Kirkko-	Yht.-	Kir-	Aidin-	Maan-	Kasv.		
	konto	toria	hist.	oppi	jall.	kieli	tieto	oppi	Yht	
1. Suom.hum.										
-1906-07 (17)	1.7	4.8	-	1.8	3.0	3.7	2.3	-	17.3	
-1938-39 (25)	2.0	3.4	-	2.0	2.7	2.8	1.5	0.2	14.6	
-1948-49 (24)	1.9	3.6	-	2.4	2.7	3.1	1.6	0.8	16.0	
2. Suom.krist.										
-1938-39 (15)	3.4	3.0	1.5	1.7	2.7	2.7	1.7	0.5	17.2	
-1948-49 (26)	3.0	2.7	1.5	2.2	2.6	3.4	1.6	0.7	17.7	
3. Ruots.hum.										
-1906-07 (9)	0.4	4.3	-	1.3	3.0	5.3	2.2	-	16.5	
-1938-39 (11)	1.0	3.3	-	1.5	2.1	3.8	1.4	-	13.1	
-1948-49 (11)	1.3	2.8	-	2.0	2.1	3.5	1.4	0.2	13.3	
4. Ruots.krist.										
-1938-39 (2)	4.0	3.0	2.0	1.5	2.0	5.0	1.0	0.5	19.5	
-1948-49 (5)	4.8	2.0	1.2	1.8	1.8	4.0	1.4	1.0	18.2	
1945:n komitea										
esitti	2.0	4.0	-	2.0	3.0	5.0	2.0	1.0	19.0	

Huom. Suluissa oleva numero on ryhmään laskettujen opistojen luku.

Taulukon perusteella voidaan keskimääräisiksi viikkotuntien luvuksi historianopetuksessa todeta:

- 1906-07 se oli 4-5 tuntia, kolmessa 6 ja kolmessa 3.
- 1938-39 suom. humanistisissa 4-3, ruotsink. humanistisissa 3 (kolmessa 4 ja kolmessa 2). Suomenk. kristillisissä 3+2 (tai 3+1, jolloin jälkimmäinen numero on kirkkohistoriaa). Ruots. kristillisissä 3+2.
- 1948-49 suom. humanistisissa kuten edellä, ruotsinkielisissä 3+2. Suomenk. kristillisissä 3+2 tai 3+1 ja ruotsinkielisissä 2+1. 5).

Oppiaineitten rajat eivät olleet aina kiinteitä. Sillä ei ollut merkitystä, koska sama opettaja usein opetti läheisiä aineita. Jotain aihetta, esim. Agricolan työtä voitiin opettaa eri opistoissa ja eri vuosinakin uskonnon, historian tai kirjallisuuden yhteydessä.

Yhteiskuntaoppi liittyi, tavallaan kasvoikin historiasta. Eräissä opistoissa sitä ei ollut omana aineena, vaan aiheet sijoitettiin sopiviin kohtiin historian yhteydessä, useimmiten kuitenkin sen loppuun. Maantietotunneilla käsiteltiin myös kulttuurihistoriallisia ja taloudellisia kysymyksiä, jopa varsinkin 1940-luvulla geopoliittisia aiheita. Laajin yhteys oli kirjallisuudella ja historialla. Suomenkielisissä opistoissa käsiteltiin alkukymmeninä myös Runebergin ja Topeliuksen tuotantoa. Kauimmin säilyi koko autonomian ajan, Vänerikki Stoolin tarinain asema. Muuten näiden kirjailijain asema vähitellen väistyi paitsi ruotsinkielisten opistojen ohjelmassa. Historiaa elävöitettiin ehkä eniten Kyösti Vilkunan teoksilla, mutta myös Juhani Ahon ja Santeri Ivalon kuvauksilla. Maakunnalliset kirjailijat elivät omilla alueillaan, kuten Santeri Alkio Pohjanmaalla, Kauppias-Heikki Pohjois-Savossa, Linnankoski Tuusulassa tai Oravala herännäisopistoissa. Ruotsinkielisissä opistoissa käytettiin myös pohjoismaista kirjallisuutta kuten Bjönsonin, von Heidenstamin ja Lagerlöfin tuotantoa.

Historian ja kirjallisuuden välimaastoon sijoittui Kalevalan opetus. Sen avulla voitiin kuvata suomalaista muinaiskulttuu-

ria. Teoksen kansatieteellinen anti sekä sen vaikutus kulttuuriimme olivat Kalevalan keskeistä opetusta.

Usein ulkopuoliset moittivat opisto-opetuksen sirpalemaisutta. Kansallinen kokonaisnäkemys kuitenkin yhdisti kansanopiston humanistista perusnäkemystä ja samalla laimensi oppiainerajoja.

6.4. Historian opetusaines

Eri yhteyksissä on edellä mainittu ne yleisen koulun pääasiassa kansakoulun käyttämät oppikirjat, joita kansanopistoissa oppilaat historiassa käyttivät muistinsa tukena. Osittain ne olivat opettajienkin opetuksen runkona, vaikka opettajat eivät tunteneet oppikirjoja itseään sitovina.

Alkuvuosikymmeninä useissa opistoissa käytettiin Suomen ja yleisen historian aiheita eri tunneilla, jopa eri opettajien opettamanakin. Tähän vaikutti sekin, että yleistä historiaa katsottiin "varsinaiseksi" erityisesti ruotsinkielisissä opistoissa, jolloin Suomen historia nähtiin enempi paikallisenä. Jakoa eri aineiksi ei itsenäisyyden vuosina enää yleensä käytetty, mutta sellaista kuitenkin ilmeni viimeksi Niitylahdessa ja Porvoossa.

Vähän samalla tavalla käsiteltiin kirkkohistoriaa. Humanistisissa opistoissa pääasiassa näitä aiheita käsiteltiin muun historian yhteydessä, mutta oli opistoja, joissa käytettiin erillisiä kirkkohistorian tunteja. Olihan 1930-luvulla kristillinen opisto - Sairalan evankelinen, jossa koko historia käsiteltiin saman nimikkeen alla.

Kootut tuntitilastot osoittavat opetuksen jakaantumisen eri aikakausille. Näitä on koottu 42 opiston päiväkirjoista yhteensä 285:ltä työvuodelta. Säännöllisiksi päiväkirjat tulevat vasta 1926. Aikaisemmiltakin vuosilta niitä on säilynyt sen verran, että niiden avulla on muodostunut kuva opetuksen yleisestä suunnasta.

Otoksen edustavuus näkyy seuraavasta taulukosta:

Opisto- ja	Arkisto tuhoutu- nut	Jäljel- jel- lä	Jäljellä olevista			
			tutkittu %	käytetty taulukos		
					1)	2)
1920-luku 51	9	42	35	83	20	4
1930-luku 53	9	44	39	89	20	6
1940-luku 67	10	57	40	70	29	5

1) lukumäärä 2)

Opistoryhmittäin on tilastoissa mukana humanistisista (suom.) 16 eli yli puolet kaikista opistoista, samoin kristillisistä (suom.) yli puolet, eli 15. Ruotsinkielisistä on 10 eli yli 2/3.

Keskkituntimäärien vertailu eri vuosikymmeninä

Humanistiset opistot 1. ryhmä

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Yht..
1890 4 opistoa	37.0	19.8	10.6	9.8	8.2	10.8	0.2	-	95.4
1900 4 opistoa	32.0	18.8	12.8	10.9	10.2	10.6	0.2	-	95.5
1910 5 opistoa	23.2	16.8	9.2	8.1	7.4	10.0	0.4	-	75.1
1920 5 opistoa	13.7	15.0	8.4	11.2	9.7	12.7	3.6	1.8	77.2
1930 9 opistoa	9.0	12.0	10.8	12.2	8.7	11.8	6.7	2.2	73.7
1940 8 opistoa	6.9	9.2	7.6	10.1	5.9	18.8	4.4	4.2	67.2

2. ryhmä: "vanhat"

1920 5 opistoa	20.6	16.4	8.5	11.1	9.3	11.9	3.0	0.6	82.4
1930 3 opistoa	33.4	18.1	10.3	7.5	5.1	5.1	1.0	0.9	81.4
1940 3 opistoa	22.8	15.1	13.9	7.9	17.2	12.4	1.5	1.2	94.1

Kristilliset opistot 1. ryhmä: herännäisopistot

1920 3 opistoa	12.1	12.6	14.3	11.0	6.4	23.1	2.9	1.7	84.0
1930 5 opistoa	17.9	11.7	13.0	12.1	11.0	26.7	7.3	3.5	105.0
1940 5 opistoa	4.9	9.5	9.7	11.9	9.5	32.5	9.2	2.5	89.7

2. ryhmä: muut kristilliset opistot

1920	5 opistoa	29.1	15.1	14.6	9.0	5.8	10.4	1.1	0.8	85.9
1930	7 opistoa	18.7	10.6	15.0	10.4	8.7	16.0	5.4	2.3	87.1
1940	5 opistoa	10.6	9.4	11.8	11.1	10.1	14.6	4.9	2.2	74.7

Ruotsinkieliset humanistiset opistot

1. ryhmä

1920	3 opistoa	25.3	12.0	6.3	8.2	5.7	9.7	6.3	1.6	74.9
1930	4 opistoa	24.2	13.4	8.3	9.1	6.1	6.1	5.2	2.1	74.4
1940	4 opistoa	21.0	15.5	3.7	6.6	6.8	7.9	3.9	2.6	68.1

2. ryhmä

1920	2 opistoa	13.5	14.7	11.2	19.2	7.2	8.7	2.0	-	76.5
1930	2 opistoa	9.5	8.0	5.2	11.7	8.2	9.7	5.0	0.4	69.4
1940	2 opistoa	9.5	8.0	7.5	11.0	6.3	10.5	4.7	2.5	60.0

Lisätaulukko valaisee vielä edellistä. Se on laadittu laske-
malla vuosikymmenien prosenttiluvut Suomen ja yleisen histo-
rian osuudesta opetuksessa rinnan sekä humanistiset, kristil-
liset että ruotsinkieliset opistot. Tässä taulukossa nämä
kolme perusryhmää on otettu yhtenä hajoittamatta alaryhmiin.

Suomen ja yleisen historian prosentuaalinen osuus opetuksessa

Vuosi- kymmen	Humanistiset opistot			Kristilliset opistot			Ruotsinkieliset opistot		
	N	Sh	Yh	N	Sh	Yh	N	Sh	Yh
1890	3	44	56	-	-		1	54	46
1900	4	47	53	-	-		1	51	47
1910	5	64	36	2	55	45	1	58	42
1920	10	73	27	8	63	37	5	60	40
1930	12	78	22	12	71	29	6	58	42
1940	11	83	17	10	86	14	8	50	50

N - tilastossa olevien opistojen luku.

Opetuksen painopiste numerollisestikin on selvästi siirtynyt ajan mukana myöhempään aikaan historiassa. Sama näkyy kansakoulujen oppikirjojen muuttumisena vastaavana aikana Martti Rauhalan tutkimuksen mukaan (1959).

On huomattavissa selvä kehityssuunta, heilurinliike, joka suuntautuu valtiollisesta historiasta kulttuurihistoriaan, yleisestä Suomen historiasta, individualisesta näkemyksestä kollektiiviseen sekä vanhasta ja keskiajan historiasta uuden ja varsinkin uusimman ajan historiaan. 6)

Kansanopistojen historianopetuksessa tämä ei ole yhtä selvää ja yhtenäistä, pikemmin kuin murtoviiva, koska kukin opettaja saattoi valita opetusalueensa. Valtasuunta oli kuitenkin olemassa.

Vanhimman polven opettajat korostivat vielä itsenäisyyden aikana, miten antiikin sivuuttaminen opetuksessa merkitsisi vanhojen arvojen himmentämistä. Brunnsvikin rehtori Alf Ahlberg Ruotsissa kertoo muistelmissaan mielipiteenään, kuinka länsimaisen kulttuurimme perusteet ovat antiikissa ja kristinuskossa, joten kumpaakaan ei saanut kansanopisto-opetuksessa sivuuttaa.

Nuoret opettajat yleensä painottivat päinvastaista, lähellä olevaa aikaa. Nykyajan ongelmien ymmärtäminen pakottaa opetusajan lyhyiden vuoksikin siirtymään opetuksessa myöhempään aikaan. Muun koululaitoksen piirissä tämä muutos suoritettiin 1940-luvun lopulla.

6.5. Kansanopisto maaseudun kouluna

Kansanopiston muodostuessa alusta alkaen lähinnä maanviljelijäväestön käyttämäksi maaseudusta tuli se elämänpiiri, jonka keskellä se toimi. Ennen itsenäistymistä alkoi kaupungeissa vain Porvoon ja Sörnäisten opistot, Lahtikin oli vielä maaseutua opiston alkaessa. Kaikkiaan 1950 mennessä vain joka kymmenes oli alkanut toimintansa kaupungissa.

Kansanopistot rakennettiin yleensä etsien kauniita paikkoja ja rauhallisia maalaisympäristöjä. Ne sijoitettiin muutaman kilometrin päähän kirkonkylästä, pyrittiin etsimään hyviä tieyhteyksiä ja kaihdettiin tehdas- ja asemanseutuja. Kysymys ei ollut ensi sijassa järjestyksen säilymisestä, vaan opiskelulle ja yhteiselämälle rauhallisen seudun varaamisesta nuorille. Paikoista keskusteltaessa mainittiin usein kirkonkylänsien epädemokraattisuudesta, kansansivistyksen väheksymisestä ja levottomuutta herättävistä elämänmuodoista. Vanhat opettajajäseniäkin rakennettiin yleensä pieniin maalaiskaupunkeihin.

Maaseutu oli lähellä kirkkoa. Sen työtä arvostettiin varsin yksimielisesti, samoin kansanopistot suhtautuivat myönteisesti, luonnollisesti ja läheisesti sen toimintaan. Kun kristilliset kansanopistot omaksuivat nimeensä sanan kristillinen, vanhat opistot kokivat sen aluksi ärsyttävänä. Maaseudun asenteista käytettiin yleisesti sanontoja kristillis-isänmaallinen tai kristillis-siveellinen.

Sitä mukaan kun nuorisoseuraliike valtasi maaseudun, se tuli myös vanhojen kansanopistojen läheiseksi työtoveriksi, kuten on mainittu edellä. Kansanopisto liittyi samaan toimintapiiriin, joka syntyi nuorisoseuratalojen ympärille.

Kristillisissä piireissä oli omaa nuorisotoimintaa joko yhdistysten puitteissa kuten evankelisen nuorison piirissä ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla. Lisäksi syntyi toisaalla vapaata nuorten yhdessäolotoimintaa, joka loi perustaa heränneiden opistoille.

Näiden eri muotojen avulla ja välityksellä kansanopisto työnsi juurensa maalaisnuorison sekä tuki niiden toimintamuotoja kasvattamalla niille toimihenkilöitä tai ainakin toveripiireihin aktiiveja jäseniä.

Talonpoikaisnuorison käyttämien koulutusteiden kasvu 1910-1950 osoittaa, miten kansanopisto säilytti asemansa toisten mahdollisuuksien rinnalla. Tutkimuksessaan on Kosti Huuhka laskenut eri opistoryhmien oppilasmäärien kasvun mai-

nittuna aikana. Aiheemme kannalta on tärkeätä nähdä sekä tilanne ennen viime sotia että sen jälkeen, joten molemmat on otettu vertauskohtina mukaan. Näin syntyneen tilaston mukaan vain oppikoulu, joka kasvoi voimakkaasti 1940-luvulla sekä kotitalousoppilaitokset laajensivat oppilaslukujaan suhteellisesti enemmän kuin kansanopistot. 7)

Oppilaslukujen kasvu verrattuna vuoteen 1910

	1938-39	1950-51
oppikoulussa	2.3 kertainen	3.9 kertainen
maanviljelysoppilaitoksissa	2.2 kertainen	2.5 kertainen
kauppaoppilaitoksissa	1.6 kertainen	2.4 kertainen
karjanhoito-oppilaitoksissa	2.1 kertainen	1.6 kertainen
kotitalousoppilaitoksissa	2.2 kertainen	3.3 kertainen
kansanopistoissa	2.2 kertainen	2.6 kertainen

Kansakoulu tunsii kansanopiston läheiseksi työnsä jatkajaksi. Monet opettajat olivat ennen seminaarin käyntiään olleet kansanopistoissa. Eteenpäin pyrkivien nuorten jatko-opiskelu kansanopistoajan jälkeen vielä 1950-luvulla suuntautui seminaareihin ja sitä tietä opettajiksi.

Yhteys maamme oppikouluihin jäi vähäisemmäksi. Ne syntyivät kirkonkyliin maaseudulla, niiden opettajisto jäi usein vieraammaksi varsinaiselle talonpoikaissäestölle ja oppilaista koostui maaseudun muista piireistä tai varakkaista talonpoikaiskodeista. Liikenneolojen parannuttua oppilaita koostui niihinkin yhä enemmän myös syrjäkylistä.

On valitettavaa, että yhteys oppikoulujen historianopettajiin jäi ohueksi, vaikka opettajien koulutustaso olisi ensi sijassa yhdistänyt heihin. Kansanopistojen historianopettajat jäivät näin ammatillisesti yksin ja toisista sivuun.

1930-luvun puolivälissä suunniteltiin ja kokeiltiinkin vähäisessä määrässä asutuskeskusten ensi sijassa työläisiin kuuluvien työttömien nuorten sijoittamista kansanopistoihin. Jotkut arastelivat tällaista peläten kaupungin ja maaseudun nuorison välillä olevan liian suuria asenne-eroja. Tätä korosti

opistoelämän ulkonaisten muotojen liittymistä maalaisuuteen. Vanhoissa opistoissa oppilaat asuivat hyvin, kun yhdessä asui neljä oppilasta, mutta saattoi olla enempikin jopa kymmenkunta. Tällaiseen asumiseen nuoret olivat tottuneet maalaistuvissa. Asumismukavuuksien puute liittyi myös aikaan. Ruokakin oli samanlaista kuin maakunnan kodeissa. Käytöskasvatus liittyi persoonallisuuden vaalimiseen. Talonpoikaiskotiin normit ja arvolataukset olivat samat kuin opistoissa. Tärkeimmät tuki- ja arvot olivat kristillisuus, kansallisuus ja isänmaallisuus - juhlallisia sanoja käyttäen. Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen oli eräänlainen valistuksellinen ja arkisempi tavoite, eri ryhmissä eri tavoin sanottuna. Raittiutta elämänohjeena pidettiin ehdottomana, samoin kuin maatalousammattia peruselinkeinon arvossa.

Maakuntaopistoja sitoi omaan alueeseensa entiset oppilaat, kotiseudulleen yleensä palanneina ja juurtuneina. Heistä oli tullut seutunsa ja elämänpiirinsä vaikuttajajäseniä tai ainakin siihen jäsenyteenä kotien äitejä ja isiä. Näistä piireistä opistojen kannatuspiirit koostuivat. Opettajien ensimmäisessä johtajien työ loma-aikoina kohdistui näiden tilaisuuksien edistämiseen muodossa tai toisessa. Historianopettajina he suorittivat luento- ja puhetoiminnassaan historian tiedon levittämistä jopa uuden tiedon popularisoimistakin. Autonomian aikana tässä korostuivat kansalliset ja herättävät asenteet, itsenäisyyden aikana maakunnan vaiheet ja kansalaismielen kasvattaminen, johon viime vaiheessa painottaen liittyi maanpuolustuksellinen tehtävä.

Opistotyö vaikutti näin maaseutukulttuurin erilaisiin ilmiöihin, jopa kansallispukujen käyttöön, maakuntatietoisuuden leviämiseen, juhlakulttuurin kehittymiseen jne. Näin se parhaassa tapauksessa sulautui maaseudun elämänmuotoon.

Kaikki kuvatut aatteet, arvot ja asenteet kasvattivat sen kansanopiston vehmaan arvojen floraa, jonka keskellä historianopettajat nostivat aineensa isänmaalliset ja kansalliset arvot kuin ylpeät daalijat ja liljat opistojen hoidetuissa puutarhoissa. 8)

6.6. Historianopetuksen tavoitteet

Tanskan grundtvigilaisessa historianopetuksessa korostettiin kahta tehtävää. Toisaalta se oli persoonallisuuskasvatusta. "Kuin päivänpaistetta peltosi, niin vaatii henkesi valistusta", laulettiin eniten Pohjoismaissa käytetyssä kansanopistolaulussa. Silloin ei arvostettu opetuksen tiedollista puolta, vaan elävään sanaan kätkeytyvää voimaa kuin keväistä auringon lämpöä, joka herättää elämää nuorten mielissä.

Toinen yhtä tärkeä tavoite oli kansallinen kasvatus. Tanskassa sen tarve johtui kansan kokemista historiallisista tapahtumista. Niissä oli Suomesta tuleville stipendiaateille varsin tuttua. Kansamme eli suuren Venäjän yhteydessä ja tunsin pelkoa tulevaisuudesta. Nuorison kansallinen herättäminen tunnettiin sen tähden välttämättömäksi ja siihen tähtäävä kasvatus kansanopiston tärkeäksi tehtäväksi. Tämän aatteellisenä perustana oli runebergiläis-topeliaaninen isänmaallinen ajattelu.

Vaikka näin opetuksessa oli mukana kotimaista ja grundtvigilaista perintöä olevaa romanttista piirrettä, tärkeintä oli kasvattaa tahtoa ja rakkautta oman kansan oikeuksia puolustamaan. Kansallinen ajattelu iskeytyi valistuneisiin oppilaisiin ja vaikuttajajaksilöinä nämä veivät tätä kotiseudulleen, usein laajempiinkin yhteyksiin. Tässä kansallisessa, vakaassa isänmaallisuudessa ja eettisesti viritetyssä tehtävässä oli autonomian ajan tärkeimpänä nähty tavoite. Taistelussa valiolllista ja kansallistakin venäläisyyttä vastaan oli tämän ajan kansanopistoissa uudistava tavoite. Lisäksi tunnettiin taistelu yhteiskunnallisen tasa-arvon saamiseen, ensi sijassa koulutusta saaneiden ja yksin kansakoulun varaan jääneiden piirien välisen kuilun, vanhan säätyjaon erojen kaventamiseksi. Vasta suurlakosta alkaen syntyi luokkatietoisuuden herättämiä rintamamuodostelmia. Maaseutuväriitteistä kansanopistoa tämä kosketti aluksi vähemmän.

On ongelma, miten kansanopiston varhaisinkin tavoite tunnettiin opistoon tulevien nuorten piirissä. Oliko olemassa tarvetta, jonka opistotyön tuli tyydyttää? Liakka usein korosti

nuorille johtajille varmaan oman kokemuksen opastamana, että johtajan ensi tehtävä oli herättää nuorisossa tarve tulla kansanopistoon. Opettajalla tuli itsellä olla vakaumus tästä tarpeesta ja nuoriso oli saatava siitä osalliseksi. Tätä herätystyötä oli kansanopistosta luennoivat nuoret ylioppilaat ja sanomalehdet pyrkineet jo ennen niiden syntyä herättämään. Usein nuori saattoi itse ensin herätä ja hänen täytyi saada vanhoilliset kodin edustajat vakuuttuneiksi sen tarpeellisuudesta. Kun opistotyö pääsi alkuun, niin entiset oppilaat herättivät puolestaan toisten nuorten mielissä tarvetta eli halua kansanopistoon.

Itsenäisyytemme aikana 1920- ja 1930-luvuilla tuli opistoille uusia tehtäviä. Opetus ohjautui yhteiskunnalliseenkin kenttään, jota läheinen kansamme historia ja menneet vaiheet ohjasivat. Vanhempi opettajapolvi oli korostanut historian esimerkillistä persoonallisesti kehittävää puolta. Itsenäisyyden aikana menneisyys sai kansan elämän kuvauksessa keskeisemmän aseman. Nuori akateeminen nuorisokin oli sen omaksunut korostaen kansallisen elämänmuodon ja -kulttuurin arvostusta.

Maaseudun kotien ajattelu vaikutti historian opetukseen. Opettajien tuli tätä seurata ja nähdä, miten opetettuina ne pystyttiin omaksumaan. Tällä tavalla ympäröivä maaseutu ja sen kodit kasvattivat työntekijöitä, ehkä tasapainottivat välttämään virhepiirteitä usein innostuvien nuorien opettajien mielissä. Tästä johtui mm., että 1930-luvun jyrkät poliittiset ajattelut sivuutettiin yleensä vaimennettuina opistoissamme. 1930-luku sai tietoisien maanpuolustuksellisen, kansaa lujittavan piirteen, eri muodoissa myös sosiaalisesti avartuneen muodon.

Sotavuodet koettelivat kansalaismieltä ja syvensivät historianopettajain vastuuta sen kasvattajina. Opistoelämä toimi sodan ajan mielialojen keskellä lujasti pienen kansan yhtenäisyyttä lujittaen.

Länsiluodon kansanopistokomitean mietintö valmistui 1945. Siinä esitettiin tehostettu kansalaiskasvatus opistotyön keskeiseksi tavoitteeksi. Kunkin ajan tarpeiden mukaan se oli

siihenkin saakka ollut mukana vaikka ehkä vaimennettuna. Sitä ei ole toisaalta koskaan tunnettu historian opetuksen ainoana tehtävänä. Poliittisen ja kansallisen rinnalla ja kuin sen sisällä on ollut muitakin tavoitteita.

Ylioppilaiden esitelmätoiminnassa 1870-luvulta alkaen oli historiallisella tiedolla tärkeä asema. Sitä pidettiin sivistyksen levittämisessä tärkeänä, kulttuuriperinteen siirtona talonpoikaisnuorison mieliin. Tämä sivistyksellinen anti ei ole häipynyt täysin opettajain tavoitteista historian tunneilla.

Vanhan polven opettajat korostivat, kuten edellä on osoitettu, miten tämän sivistyksen tärkeimpänä muotona oli historiallisen aistin kehittäminen. Ei riittänyt tietojen omaksuminen, eikä isänmaallisuuden korostaminen, vaan nuoret oli saatava asettamaan asiat oikeaan arvoonsa, tajuamaan niiden suhteellisuuden, mikä auttaisi heitä ihmisinä ja kansalaisina myöhemmin. Samalla ihmisen rajoissa olevan totuudellisuuden etsiminen tuli keskeiseksi arvoksi. Näissä oli syvin pedagoginen tavoite, mikä perinteenä eli kansanopistoissa.

Aikaisempina vuosikymmeninä etsittiin historiassa siveellisten lakien toteutumista, usein sen inhottavuuksienkin keskellä, ei hekumoiden virheistä vaan arvostaen sen voittoja ja etsien ikuista, vaikka monen usko näytti pettävänkin.

Historian opiskelun vaikeimmin tavoitettavana antina on pidettävä sen piirissä mieliä ilahduttavina tuoksuvien kukkatarhojen löytymistä. Olavi Kares on sitä tarkoittanut aforismissaan, miten "historiassa on hylätyn puutarhan lumoa, jossa saattaa vesiheinän, nokkosten ja ohdakkeiden seasta löytää ritarinkannuksia ja sinisiä ikävänkukkia, ylimyksellisiä kuningasliljoja ja hentoja lemmikeitä". Tässä ei ole opetuksen tavoite, vaan sen lahja. Silloin avautuvat niin opettajan pöydän takana olevalle kuin luokassa istuville jotain unohtumatonta, minkä yhteydessä mielikuviutus lähtee liikkeelle. Sellaiset ovat opetuksen tähtihetkiä.

Kuuden vuosikymmenen ajan on tässä tutkimuksessa seurattu

kansanopistojen historianopetusta siten, kuin se kellastuvilta arkiston lehdiltä on mahdollista. Kun muistaa, että historia on ollut luentoaineista laajin kaikissa opistoissa ja, että sen opettaja jopa varsin usein oppilaskin on tuntenut sen tavoittavan heräävän maalaisnuoren sisintä, niin tuskin on sen tähden ylisanoja Tanskan opistoista lainattu väite, että noiden vuosikymmenien kansanopisto oli historian koulu.

L i i t t e e t

I. Lähteet

1. Painamattomat lähteet:

Helsingin yliopiston kirjastossa (HYK) K.A.Franssilan ja Niilo Liakan kirjeitä ja muistiinpanoja.

Valtionarkisto (VA) Kansanvalistusseuran (KVS), kouluhallituksen (KH) ja Suomen kansanopistoyhdistyksen (SKY) arkistot.

Yksityisten kansanopistojen arkistoista koottua tietoa vuosikertomuksista sekä luokan päiväkirjoista: Borgå folkhögskola (4:ltä vuodelta), Etelä-Pohjanmaan ko (6 vuodelta), Eurajoen krist.ko (2:lta), Evang. folkhögskolan i österbotten (4 v:lta) Finns folkhögsk. (4 v:lta), Haapaveden ko (2 v:lta) Itä-Hämeen ko (3 v:lta), Itä-Karjalan ko (6 v:lta), Jaakkiman kr. ko (3 v:lta), Kainuun krist. ko (5 v:lta), Karhunmäen kr. ko (6 v:lta) Kauhajoen evank. ko (4 v:lta), Keski-Pohjanmaan ko (1 v.) Keski-Suomen ko (9 v:lta) Kronoby folkhögsk. (4 v:lta), Lahden ko - arkisto osin tuhoutunut (1:ltä v.), Limingan ko Oulun maakunta-ark. (5 v:lta) Luther opisto (3 v:lta), Länsi-Suomen ko (6 v:lta), Nurmeksen evank.op. (1 v:lta), Närpes folkhögsk. (3 v:lta), Otavan ko - osin tuhoutunut (1 v:lta), Peräpohjolan ko (6 v:lta), Pielisjärven ko (1 v:lta), Pohjois-Karjalan kp. Joensuun MA:ssa (3 v:lta), Pohjois-Savon ko (5 v:lta), Portaanpään krist.ko (3 v:lta), Päivölän ko (9 v:lta), Raudaskylän krist. ko (5 v:lta), Räisälän ko (5 v:lta), Sairalan evank.ko (4 v:lta), Santalan krist.ko (1 v:lta), Sörnäisten krist. ko (6 v:lta), Turun krist. ko (3 v:lta), Tuusulan ko (3 v:lta), Varsinais-Suomen ko (4 v:lta), Vörå folkhögsk. (3 v:lta), Västra Nylands folkhögsk. (2 v:lta), Abolands folkhögsk. (3:lta), Ålands folkhögsk. (2:lta) ja Ylitornion krist. ko (3 v:lta). - Yhteensä 42 opistolta kaikkiaan 281:n vuoden päiväkirjat.

Yksityisiä kokoelmia: kansliapäällikkö Heikki Hosian kokoelma sekä tekijän hallussa olevat osittain alkuperäiset asiakirjat, kirjeet ja vastaukset tiedusteluihin. (MOK)

2. Painetut lähteet:

Hagman Sofia 1891 Kansanopistoista Tanskassa, tutkimusmatkalta 1887-1888.

Kertomus, jonka ylioppilas-Osakuntain Kansanopisto-asia maasamme edistystä varten asettama komitea on toimestaan antanut 1869.

Kansanopisto nimellä ilmestynyt lehti 1892, 1897-1900 sekä v:sta 1927. - Lyhennys KO

Komiteamietinnöt:

- Kansanopistokomitean mietintö 1924
- Zachris Castrén, Valtio ja kansansivistystyö. Valtioneuvostolle 24.2.1929 annettu mietintö
- Maalaiskansakoulujen opetussuunnitelma 1925
- Kansanopistokomitean mietintö 1945.

Lönbeck, G. 1907 Kertomus Suomen kansanopistojen tilasta 1906-1907

Matriikkelit:

- Suomen kansanopisto ja sen työntekijät 1.1.1935
- Suomen kansanopistot ja niiden työntekijät 1.1.1955
- Karttunen, M.O. -1981 Kansanopistonjohtajat 1889-1970

Päivärinta J. 1889 Kansanopistosta ja sen perustamisesta Suomeen.

Suomalainen kansanopisto I 1912, II 1914 ja III 1922

Suomen virallinen tilasto (SVT) Kansanopetustilastot 1906-38.

Werkko K. 1881 Pohjoismaiden Kansanopistoista ja niiden perustamisesta Suomeen.

Arsbok för den svenska Folkhögskolföreningen i Finland I-XLIII 1909-43

Käytetty kirjallisuus

- Ahlberg, Alf 1923 Från prästgården till arbetarhögskolan, Stockholm 1974 Mina år på Brunnsvik - Stockholm
 AKS:n tie (I) 1937 ja (II) 1939
- Andersson, Håkan 1979 Kampen om det förflutna - Diss.
- Barck, F.O. 1953 Arvid Mörne och sekelstiftets Finland - Diss.
- Björkstrand, Gustaf 1978 Kristen fostran i kyrka och skola 1980 Folkhögskolan och allmogemobiliseringen 1891 Johannes Nyström - Folkhögskolföreståndaren på Himmelsbacken
- Christiansen, C.P.O. 1942 Grundtvigs historiske storsyn. Danske Udsyn 4. Häfte
 Danmarks Folkehøjskole 1844-1944 - Köbenhavn
 Finns folkhögskolan i bildningens tjänst - 1984
 Fredriksson, P.R. - 1957 Vöra folkhögskola 1907-1957
- Hainari, Tilda 1912 Hilda Käkikoski kirjeittensä ja päiväkirjojensa valossa.
- Halila, Aimo 1944 - Suomen kansakoululaitoksen historia I-IV
- Hollman, A.H. 1913 Tanskalainen kansanopisto. Suom. Rope Kojonen
- Huuhka, Kosti 1955 Talonpoikaisnuorison koulutie. Diss.
 Kansalainen 1896. Helsingin kansanopisto-kurssilaisten joulualbumi
- Klockars, Joh. 1896 Folkhögskolan i Kronoby
- Karttunen, M.O. 1979 - Suomen kansanopisto 1889-1979
 1981a Suomen kansanopistonjohtajat 1889-1970
 1981b Niilo Liakka ja Reino Mähönen. Peräpohjolan kansanopiston juhlakirja
 1985 Kansanopiston kulttuuritehtävä - Koulu ja menneisyys XXIII
- Kojonen, Rope 1919 Kansanopisto ja vapaussota
- Koch, Hal 1941 N.F.S. Grundtvig - Stockholm
- Mantere, Oskari 1913 Kansalaiskasvatus ja historia. - Danielson-Kalmarin juhlakirja
- Ne olivat elämäni parhaat päivät, 1949. Herännäisopistojen julkaisu
- Numminen, Jaakko 1961 - Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I

- Ottelin, A.K.** 1931 Historiankirjoituksen historiaa. Kasvatus ja koulu
- Peltonen, Matti** 1981 - Aikuiskasvattaja Severi Nuormaa
- Penttimäki, Matti** 1896 - Talvikausi kansanopistossa
- Rauhala, Martti** 1959 Kansakoulun historian oppikirjat, Kasvatus ja koulu
- Schröder, Ludwig** 1902 N.F.S. Grundtvig, kansanopiston isä. Suom. Kaarlo Vaalo
- Schröder, Ludwig** 1907 Den nordiske Folkehøjskole. Köbenhavn
- Siljander, Pauli** 1982 N.F.S. Grundtvigin sivistysnäkemys ja kansanopiston tehtävä. Diss.
- Skovmand, Roar** 1944 Den norske Højskole gennem 100 år. København
- 1944 Folkehøjskole i Danmark Diss. København
- 1945 Højskolen og Historien - Askov Laerlinge
- 1983 Samspillet mellem Nordens folkehøjskoler intill andes Verdenskrig. Aarhus
- Svensk Folkhögskola under 75 år 1945
- Svensk Folkhögskola 100 år 1868 I-IV
- Tanskan kansanopisto tanskalaisten kansanopistomiesten kuvaamana. Suom. Niilo Liakka 1917.
- Tarna, Miika** 1947 Kristillinen kansanopisto ja kansankirkko
- Thodberg, Christian und Thyssen, Anders Pontoppidan** 1948 (herausgeben) Grundtvig - Tradition und Erneuerung. København
- Tuuri, Antti** 1985 Pohjanmaa. 4. painos.
- Vasenius, Valfrid** 1927 Zacharias Topelius, Ihminen ja runoilija IV.
- Verho, Urho** 1936 Severi Nuormaa. Diss.
- Wilska, Matti** 1936 Kansanopistoateen kehitys Suomessa vuosina 1868-1892. Diss.
- Voipio, Aarni** 1944 Mikael Soinisen elämä
- Voipio, Aino** - 1929 Grundtvigin nuorisonkasvatusaatteesta.
- Akerblom, K.V.** 1935 Johannes Klockars

II. Lähdeviitteet

Kansanopistoliikkeen tausta ja alkuvaiheet

1. Karttunen 1979, Koch 1941, Schröder 1902, 131-133, Voipio 1929,65 ym. Siljander 1982,61-72 ym.
2. KO 1942,7
3. Klockars 1896, 49
4. Halila 1949, II 263; Andersson 1979,72-73 ja 165-166 ym.
5. HYK - Liakan kok. "Yksinäisyyden historia"
6. Kertomus - - - 1869

Historianopetus etsii muotoaan

1. Hainari 1912, 149 vrt. 111, 112-113 ja 147
2. Björkstrand 1980, 210 ja Klockars vk. 1895,29
3. Akerblom 1933, Björkstrand 1980. - Kirjeitä HH:n koko. sekä KO 1897.
4. Finns folkhögsk., arkisto sekä historiikki 1948, 39.
5. Liakan aik. vk:t ja Karttunen 1981 b.
6. KO 1900, 35-39.
7. KVS:n kalenteri 1895 (todenn. Eva Hällströmin kirjoittama)
8. Knaapisen päiväkirjamuistiinpanot. - MOK:n kok.
9. Knaapisen luentokonsepti MOK:n kok.
10. Vk:t ja Verho, 1936
11. Soikkelin ajan vk:t erityisen sisältörikkaita
12. Arsbok 1912,52
13. Kanslainen 1896, 28, 40 ja Halila 1969,46-47.
14. Kirjeet HH.n koko. Keski-Suomen ko:n ark. sekä KO 1897
15. US 1896, nrot 182-184.- Akerblom 1935,158

Routavuosien aika

1. Karttunen 1981 b, 131-141
2. US ja HBL 15-20.8.1907, Karttunen 1979, 84-85
3. Lönnbeck, 1907
4. Karttunen 1974, 60

5. Pyrkijä 1912, 274-275.
6. Mantere 1913
7. Kasvatus ja koulu 1959, 8-24
8. Suomen kansakoulutoimi 1905-15, 350
9. Svensk folkhögskola under 75 år 1943, 318-319
10. Alands folkhögsk. VA, KH ark. 1906
11. Suom.kansanopisto II 1914, 33-43. Tolvanen 1923
25-32. Totro 1979
12. Arsbok 1914, 22
13. KO 1947, 199
14. Kronoby folkhögsk. 1896,29 - Alands folkhögsk. VA -
KH ark 1904 ja 06. - Arsbok 1914, 34-35, Länsi-uudenmaan ko vk 1915. Räisälän ko vk 1908-1959, 97.

Keväätä 1918 syksyyn 1939

1. Kansanvalistu-lehti 1918, 54
2. Tanskal. kansanopisto, 24-41 ja Hollman, 140-145,
157
3. KO 1932, 78-80, KO 1928/10 KO 1933, 143-147
4. KO 1936, nro 6-7, Karttunen 1979, 178-179
5. Työne Rissasen kirje 20.7.1982- Miettinen oppilaana
1917-18 ja Rouhiainen 1932-32.
6. KO 1937 110-116 ja 151-154, 1958 10-11. Kanneljärven
opetussuun. 1938 VA KH ark.
7. Mia Tiusasnen kirje 14.2.1983. Opiston vk. 1922
8. KO 1928/1, 4-6.
9. Skovmand 1984, 148
10. Arsbok 1931, 30-33.
11. Tuuri 1948, 167-187 ja 93-196. Pentti Lemettisen
kirje 7.5.1985
12. Huuhka 1955, 157-159
13. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma 1925, 108-124
14. Työväenopisto 1926, 1-8.
15. KO 1928/1-2, 7-9. KO 1932 138-140
16. AKS:n tie 1937, 165-167
17. KO 1931, 30-33
18. KO 1934, 130-143
19. Luentokonsepti HH:n kok.
20. Keski-Suomen ko:n toveriliiton 1. 1944, 12-13. Vk

1938-

21. Ne olivat elämämme - p, 14-16. Olavi Kateksen kirje

Vanhan opiston loppuvaihe

1. KO 1940, 144-149 ja 208-216 (Osmonsalo), KO 1941 64-65 (Osmonsalo), 106-107 (Kähäri), 122-123 (Osmonsalo). Vrt Käsiluoto KO 1945, 206.
2. KO 1942, 166-172
3. KO 1941, 37 (Karés) ja 60-61 (Liakka), KO 1942, 214.
4. KO 1945, 206
5. Christiansen 1942 ja KO 1948, 196-200.- Vrt KO 1951, 141-150
6. KO 1948, 49, 78-80 ja 101-104.

Historianopetuksen kokonaiskuva

1. Karttunen 1981 a.
2. Huuhka 1955, 157, 159
3. Karttunen 1979, tilastot 317-320.
4. SVT - kansanopistot 1906-38 sekä VA KH ark 1947. Karttunen 40 ja 122.
5. Lönnbeck 1907; VA-KH ark vk:t 1938-39 sekä 1948-49. Kom.mietintö 1945.
6. Kasvatus ja koulu 1959
7. Huuhka, 1955, 180
8. Vrt koko lukua Karttunen 1985, 158-177.